

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

**GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER
AÇISINDAN BANKACILIK SEKTÖRÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Danışmanı
Yrd.Doç.Dr. Şükrü KIZILOT**

**Hazırlayan
Mehmet Cahit GÜRAN**

Ankara-1995

ÖZET

"Gelir Üzerinden Alınan Vergiler Açısından Bankacılık Sektörü" adlı tez çalışmasının konusu; bankacılık sektöründe uygulama alanı bulan vergileri ortaya koymak ve özel olarak banka işletmeleri ile müşterilerinin elde ettikleri kazanç ve iratlar üzerinden alınan gelir vergilerini ayrıntılı olarak incelemektir. Konunun işlenmesi sırasında, gelir vergileri ve bu vergilerin bankacılık sektörüne etkilerinin tarihsel gelişimi de ele alınacaktır. Çalışmanın son bölümünde konunun daha somut hale gelmesi için bankaların gerçek ve teorik vergi yükleri de ortaya konulacaktır.

Tezde araştırma modeli olarak, bilgi edinmeye yönelik keşfedici bir araştırma modeli kullanılmıştır. Çalışma sırasında ihtiyaç duyulan verilerin büyük bir çoğunluğu literatür taraması sonucunda, bir kısımda yetkili ve ilgili kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilmiştir.

Tez çalışmasıyla elde edilen en önemli sonuç; son zamanda önemli değişiklikler geçirmiş olan vergi mevzuatı doğrultusunda, banka işletmelerinin ve banka müşterilerinin gelir üzerinden alınan vergiler açısından taşımış oldukları yükümlülüklerin komple olarak görülebilir olmasıdır.

ABSTRACT

The topic of the thesis is "Banking Sector in The Terms of Taxes Recieved from Income"; to disclose the taxes that have the implementation in the banking sector and especially to examine in detail the tax incomes of the bank managements as well as the income of the customers. While working on the subject income taxes and the historical developments of effects of the said incomes on the banking sector will be dealt. In the conclusion of my work in order that the subject be concrete teoric of real tax burdens will be put forward.

In the thesis, as the model of the research model that have the tendency of seeking knowledge is used. During the research most of the datas needed for the work is obtained as a result of literature scanning and some part of it as the result of talks held by authorittives and concerned people.

The most vital conclusion derived through the thesis tax legislation that have brought important developments recently; that the tax received from income from the bank managements and bank customers could be seen clearly.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Kısaltmalar Cetveli	viii
Tablo ve Şekiller Listesi	ix
Önsöz	x
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE VERGİLENDİRME

I- BANKACILIK SEKTÖRÜNDE VERGİLENDİRMENİN ÖNEMİ	3
A. GENEL OLARAK.....	3
B. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLERİN ÖNEMİ.....	6
II- BANKA İŞLETMELERİNİ İLGİLENDİREN VERGİLER	8
A. VERGİLERİN, BANKALARA YÜKLEMİŞ OLDUĞU YÜKÜMLÜLÜKLERE GÖRE SINIFLANDIRILMASI.....	8
B. VERGİLERİN, BANKALARIN VERGİLENDİRİLME ŞEKLİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI.....	11
1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	11
a. Gelir Vergisi.....	12
b. Kurumlar Vergisi.....	14
2. İşlemler Üzerinden Alınan Vergiler	16
3. Tevkifata Konu Olan Vergiler.....	20
a. Gelir Vergisinde Bankaların Vergi Tevkifatı Sorumluluğu	23
b. Kurumlar Vergisinde Bankaların Vergi Tevkifatı Sorumluluğu	23
c. Veraset ve İntikal Vergisinde Bankaların Vergi Tevkifatı Sorumluluğu	24
d. Damga Vergisinde Bankaların Vergi Tevkifatı Sorumluluğu	24

	<u>Sayfa</u>
4. Diğer Vergiler	25
a. Genel Olarak.....	25
b. Bankaları İlgilendiren Usul ve Şekil Hükümleri	26
III. BANKA MÜŞTERİLERİNİ İLGİLENDİREN VERGİLER	29
A. FAİZ GELİRLERİNİN VERGİLENDİRİLMESİ.....	29
1. Kişisel Faiz Gelirinin Vergilendirilmesi	30
2. Kurumlar Tarafından Elde Edilen Faiz Gelirinin Vergilendirilmesi	34
B. BANKACILIK SEKTÖRÜNDEN SAĞLANAN HİZMETLERİN VERGİLENDİRİLMESİ.....	34
IV- BAZI YABANCI ÜLKELERDE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ.....	35
A. ALMANYA.....	35
B. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ.....	36
C. İNGİLTERE	37
D. JAPONYA	38

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK VERGİ HUKUKUNDA GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER YÖNÜNDEN BANKACILIK SEKTÖRÜ

I. TÜRK VERGİ HUKUKUNDA GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER AÇISINDAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİNİN GEÇİRDİĞİ AŞAMALAR	40
A. GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER AÇISINDAN TÜRK VERGİ SİSTEMİNİN GEÇİRDİĞİ AŞAMALAR.....	40
B. GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER AÇISINDAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GEÇİRDİĞİ AŞAMALAR.....	43

1. Bankacılığın Örgütlenişinin Hukuksal Olarak Geçirdiği Aşamalar	43
2. 2395 Sayılı Kazanç Vergisi Kanunu ve Bankacılık Sektörü	45
3. 5421 Sayılı Gelir Vergisi ve 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunları ve Bankacılık Sektörü	47
4. Türk Vergi Sisteminde Gelir Üzerinden Alınan Vergiler Açısından Günümlüz Uygulaması ve Bankacılık Sektörü.....	48
II. GELİR VERGİSİ YÖNÜNDEN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ.....	49
A. GENEL OLARAK GELİR VERGİSİ UYGULAMALARI.....	49
B. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE GELİR VERGİSİ TEVKİFATINA KONU OLAN ÖDEMELER.....	51
1. Ücret Ödemeleri.....	54
2. Serbest Meslek Kazancı Ödemeleri.....	56
3. Menkul Sermaye İradı Ödemeleri	57
a. Kar Payı Ödemeleri.....	57
b. Mevduat Faizi Ödemeleri	59
c. Finansal Araçlarla İlgili Olarak Yapılan Faiz Ödemeleri	64
4. Gayrimenkul Sermaye İradı Ödemeleri.....	72
C. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE GELİR VERGİSİ TEVKİFATINA KONU OLAN ÖDEMELER İLE İLGİLİ FON PAYI	74
D. GELİR VERGİSİ TEVKİFATI AÇISINDAN BANKA MÜŞTERİLERİNİN DURUMU.....	74
1. Banka Müşterisinin Gelir Vergisi Mükellefi Olması	74
2. Banka Müşterisinin Kurumlar Vergisi Mükellefi Olması	76
3. Banka Müşterisinin Vergi Mükellefiyetinin Olmaması.....	77
III. KURUMLAR VERGİSİ YÖNÜNDEN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ.....	77
A. GENEL OLARAK KURUMLAR VERGİSİ UYGULAMALARI.....	77
B. KURUMLAR VERGİSİ MÜKELLEFİ OLARAK BANKA İŞLETMELERİ.....	80
1. Kurumlar Vergisinin Konusu	80
2. Kurumlar Vergisi Matrahının Tespti	81

	<u>Sayfa</u>
3. Kurumlar Vergisinden İstisna Kazançlar	84
a. Genel Olarak.....	84
b. İştirak Kazançları İstisnası	85
c. Yatırım Fonları ve Yatırım Ortaklıkları Kazançları İstisnası.....	87
d. Yatırım Fonları Katılma Belgeleri ile Yatırım Ortaklıklarının Hisse Senetlerinin Kar Payları İstisnası.....	89
e. Rüçhan Hakkı Satışı ve Emisyon Primi İstisnası.....	90
f. Yatırım İndirimi İstisnası	90
C. BANKALARIN KURUMLAR VERGİSİ TEVKİFATI SORUMLULUKLARI	91
D. BANKA İŞLETMELERİNİN FON PAYI YÜKÜMLÜLÜKLERİ VE KURUMLAR VERGİSİ TEVKİFATINDA FON PAYI	95
E. KURUMLAR VERGİSİ MÜKELLEFİ OLARAK BANKA MÜŞTERİLERİ	95
1. Tam Mükellef Kurumlar.....	95
2. Dar Mükellef Kurumlar	97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARIN KURUMLAR VERGİSİ YÜKLERİ, KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE AVRUPA BİRLİĞİ AŞAMASINDA UYUM SORUNU

I. BANKALARIN KURUMLAR VERGİSİ YÜKLERİ.....	98
A. BANKALARIN TEORİK VE GERÇEK VERGİ YÜKLERİ	99
B. BANKALARIN KURUMLAR VERGİSİ YÜKLERİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME	102
C. BANKALARIN KURUMLAR VERGİSİ YÜKLERİNİ ETKİLEYEN DÜZENLEMELER.....	104

II. GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER AÇISINDAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR.....	108
A. GENEL OLARAK.....	108
1. Bankacılık Sektörünün Yapısından Kaynaklanan Sorunlar.....	108
2. Vergi Mevzuatından Kaynaklanan Sorunlar.....	109
3. Kamunun Finansman İhtiyacından Kaynaklanan Sorunlar.....	111
B. GELİR VERGİSİ AÇISINDAN KARŞILAŞILAN SORUNLAR.....	112
C. KURUMLAR VERGİSİ AÇISINDAN KARŞILAŞILAN SORUNLAR.....	112
1. Kurumlar Vergisi Yükünden Kaynaklanan Sorunlar.....	113
2. Kurumlar Vergisi Tevkifatından Kaynaklanan Sorunlar	114
D. AVRUPA BİRLİĞİNE ÜYE OLMAK İSTEYEN TÜRKİYE AÇISINDAN BANKACILIK SEKTÖRÜ BAZINDA GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLERİN UYUMLAŞTIRILMASI SORUNU	114
III. GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER AÇISINDAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ İLE İLGİLİ ALINABİLECEK ÖNLEMLER	115
A. GENEL OLARAK	115
1. Bankacılık Sektörünün Yapısı ile İlgili Olarak Alınabilecek Önlemler	116
2. Vergi Mevzuatı ile İlgili Olarak Alınabilecek Önlemler.....	116
3. Kamunun Finansman İhtiyacı ile İlgili Olarak Alınabilecek Önlemler	117
B. GELİR VERGİSİ İLE İLGİLİ ALINABİLECEK ÖNLEMLER.....	118
C. KURUMLAR VERGİSİ İLE İLGİLİ ALINABİLECEK ÖNLEMLER.....	118
D. AVRUPA BİRLİĞİNE UYUM İLE İLGİLİ OLARAK ALINABİLECEK ÖNLEMLER.....	119
SONUÇ	120
KAYNAKÇA.....	123

KISALTMALAR CETVELİ

C.	: Cilt
D.	: Daire
E.	: Esas No
K.	: Karar No
m.	: Madde
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
AŞ	: Anonim Şirket
Dş.	: Danıştay
FA	: Federal Almanya
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TL	: Türk Lirası
vs.	: Vesaire
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tebliğ
APK	: Araştırma Planlama Koordinasyon
CHF	: İsviçre Frangı
DEM	: Alman Markı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FIM	: Fin Markası
GVK	: Gelir Vergi Kanunu
KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
NLG	: Hollanda Florini
NOK	: Norveç Kronu
SEK	: İsveç Kronu
BSMV	: Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
KDVK	: Katma Değer Vergisi Kanunu
OECD	: Organization for Economic Cooperation and Development
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
VDMK	: Varlığa Dayalı Menkul Kıymet

TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablo-1	: Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı
Tablo-2	: Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin GSYİH İçindeki Payı
Tablo-3	: İkamet Eden Kişilerin Ülke İçinden Elde Ettikleri Faiz Gelirinin Vergilendirilmesi
Tablo-4	: Yabancılar Yapılan Faiz Ödemelerinde Vergilendirme
Tablo-5	: Türkiye'deki Bankaların Muhtemel Teorik Vergi Yükleri
Tablo-6	: Türkiye'deki Bankaların Gerçek Vergi Yükleri
Tablo-7	: 1989 Yılına İlişkin Ülkeler Bazında Ticaret Bankalarında Kârlılık ve Vergi Yüğü Karşılaştırması
Tablo-8	: Sermaye Piyasası İşlemleri ve Karlarının Toplam Banka Kârları ile Karşılaştırılması

Şekil-1	: Bankaları İlgilendiren Vergi Hükümleri ve Bankalara Yüklemiş Olduğı Roller
Şekil-2	: Bankaları Gelir Vergisi Tevkifatı Açısından İlgilendiren Ödemeler
Şekil-3	: Mevduat Türleri
Şekil-4	: Menkul Kıymetleştirme Süreci
Şekil-5	: Türkiye'de Bankaların Uygulaması Çerçevesinde Varlığa Dayalı Menkul Kıymet İhraç Süreci

öNSöz

Son yıllarda uluslararası bankacılık alanında ortaya çıkan yeni finansal teknik ve ürünlerin hemen hemen tamamı, Türkiye bankacılık sektörünün de gündeminde yer almaya başlamıştır. Bankalarımızın, dünya bankaları arasında süre gelen rekabet yarışından kopmaması için yeni finansman tekniklerini yakından takip etmesi ve uygulamaya geçmesi gerekmektedir. Bankacılık sektöründe bu gelişmelere bağlı olarak, mali mevzuatın da gerekli gelişmeyi gösterebilmesi gerekmektedir.

Vergi sistemleri genel nitelikteki hukuki kuralların oluşturduğu bir bütündür. Bu bütünlük içerisinde sektörel bazda özellik taşıyan konuların incelenmesi orjinal bir takım sonuçların elde edilmesini sağlamaktadır.

Bu çalışma ile ulaşılmak istenen en önemli hedef, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önemli fonksiyonlar üstlenen bankacılık sektörünün, genellikle toplam vergi gelirleri içinde en büyük paya sahip gelir ve kurumlar vergileri açısından taşımış oldukları özelliklerin ortaya konulmasıdır. Konunun bu şekilde ele alınması sırasında olabildiğince yabancı ülke uygulamalarına da yer verilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında, engin bilgisi ve sınırsız hoşgörüsü ile bana her konuda yardım eden Sayın Yrd.Doç.Dr. Şükrü KIZILO'T'a ve çalışmanın bilgisayarla yazımında çok büyük emeği olan Sevgili eşim Şerife GÜ'AN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ankara, 1995

Mehmet Cahit GÜ'AN

GİRİŞ

Bankacılık, ekonomik sistem içerisinde çok önemli fonksiyonlar üstlenen, ekonomide yer alan diğer sektörlerle hareket imkanı sağlayan ve ekonomideki etkinliği yükselten bir sektördür. Bankalar sahip oldukları geniş örgüt ağı ve fonksiyonel işlem perspektifi ile mali piyasalarda öncülük rolü üstlenmekte ve ekonomideki tasarrufların yatırımlara dönüşmesine imkan sağlamaktadır. Bu işlevi ile bankalar ekonomik büyüme ve kalkınmada kilit rol oynamaktadır. Bankacılık kesiminde kredi, finansman ve faiz politikaları ile ilgili alınan kararlar, ekonomideki tasarrufların hem nitelik hem de nicelik olarak belirlenmesini sağlamaktadır. Bankacılık sektörünün iktisadi hayatta taşıdığı olduğu bu önemli fonksiyonların desteklenmesi ve teşvik edilmesi gerekmektedir. Hiç şüphesiz teşvik araçlarında en önemlisi de vergisel düzenlemelerdir.

Bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde izlenen hedeflerden ilki, bu sektörün ekonomideki önemine bağlı olarak teşvik edilmesi gerekliliğidir. Bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde izlenen hedeflerden bir diğeri de; bankacılık sektöründe gerçekleşen vergi doğuran olayların devlet maliyesi açısından bir finansman kaynağı olmasıdır. Devlet, finansman ihtiyacını karşılamak için ödeme gücü olduğunu tesbit ettiği her kişi, kurum veya olay ve olgudan vergi isteme hakkını elinde bulundurur. Vergi gelirleri içerisinde kamu maliyesine oransal olarak en önemli katkıyı sağlayan vergi, gelir üzerinden alınan vergilerdir.

O halde bankacılık sektörünün vergilendirilmesi iki zıt amacı içermektedir. Bir yönüyle; devlet bankacılık sektörünü maksimum ölçüde vergilendirerek, ihtiyacı olan parasal kaynakları sağlarken, diğer yönüyle; iktisadi kalkınma ve büyümeyi gerçekleştirmek için sektörü daha az vergilendirmeye yönelik teşvik tedbirleri uygulayabilir.

Bankacılık sektöründe gelir üzerinden alınan vergiler denildiğinde, banka işletmelerinin ve müşterilerinin gelir ve kurumlar vergisi mükellefiyetleri akla gelmektedir.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde, bankaların ilgili olabildiği tüm vergi uygulamaları genel hatlarıyla ele alınmaya çalışılacak ve yabancı ülke uygulamalarına da değinilecektir. İkinci bölümde ise, gelir

zerinden alınan vergiler açısından Türkiye uygulamasının tarihsel gelişimi ele alındıktan sonra, günümüz uygulaması açısından bankacılık sektörünün ele alınmasına çalışılacaktır. nc ve son bölümde ise, bankaların vergi yüklerine ilişkin bir bakış açısı verildikten sonra, sektörün vergilendirilmesi ile ilgili olarak karşılaşılan sorunlar ve bunlara ilişkin olarak alınabilecek önlemler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE VERGİLENDİRME

I. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE VERGİLENDİRMENİN ÖNEMİ

A. GENEL OLARAK

İktisadi büyüme ve kalkınmada toplumun tasarruf eğiliminin çok önemli bir yeri vardır. Tasarruf; kişinin gelirinden tüketim harcamaları çıkarıldıktan sonra kalan ekonomik değerdir.⁽¹⁾ Diğer bir deyişle tasarruf; bireylerin gelirinden tüketmedikleri ve çeşitli nedenlerle ileriki dönemlerde kullanılmak üzere biriktirdikleri iktisadi kaynaklardır.

Bireylerin gelirlerinden tüketmeyerek tasarruf ettikleri fonları kullanım şekilleri, toplumda yerleşmiş olan geleneklere ve alışkanlıklara bağlıdır. Toplumdan topluma ve bölgeden bölgeye değişebilen bu alışkanlıklar, ekonomik etkinlik ve maksimum faydanın başka bir deyişle pareto optimumunun sağlanması açısından önem kazanmaktadır. Bazı toplumlarda tasarruf edilen kaynaklar, atıl bir takım iktisadi değerlere söz gelimi değerli madenlere, mücevherlere, antikalara, sanat eserlerine v.s. yatırılarak iktisadi hayata girmeyebilmektedir. Bazı toplumlarda ise, tasarruf edilen kaynaklar bankalar ve menkul kıymet borsaları gibi finansal kurumlar aracılığı ile derhal ve etkili bir şekilde ekonomik hayata aktarılmaktadır. İşte tasarruf edilen bu iktisadi kaynakların iktisadi hayata ne miktarda aktarılabilceğini belirleyen, ekonominin parasallaşmasıdır. Ekonomide parasallaşmayı sağlayacak olan mekanizma, etkin şekilde çalışan finansal kurumlardır. Hiç şüphesiz finansal kurumlar içerisinde de en önemli işlevi bankacılık faaliyetleri üstlenmektedir.

(1) ULUATAM, Özhan: *Makro İktisat*, Ankara, 1987, s. 110

Bankacılık sektörünün ekonomik hayatta üstlenmiş olduğu bu önemli role bağlı olarak, sektörün vergilendirilmesi de önem kazanmaktadır. Konunun iki ayrı yönü vardır. Bir yönüyle bankacılık sektörü, kamunun finansmanını karşılamak üzere diğer sektörlerle eşit şekilde vergilendirilebilecek bir iktisadi vergi kaynağı olarak görülebilir. Diğer yönüyle ise; sektörün ekonomik büyüme ve kalkınmadaki rolüne bağlı olarak, teşvik edici bir vergilendirme anlayışı ile sektörün vergi yükü diğer sektörlerle oranla daha düşük tutulabilir. Ancak, uygulamada nasıl bir yol izleneceğine, ekonomik aktivitelerin yönünü ve şeklini düzenleme yetkisini elinde bulunduran siyasi otorite karar verecektir.

Bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde, sektörü teşvik edici ve yabancı bankaların rekabetine karşı koruyucu uygulamaların yapılması gerektiğini düşündürecek gerekçeler bulunabilir. Ancak, bu düşüncenin karşıtı olarak teşvik ve koruma uygulamalarının aleyhinde gerekçeler de ileri sürülebilir.

Bankacılık sektörünü teşvik edici uygulamaların yapılması gerektiğini düşündüren ilk husus, verginin iktisadi birimlerin gayretlerini azalttığı gerçeğine dayanır. Vergi tasarrufları düşürür, iktisadi birimlerin yatırım kararlarını olumsuz yönde etkiler.⁽²⁾ Mevduat faizi ve diğer bankacılık gelirleri üzerine getirilecek vergi, bireylerin tasarruf eğilimini azaltır ve yapılan tasarrufların banka sisteminden kaçmasına neden olabilir. Aynı şekilde, bankaların vergilendirilmesine yönelik düzenlemeler de, bankaların iktisadi aktivitelerini olumsuz yönde etkiler, kârlılık ve verimliliği azaltabilir.

İkinci olarak, vergisel teşvikler sektörlerin rekabet gücünü artırır. Uluslararası alanda bankaların rekabet gücünün sağlanabilmesi, en az uluslararası düzeyde bankalara sağlanmış olan teşvik tedbirlerinin sağlanması ile mümkündür. Bankacılık sektörünün teşvik edilmesine ilişkin bir önemli gerekçe de, diğer sektörlerle nazaran bankacılık sektörünün taşıdığı nispi önemdir. Bankacılık sektörü, diğer sektörlerin işlerlik kazanması yönünden büyük bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla, bankacılık sektörünün teşvik edilerek rekabet gücünün ve mâli yapısının güçlendirilmesi, diğer sektörleri de dolaylı yoldan olumlu yönde etkilemektedir.

(2) TÜRK, İsmail: *Maliye Politikası*, Ankara, 1989, s. 274

Bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde bir diğer önemli husus da siyasidir. Genellikle siyasi iktidarlar, vergilendirici kararlar almaya çekinirler. Ayrıca, ekonomik kitleleri vergilendirmek oldukça zordur.⁽³⁾ Siyasi iktidarlar siyasi endişeler ile vergilendirici düzenlemelere gitmek hususunda, oldukça çekingen davranırlar. Bunun yanında, ekonomide önemli bir yeri olan bankacılık sektörünün lobicilik faaliyetleri, bankacılık sektörünün vergilendirilmesini önemli ölçüde engellemektedir.

Yukarıda sıralananların aksine, bankacılık sektörünün korunması ve teşvik edilmesi gerektiği görüşünün, karşısında yer almayı gerektirecek önemli bir takım nedenler de vardır.

Devletin kamu hizmetlerini gerçekleştirirken ihtiyaç duyduğu gelirin elde edilmesinin en kolay ve etkili yolu vergi almaktır. Bilindiği gibi, "vergi kamu hizmetleri giderlerini karşılamak üzere devletin, fertlerden zora dayanarak aldığı iktisadi değerlerdir. Bu değerler, fertlerin faydalandıkları belirli bir kamu hizmeti karşılığı olmayıp, genel olarak, bütün kamu hizmetlerinin karşılığıdır."⁽⁴⁾

Vergi, devletten sağlanan faydaya göre değil kişilerin ödeme gücüne göre belirlenmektedir.⁽⁵⁾ Bu nedenle devlet, ödeme gücü olduğunu tesbit ettiği tüm fertlerden vergi isteme hakkına sahiptir. Bankacılık sektöründe de hem banka işletmesi hem de müşterileri açısından bir gelir sağlanması söz konusudur. Devlet, kamu hizmetlerini sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu geliri elde etmek üzere, bankaları ve müşterilerini vergilendirebilir. Bu sayede devlet, kamusal nitelikteki faaliyetlerini sürdürebilir ve iktisadi kalkınmaya yönelik yatırımları yapabilir.

Bankacılık sektörünün vergiden muaf tutulması ve çeşitli teşvik mekanizmaları ile korunması, vergi ilkelerinden genellik ve eşitlik ilkelerini ihlal eder. Genellik ilkesi; o ülkede yaşayan tüm fertlerin, mali gücüne göre vergilendirilmesini ifade etmektedir. Buradan anlaşılabacağı üzere, bir ülkede bulunan vatandaş ya da yabancı (mükellef kapsamına giren) tüm fertler, vergi ödemekle yükümlüdür. Eşitlik ilkesi ise; fertlerin ödeme güçlerine göre genel vergi

(3) TÜRK, İsmail: a.g.e., s. 275

(4) ERGİNAY, Akif: *Kamu Maliyesi*, Ankara, 1987, s. 28

(5) ORHANER, Emine: *Kamu Maliyesi*, Ankara, 1992, s. 107

yüküne katılmalarını ifade eder. Sonuç olarak, devletin çeşitli sektörler ile ilgili teşvik edici muafiyet ve istisna uygulamaları, vergi ilkelerinden sapmalara yol açacaktır. Bu durum, fertlerin devlet idaresi hakkındaki görüşlerini olumsuz yönde etkileyecek ve devlete karşı duyulan güveni sarsıcı bir sonuç doğurabilecektir.

Sonuç olarak, bankacılık sektörünü vergilendirmenin, banka işletmeleri, devlet ve fertler açısından önemli sonuçları vardır. Bu durumda, olumlu ve olumsuz etkilerin hepsinin bir arada ele alınması, ekonominin ve devlet maliyesinin en yüksek faydayı elde edeceği bir uyumun sağlanması gerekmektedir.

B. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLERİN ÖNEMİ

Çağdaş vergi sistemlerinin tümünde, gelir üzerinden alınan vergilerin çok önemli bir konumu vardır. Vergilemede ulaşılmak istenen fiskal ve ektrafiskal amaçlara ulaşma konusunda vazgeçilemeyecek fonksiyonlar üstlenen gelir üzerinden alınan vergiler, vergi sistemine uyumunun kolaylığı ile de, uygulamacılar açısından tercih edilmektedir.

Tablo-1
Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı

GELİR VERGİLERİ / TOPLAM VERGİ GELİRLERİ (%)																	
YILLAR	1970	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
TOPLAM OECD	36.8	39.8	39.9	39.7	38.8	38.8	38.8	38.5	38.0	38.3	-	-	-	-	-	-	-
AVRUPA OECD	32.8	36.1	36.5	36.4	35.7	35.7	35.4	35.0	34.5	34.9	-	-	-	-	-	-	-
AT	29.3	33.0	33.2	32.2	32.7	33.0	33.4	32.7	32.9	33.3	-	-	-	-	-	-	-
TÜRKİYE	34.7	55.4	61.2	62.4	59.5	58.4	51.2	48.6	47.8	44.9	45.5	51.7	50.2	49.5*	47.6*	42.0*	39.0*

Kaynak: TOBB, Vergi İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 1992, s. 43-44

(*) Bu rakamlar Maliye Bakanlığı 1995 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi'nden elde edilmiştir.

Tablo-2
Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin GSYİH İçindeki Payı

GELİR VERGİLERİ / GSYİH (%)																	
YILLAR	1970	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
TOPLAM OECD	11.2	14.0	14.3	14.4	14.1	14.2	14.4	14.7	14.7	14.8	-	-	-	-	-	-	-
AVRUPA OECD	10.6	13.4	13.9	13.9	13.8	13.8	14.0	14.2	14.1	14.3	-	-	-	-	-	-	-
AT	9.5	12.5	12.9	12.9	13.1	13.3	13.5	13.5	13.7	13.9	-	-	-	-	-	-	-
TÜRKİYE	5.7	9.5	12.8	11.1	10.2	7.3	6.6	7.1	7.2	6.7	6.5	7.8	7.9	6.4*	6.6*	6.2*	5.8*

Kaynak: TOBB, Vergi İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 1992, s. 43-44

(*) Bu rakamlar; Maliye Bakanlığı, 1995 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, Aralık 1994 ve 30 Ekim 1994 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 1995 Yılı Geçiş Programı'ndan elde edilmiştir.

Yukarıda yer alan 1 ve 2 numaralı tablolar, gelir üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri ve GSYİH içindeki nispi büyüklüğünü göstermektedir. Gelir üzerinden alınan vergi gelirlerinin tüm devletler açısından çok büyük önemi vardır. Toplam vergi gelirleri içinde gelir vergilerinin oranı, tüm OECD ülkelerinin ortalaması olarak %40 civarındadır. Türkiye için bu oran, 1970'den bu yana %40 ile %60 arasında değişmekle birlikte, son yıllarda %40 civarında gerçekleşmektedir. Türkiye'de toplam vergi gelirleri içinde gelir vergilerinin oranı, 1994 yılında %42 olarak gerçekleşmiş, 1995 yılında ise, %39 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Tablo-2 incelendiğinde ise; Türkiye'de gelir üzerinden alınan vergilerin GSYİH içerisindeki oranının, gelişmiş ülkelerdeki oranın yarısından daha az olduğu görülmektedir. Bu açıklamalar doğrultusunda, Türkiye'de gelir vergilerinin bir vergi kaynağı olarak yeterince kullanılamadığı ve gelir vergileri yükünün artırılabilceği söylenebilir.

Bankacılık sektörünün taşıdığı özellikler, gelir üzerinden alınan vergileri bankacılık sektörü için daha önemli kılmaktadır. İlk olarak, bankacılık sektöründen elde edilen gelirlerin müşteriler açısından daima, banka işletmeleri açısından çoğunlukla faiz geliri olması ve bu özelliğiyle de bankacılık sektöründe yaratılan hasılanın gelir vergisi ya da kurumlar vergisinin kapsamında kalması, gelir üzerinden alınan vergileri bankacılık sektörü

açısından daha ayrıcalıklı bir yere oturtmaktadır. İkinci olarak, bankacılık sektörünün işleyiş kurallarını göz önüne alarak, gelir üzerinden alınan vergilerin vergi tevkifatı uygulaması ile vergi toplamada sağlamış olduğu esneklik, gelir üzerinden alınan vergilerin bankacılık sektöründeki önemini bir kat daha artırmaktadır.

Önümüzdeki başlıklarda, bankacılık sektöründe uygulanan vergi düzenlemeleri genel hatları ile ele alınmakta ve yabancı ülke uygulamalarına da değinilmektedir. Böylece, gelir üzerinden alınan vergilerin bankacılık sektörünün vergilendirilmesindeki yeri ve önemi, daha iyi anlaşılmış olacaktır. Bankacılık sektörünün vergisel boyutunun incelenmesinde, iki ayrı mükellef grubunun olduğu görülmüş ve konunun banka işletmeleri ve banka müşterileri olmak üzere iki yönden ele alınmasına karar verilmiştir.

II. BANKA İŞLETMELERİNİ İLGİLENDİREN VERGİLER

A. VERGİLERİN BANKALARA YÜKLEMİŞ OLDUĞU YÜKÜMLÜLÜKLERE GÖRE SINIFLANDIRILMASI

Bilindiği gibi, vergi kanunları kişi ve kurumlara bir takım ödevler ve sorumluluklar getirmektedir. Bu ödevlerin bir kısmı devlete belirli miktardaki bir vergiyi ödemek olabildiği gibi, bir takım şekli yükümlülüklerin yerine getirilmesi şeklinde de olabilmektedir.

Devlete belirli bir miktarda vergi ödemekle yükümlü olan vergi borçlusunun bu maddi yükümlülüğü yanında, vergi kanunlarında yer alan; kanunda belirtilen defterleri tutmak, süresi içinde beyanname vermek, belgeleri belli bir süre saklamak gibi şekli yükümlülükleri de vardır.⁽⁶⁾ Bu türden vergi borçlusuna maddi ya da şekli yükümlülükler getiren vergi hükümlerini, **Yükümlülük Yükleyen Vergi Hükümleri** şeklinde adlandırmak mümkündür. Bu tür

(6) ÖNCEL, M., ÇAĞAN, N., KUMRULU, A. :*Vergi Hukuku*, Ankara, 1992, s. 70

yükümlülüklerin doğrudan doğruya mükellefin kendi ödevi olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Bazı vergi kanunlarında kişi ve kurumlara, vergi mükellefi olmamalarına rağmen bir takım sorumluluklar yüklediğini görmekteyiz. Vergi idaresi, bazı vergilerin takibi ve tahsilinde kolaylık sağladığı için verginin kaynaktan kesilmesi (stopaj) uygulamasına vergi sistemi içinde yer vermektedir.⁽⁷⁾ Stopaj uygulaması ile en düşük maliyetle ve en az çaba ile vergi tahsilatının sağlanması amaçlanmaktadır. Stopaj uygulaması içerisinde, yapmış olduğu ödemeler üzerinden kesinti yaparak belirli bir süre içerisinde ve belirli bir şekle göre yapılan kesintiyi idareye bildirmekle görevli bulunan kişi ve kurumlara vergi sorumlusu denmektedir.

Vergi yükümlüsü (mükellefi) ile vergi sorumlusu arasındaki temel fark; vergiyi doğuran olayın vergi mükellefinin şahsında gerçekleşmiş bulunması ve malvarlığından vergi borcunu ödemek zorunda olmasıdır.⁽⁸⁾ Oysa vergi sorumlusu için böyle bir durum kural olarak söz konusu değildir. Ancak istisnai olarak, vergi sorumlusu kanuni olarak yüklenmiş olan görevleri yerine getirmediğinde, yükümlünün borcunu kendi mal varlığından ödeme cezası ile karşılaşabilir. Vergi kanunlarının tesis etmiş olduğu bu tür sorumluluk doğurucu vergi hükümlerini de **Sorumluluk Yükleyen Vergi Hükümleri** şeklinde adlandırabiliriz.

Vergi kanunları incelendiği zaman göze çarpan bir rol de, taşıyıcı (aracı) mükellefiyettir. Bazı kişi ve kuruluşlar yapmış oldukları hizmetler dolayısıyla lehlerine doğan parasal bedeller üzerinden vergi kanunlarında belirtilen oranlar üzerinden hesaplanan vergileri, hizmetten yararlanan kişi ve kuruluşlardan tahsil etmektedir.⁽⁹⁾ Başka bir deyişle, kanunda mükellef olarak sayılan kişi ve kurumlar, sadece vergi tahsilatçısı durumundadır. Vergiyi doğuran olay kanunda sayılan kişi ve kurumların şahsında gerçekleşse dahi vergi, sayılan kişi ve kurumların malvarlığından ödenmeyip, bu kişi ve kurumların müşterilerinin malvarlığından ödenmektedir. Bu tür yükümlülükler yükleyen vergi

(7) ALİFENDİOĞLU, Yılmaz: *Türk Vergi Sisteminde Verginin Kaynaktan Kesilmesi*, Ankara, 1975, s. 3-5.

(8) ÖNCEL, M., ÇAĞAN, N., KUMRULU, A.: a.g.e., s. 71

(9) AKDOĞAN, Abdurrahman: *Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi*, Ankara, 1991, s. 535

hükümlerini; **Taşıyıcı (Aracı-Kanuni) Yükümlülük Yükleyen Vergi Hükümleri** şeklinde adlandırmak mümkündür.

Konu bankacılık sektörü bazında incelendiğinde görülmektedir ki, Türk Vergi Sisteminde yer alan vergi kanunları yukarıda saymış olduğumuz tüm yükümlülükleri banka işletmelerine yüklemektedir. Bir kısım vergi hükümleri, banka işletmelerini doğrudan doğruya **maddi mükellef** olarak yükümlendirirken, bir kısım vergi hükümleride **vergi sorumlusu** olarak yükümlendirmektedir. Bunların yanında, bankalar bazı vergi hükümleri açısından da **taşıyıcı(aracı-kanuni) yükümlü** durumundadır. Başka bir anlatımla, aracılık ettikleri vergiyi muamelede bulundukları kişilere yüklemektedirler. Son olarak, vergi kanunlarında yer alan usul ve şekil hükümleri de bankalara bir takım **şekli mükellefiyetler** yüklemektedirler.⁽¹⁰⁾ Bu açıklamalar doğrultusunda, bankalar açısından yükümlülük getiren vergileri ve yükümlülük türlerini, (Şekil-1) aşağıdaki gibi şematize etmek mümkündür.

Şekil-1

Bankaları İlgilendiren Vergi Hükümleri ve Bankalara Yüklemiş Olduğu Roller

(10) EGESÖY, Muzaffer: *Bankacılık Yönünden Vergi*, Ankara, 1969, s. 59

Bu teorik açıklamalar ışığında, Türk Vergi Sistemi'nde bankalar; Kurumlar Vergisi, Damga Vergisi, Emlak Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi ve Katma Değer Vergisi hükümleri açısından maddi mükellef, Vergi Usul Kanunu hükümleri ile diğer kanunlarda yer alan usul hükümleri açısından şekli mükellef, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi hükümleri açısından taşıyıcı mükellef ve son olarak Damga Vergisi, Kurumlar Vergisi, Veraset ve İntikal Vergisi ve Gelir Vergisi Kanunu'nun bazı hükümleri açısından da vergi sorumlusu statüsünde yükümlendirilmektedir.

B. VERGİLERİN, BANKALARIN VERGİLENDİRİLME ŞEKLİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI

1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler

Çağdaş vergi sistemleri içerisinde en önemli yere sahip olan gelir üzerinden alınan vergiler, gelir ve kurumlar vergilerinden oluşmaktadır. Temel olarak, aynı vergi konusu olan geliri vergilendirmeyi amaçlayan gelir üzerinden alınan vergiler, mükellef grupları itibarıyla farklılık göstermektedir. Gelir vergisi, gerçek kişilerin yıllık olarak elde ettiği geliri vergilendirmeyi amaçlarken, kurumlar vergisi kurum statüsüne sahip tüzel kişilerin yıllık olarak elde ettiği geliri vergilendirmeyi hedeflemektedir.⁽¹¹⁾

Geniş anlamda gelir; bir kişinin belirli bir zaman dilimi içerisinde elde ettiği iktisadi değerler olarak izah edilebilir. Gelir hakkında çeşitli tanımlamalar yapmak mümkündür. Kaynak kuramına göre; bir takım menkul ve gayri menkul mallara veya bir mesleğe sahip olmak, bir teşebbüsü işletmek birer iktisadi kaynaktır ve bunlardan elde edilen kazançlar iktisadi anlamda gelirdir.⁽¹²⁾ Kaynak kuramının mantığına paralel bir şekilde gelir, servetin akımı olarak da açıklanabilmektedir. Faiz gelirleri, ücret ve maaş gelirleri gibi şirketlerin elde ettiği kârlar da servetin bir akımı olarak gelir diye nitelendirilir.⁽¹³⁾ Kaynak kuramında bir gelirin vergilendirilmesi açısından sadece iktisadi anlamda gelir

(11) AKDOĞAN, Abdurrahman: a.g.e., s. 5-6

(12) ERGİNAY, Akif: *Vergi Hukuku*, Ankara, 1986, s. 90

(13) DUE, John F.: *Government Finance*, Illinois, 1963, s. 126

kavramı içerisinde yer alması yeterli değildir; belli bir kaynaktan düzenli ve sürekli olarak elde edilmesi gerekir. ⁽¹⁴⁾

Safi artış kuramına göre ise; belirli bir dönemde kişinin elde ettiği kazanç geliri oluşturur. Burada bireyin elde ettiği gelir iki kısımdan oluşur; gelirden tüketilen kısım ve tüketilmeyerek servete ilave olan kısım, bu ikisinin bileşimi bireyin gelirini verir. ⁽¹⁵⁾ Kaynak kuramından farklı olarak, geçici olarak elde edilen kazançlarda, safi artış kuramında gelir kavramının içinde nitelendirilmektedir. Gelir hakkındaki bu açıklamalara yer verildikten sonra, bankaları ilgilendiren gelir üzerinden alınan vergilere geçiş yapılabilir.

a) Gelir Vergisi

Hukuk sistemi içerisinde kişi ve kişilik kavramlarını ele alan medeni hukuk disiplini incelendiğinde; gerçek kişi ve tüzel kişi olmak üzere, iki kişilikten bahsedildiği görülmektedir. Günlük hayatta kişi denildiğinde, insan akla gelmektedir. Oysa, hukuk dilinde kişi ele alındığında; insan dışında olup hak ve borçlara sahip olabilen varlıklarında olduğu görülmektedir. Çağdaş hukuk sistemlerinde tüm insanlar gerçek kişi olarak adlandırılır ve gerçek kişiler her türlü haklara ve borçlara sahip olabilmektedirler. Aynı şekilde kişi kavramı içerisinde yer alan tüzel kişilerde, toplumsal yaşamın bir gereği olarak ortaya çıkmış ve tıpkı gerçek kişiler gibi haklar ve borçlara sahip olabilme yetkisi kendilerine tanınmıştır. ⁽¹⁶⁾

Medeni hukukun yapmış olduğu bu ayırım, kendisini diğer hukuk dallarında da göstermiştir. Ticaret hukukunda, gerçek kişi-tüzel kişi ayrımı etkisini tacir kavramında ortaya çıkarmış ve gerçek kişi tacir tüzel kişi tacir ayırımına gidilmiştir. Bu ayırım ve tanımlamalar, ticaret hukukunda olduğu gibi, vergi hukukunda da temel bir takım konularda referans oluşturmuştur. Vergi hukuku vergilendirilecek birimleri ele alırken, sosyal ve ticari hayatı düzenleyen medeni hukukun yapmış olduğu bu ayırımdan hareketle, gerçek kişi ve tüzel kişilerin vergilendirilmesini ayrı ayrı ele almıştır.

(14) NADAROĞLU, Halil: *Kamu Maliyesi Teorisi*, İstanbul, 1989, s. 337

(15) DUE, John F.: a.g.e., s. 125

(16) KILIÇDAROĞLU, Ahmet: *Bankacılar İçin Medeni Hukuk Bilgisi*, Ankara, 1990, s. 127

Gelir vergisi, dönemsel olarak gerçek kişilerin elde etmiş olduğu geliri vergilendirmeyi amaçlayan subjektif dolaysız bir vergidir. Gelir vergisinin subjektif dolaysız bir vergi olması, dayanmış olduğu şu üç temel ilkedен kaynaklanmaktadır;⁽¹⁷⁾

- Gelir, bireylerin ekonomik gücünün en iyi göstergesidir.
- Gelirin marjinal faydası gelir arttıkça düşer.
- Eşit bir gelir dağılımı, toplumsal refahı maksimum kılar.

Bu üç ilke sırasıyla; ödeme gücü, gelir gruplarına göre ödeme miktarı ve sosyal refahın maksimum kılınmasını belirlediği için gelir vergisinin analitik yapısını oluşturmaktadır. Bu yapısı ile gelir vergisi çağdaş vergi sistemlerindeki ödeme gücü, vergide şahsılık ve vergilemede eşitlik ve adalet hedeflerine ulaşabilen bir vergi uygulamasıdır.⁽¹⁸⁾

Gelir vergisine ilişkin olarak uygulanan vergileme tekniklerinin gerçek usul ve götürü usul olmak üzere iki ana grupta ele alındığını söyleyebiliriz. Götürü usul uygulamasının amacı, gerçek usulde vergilendirilmesi çok zor olan ve çok düşük düzeyde net vergi geliri bırakacak olan vergi kaynaklarını minimum maliyetle vergilendirmektir. Bu usulde, mükellefler belirli göstergelere göre sınıflandırılırlar ve sınıflara göre kabul edilen gelirin vergisini öderler. Gerçek usulde ise, bir yıl içerisinde ayrı ayrı kaynaklardan elde edilen gelirlerin tümünün toplu olarak, artan oranlı ya da tek oranlı vergilendirilmesi, bir yıl içerisinde ayrı ayrı kaynaklardan elde edilen gelirlerin ayrı ayrı tarifelerle vergilendirilmesi ya da kaynakta vergileme (stopaj) uygulaması şeklinde vergileme usullerine rastlanmaktadır.⁽¹⁹⁾

Gelir vergisi ile ilgili açıklamalarda bu kadarla yetinilecektir. Çünkü, banka işletmeleri tüzel kişiliğe sahip işletmelerdir ve bu itibarla; gelir vergisinin ve gelir vergisi uygulamalarının bu işletmeleri doğrudan doğruya ilgilendirmesi mümkün değildir. Ancak, konunun ilerleyen bölümlerinde anlatacağımız üzere,

(17) AKALIN, Güneri: *Kamu Ekonomisi*, Ankara, 1986, s. 357

(18) ERGİNAY, Akif: *Vergi Hukuku*, a.g.e., s. 147

(19) BULUTOĞLU, Kenan: *Kamu Ekonomisine Giriş*, İstanbul, 1981, s. 490

dolaylı yollardan gelir vergisi uygulamalarının bankaları etkilemesi mümkündür.

b) Kurumlar Vergisi

Tüzel kişiliğe sahip işletmelerin safi kazançları üzerinden alınan vergiye kurumlar vergisi denilmektedir.⁽²⁰⁾ Başka bir deyişle, kurum niteliği arzeden iktisadi birimlerin elde ettiği gelirlerden alınan vergiye kurumlar vergisi denilmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda ortaya çıkan ve yaygınlık kazanan kurumlar vergisi, kurumların ortaklarından ayrı bir kişiliğe sahip olmaları ve bu kişiliğin bir takım haklar ve borçlara sahip olurken, vergileme açısından da bir vergi kaynağı oluşturduğu temeline dayanmaktadır. Başka bir anlatımla kurumlar vergisi, kurumlaşmanın getirmiş olduğu avantajların sağladığı iktisadi hasılanın vergilendirilmesi amacına yönelmektedir. Kurumların vergilendirilmesinde, entegrasyon ve ayrı varlık yaklaşımı olmak üzere iki yaklaşım söz konusudur. Entegrasyon Yaklaşımı'na göre; kurumlardan ayrı bir vergi alınmasına gerek yoktur. Çünkü, zaten kurum kazançları sonuçta ortaklara aittir ve ortaklar bu kazançlarından gelir vergisi ödeyeceklerdir. Dolayısıyla, ayrıca bir kurumlar vergisine gerek yoktur. Entegrasyon yaklaşımının dayandığı iki temel gerekçe vardır. İlk olarak, kurumlar vergisi uygulaması "**eşitler arası eşit muamele**" (vergilemede eşitlik) ilkesine ters düşmektedir. Şahıs şirketleri kurumlar vergisi mükellefi olmadıkları halde, diğer şirket türleri kurumlar vergisi mükellefi olmaktadır ki, bu vergilemede eşitlik ilkesine ters düşmektedir. İkinci olarak, kurumlar vergisi kurumların daha ağır vergilendirilmesi nedeniyle iktisadi birimlerin kurum statüsünde faaliyet göstermesini caydırıcı niteliktedir. Bu yönüyle kurumlar vergisi, şirketlerin politikalarını değiştirici ve ekonomik gelişmeyi engelleyici bir nitelik arz eder. İşte entegrasyon yaklaşımı bu iki temel gerekçeye dayanarak şirketlerin kurumlar vergisi yoluyla ayrı olarak vergilendirilmesine karşı çıkar. Şirketlerin vergilendirme şekline ilişkin ikinci yaklaşım; Ayrı Varlık (Kişilik) Yaklaşımı'dır. Bu yaklaşıma göre; şirketlerin ortaklarından ayrı olarak sahip olduğu özel bir kişilik ve iktisadi bir güç vardır. Dolayısıyla, bu kişiliğin ve sahip olduğu ödeme gücünün ayrı bir vergi ile vergilendirilmesi gerekmektedir.⁽²¹⁾

(20) NADAROĞLU, Halil: a.g.e., s. 344

(21) DUE, John F.: a.g.e., s. 212-213

TURHAN, Salih: *Vergi Teorisi*, İstanbul, 1977, s. 167-169

Çağımızda, kurumların ayrı bir vergi ile vergilendirilmesi gerektiği görüşü ağırlık kazanmıştır. Bunun altında yatan nedenleri, şu şekilde sıralamak mümkündür.⁽²²⁾

i) Kurumlar, ortaklarından ayrı bir tüzel kişiliğe sahiptir ve bu kişilik kendi başına iktisadi bir gücü simgeler. Ekonomik hayattaki imkanlardan faydalanarak bir takım menfaatler elde eden bu iktisadi birimin, ortaklardan bağımsız olarak iktisadi bir ödeme gücü vardır. Dolayısıyla, sahip oldukları bu kişiliğe bağlı olarak iktisadi ödeme gücü olan bu ekonomik birimlerin, ayrı olarak vergilendirilmesi gerekmektedir.

ii) Kurumlar, kurum ortağı olan kişilere bir takım üstünlükler sağlamaktadır. İlk olarak, şirket ortaklarının sorumluluğu koydukları sermaye ile sınırlıdır. Ayrıca bu kurumlara, kanunların verdiği imkanlar ölçüsünde tahvil, hisse senedi, menkul kıymetler ve benzeri finansal araçlar ile piyasalardan para toplama imkanının sağlanması çok önemli bir ayrıcalık oluşturmaktadır. O halde, ortaklardan bağımsız olarak önemli bir takım ayrıcalıklara sahip olabilen tüzel kişiliklerin, ayrı bir vergi ile vergilendirilmesi gayet doğaldır.⁽²³⁾ Devletin sağlamış olduğu bu ayrıcalıklar karşılığında ayrı bir vergilemeye gitmesi, yararlanma ilkesinin bir uygulaması olarak değerlendirilebilir.⁽²⁴⁾

iii) Kurumlar vergisi ayırma kuramının bir aracı olarak görülmüş ve sermaye gelirlerinin emek gelirlerine göre daha ağır vergilendirilmesini hedeflemeye yönelmiştir. Bu yönüyle vergilemede adalet ilkesine uygundur.

iv) Kurum halinde örgütlenen iktisadi birimlerin vergilendirilmesinin, diğer vergi kaynaklarına nisbeten daha kolay vergilendirilmesi, ayrı bir kurumlar vergisi alınmasının en önemli gerekçesidir. Vergi idaresi bakımından, kurumlar vergisinin yönetimi kolay, yükümlü işletmeler genellikle büyük olduğundan, verimi de yüksektir.

---

(22) NADAROĞLU, Halil: a.g.e., s. 345
 ULUATAM, Özhan: *Türk Vergi Hukuku*, Ankara, 1990, s. 309
 (23) BULUTOĞLU, Kenan: a.g.e., s. 496
 (24) ULUATAM, Özhan: a.g.e., s. 309

Günümüzde, çoğu ülkede ve özellikle gelişmiş batı ekonomilerinden Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Hollanda, Almanya ve Danimarka gibi ülkelerde uygulanmakta olan kurumlar vergisi 1950 yılından bu yana ülkemizde de uygulanmaktadır. Banka işletmeleri açısından vergi mevzuatında, bankaları direkt olarak ilgilendiren vergi kurumlar vergisidir. İkinci bölümde kurumlar vergisinin uygulama boyutundaki özelliklerine ve banka işletmelerine etkilerine detaylıca değinilecektir.

2. İşlemler Üzerinden Alınan Vergiler

Bankaların yapmış olduğu işlemler üzerinden alınan vergiler, gider (muamele) vergileri grubu içerisinde ele alınmaktadır. Literatürü incelediğimizde üretilen, satılan yahut tüketilen mal ve hizmetler üzerinden alınan işlem vergilerinin; harcama vergisi, işletme vergisi, hizmet vergisi, gider vergisi, istihsal vergisi gibi çeşitli şekillerde isimlendirildiğini görebilmekteyiz. Aynı şekilde uluslararası terminolojide sales tax, purchase tax, excise tax, commodity taxation, consumption tax, use tax gibi kavramların kullanıldığını görebiliriz.⁽²⁵⁾ Çalışmamızda, yukarıda sayılan kavramlardan, gider vergisi kavramı kullanılmaktadır.

Gider vergileri, dolaylı vergilerdir ve gayri şahsi bir vergi türüdür. Gider vergilerinin konusu tüketilmek üzere üretilen mal ve hizmetlerdir.⁽²⁶⁾ Gider vergisinin konusunu oluşturan hususlar incelendiğinde görülecektir ki, vergi konusu; bir mal (gıda maddeleri, beyaz eşya, mobilya, konfeksiyon ürünleri ve buna benzer tüketim maddeleri) olabileceği gibi, (sağlık hizmeti, temizlik hizmeti, nakliye hizmeti, enformasyon hizmeti, bilgisayar hizmeti, bankacılık va sigortacılık hizmetleri gibi) hizmet işlemleri de olabilir. Gider vergisinin matrahı; mal ve hizmetlerin parasal değerleri olarak advalorem ya da mal ve hizmetlerin miktar, ağırlık ve hacim gibi spesifik değerleridir. Hizmet vergilerinde ise genel olarak matrah, advalorem olarak tesbit edilir.

(25) ÖNCEL, Mualla: *Gider Vergileri*, Ankara, 1967, s. 1-3

(26) ERGİNAY, Akif: *Kamu Maliyesi*, a.g.e., s. 111

ÖNCEL, M., ÇAĞAN, N., KUMRULU, A.: a.g.e., s. 427

Gelir üzerinden alınan vergilerden farklı olarak, gider vergilerinde vergi, gelirin elde edilmesi sırasında değil harcanması sırasında alınır. Bir vergi kaynağı olarak, gelir üzerinden alınan vergilerden sonra kamu maliyesi açısından en önemli yeri gider vergileri oluşturmaktadır. Ülkemizde harcamalar üzerinden alınan vergiler; Katma Değer Vergisi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Taşıt Alım Vergisi, Akaryakıt Tüketim Vergisi, Eğitim, Gençlik, Spor ve Sağlık Hizmetleri Vergisi, Damga Vergisi ve Harçlar'dır.

Uygulamada gider vergisi ile ilişkili olarak hazırlanan vergi mevzuatlarının, hizmet işlemlerini kavramadaki yetersizlikleri ve hizmet işlemlerini tamamıyla kavrayacak düzenlemeleri yapmadaki güçlükler sebebiyle, gider vergisi uygulamasının alanı sınırlı kalmaktadır.⁽²⁷⁾ Bu noktada, bir hizmet işleminin vergilendirilmesinde izlenecek yöntem de ayrı bir önem kazanmaktadır. Hizmet işlemlerinin vergilendirilmesinde temel olarak iki yöntem akla gelmektedir;⁽²⁸⁾

- Bir gider vergisi kapsamında vergilendirme,
- Bağımsız bir vergi mevzuatı ile vergilendirme,

Kural olarak, hizmet işlemleri nitelikleri icabı yayılı gider vergileri ya da katma değer vergisi ile vergilendirilebilirler. Hizmet işlemleri, genellikle üretimden-tüketime doğru imal ve dağıtım aşamalarını içermediğinden perakende satış vergileri hariç toplu gider vergilerinde hizmet işlemlerinin vergilendirilmesi mümkün değildir. Başka bir deyişle, hizmet işlemlerinin vergilemenin tek aşamada gerçekleştiği bir toplu gider vergisi ile vergilendirmesi, hizmet işlemlerinin vergiye tabi aşama dışında gerçekleşmesi halinde vergilemenin gerçekleşmemesi gibi bir sonuç doğurur. Bu gibi toplu gider vergisi uygulanan ülkelerde, hizmet işlemlerinin ayrı bir hizmet vergisi ile vergilendirilmesi gerekmektedir. ⁽²⁹⁾

Hizmet işlemlerinin vergilendirilme yöntemlerinden bir diğeri de, ayrı vergilendirmedir. Bu uygulama hizmet işlemlerinin özelliği göz önüne alınarak

(27) ÖNCEL, Mualla: a.g.e., s. 117

(28) ERGÜLEN, Güneri: *Banka ve Sigorta İşlemlerinin Vergilendirilmesi*, Eskişehir, 1988, s. 73

(29) ÖNCEL, Mualla: a.g.e., s.119;
ERGÜLEN, Güneri: a.g.e., s. 73-75

bağımsız bir vergi mevzuatının düzenlenmesi şeklindedir. Bu uygulama içerisinde vergi konusu, mükellefi, matrahı ve oran yapısı ile muafiyet ve istisnalara ilişkin düzenlemelerin tamamı ayrı olarak düzenlenir.

Günümüzde Türkiye uygulamasının, karma olarak uygulandığını görmekteyiz. Buna göre, Türkiye'de bankacılık ve sigortacılık işlemleri dışında kalan hizmet işlemleri Katma Değer Vergisi ile, banka ve sigorta işlemleri ise Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi ile vergilendirilmektedir.

Hizmet işlemlerinin bağımsız olarak vergilendirilmesinde, hangi işlemin hizmet işlemi olduğu, hangi işlemin hizmet işlemi olmadığı bir başka önemli konudur. Bazı hizmet türleri vardır ki; bunlarda yapılan hizmet elde edilen bedelin belirli bir yüzdesini ifade etmektedir. Örneğin; bir taşıma işleminde, ücretin bir kısmı yakıt ve kullanılan araçların amortisman bedelini oluşturmaktadır. Bu tür faaliyetlerde hizmetin payı %50'nin çok üstünde veya çok altında olabilir, işte bu tür faaliyetlerin bir emtia teslimi mi, yoksa hizmet sunumu mu olduğunun tesbiti önemli olmaktadır.⁽³⁰⁾ Hizmet işlemleri sınıflaması içerisinde kalan bankacılık işlemlerinde de, bankacılık işleminin tesbitinin ayrı bir önemi vardır. Uygulamaya bağlı olarak bankacılık işlemlerini, dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlamak mümkündür. Dar anlamda bankacılık işlemi; bankacılıkla ilgili olup sadece bankalar tarafından yapılması mümkün olan (mevduat toplamak, kredi vermek gibi) işlemleri kapsar. Geniş anlamda bankacılık işlemleri ise; bankalar tarafından yapılan her türlü işlemi kapsamaktadır. Vergilemede hangi tanımlama kullanılırsa kullanılsın doğal olarak bir takım sorunlar çıkacaktır. Dar anlamda bankacılık işlemi tanımının kullanılması, hangi işlemin bankacılık işlemi tanımlaması içerisine girip, hangi işlemin girmediğinin ayırt edilmesini dolayısıyla idarenin işini zorlaştırırken, yargıya intikal eden uyuşmazlıkların da artmasına sebep olacaktır. Diğer taraftan, geniş anlamda bankacılık işlemi tanımının kullanılması ise; idare karşısında bankaların ve müşterilerinin haksız yere zarar görmesine sebep olacaktır. Bu durum, ekonomideki diğer işletmeler ile bankalar arasında haksız rekabet doğuran ve bankaları, bir takım işlemler sonucu doğan banka ve sigorta muameleleri vergisini muhataplarına yansıtamadıkları için kendi kaynaklarından ödemek zorunda bırakan bir

(30) ÖNCEL, Mualla: a.g.e., s. 120

uygulama olmaktadır. Bu açıklamalar doğrultusunda, uygulama açısından geniş anlamda bankacılık işlemleri tanımının kullanılması daha pratik görülmektedir. Bu yöntemin uygulanması ile, yukarıda bahsedilen haksızlıklar ve aksaklıklar, muafiyet ve istisna uygulamaları yoluyla kısmen giderilebilir.⁽³¹⁾

Banka ve sigorta işlemlerinin vergilendirilmesi, iki ülke hariç hemen hemen tüm ülkelerde, ayrı özel bir vergiye tabi olarak gerçekleştirilmektedir. İsrail ve Yeni Zelanda'da ise banka ve sigorta işlemleri katma değer vergisi içinde vergilendirilmektedir. ⁽³²⁾

Yukarıda da belirtildiği üzere, Türkiye'de bankacılık işlemlerinin vergilendirilmesine ilişkin olarak, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi ile bağımsız vergileme yönteminin benimsendiğini görmekteyiz. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu içinde yer alan hizmet vergilerinden birisidir. Bilindiği üzere; Gider Vergisi Kanunu'nun hükümleri, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi hükümleri hariç, 1985 yılında Katma Değer Vergisi Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile uygulamadan kalkmıştır. Dolayısıyla günümüzde de, banka ve sigorta işlemleri Katma Değer Vergisi Kanunu dışında, Gider Vergisi Kanunun Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi hükümlerine göre vergilendirilmektedir.

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Kanunu'nun 30.maddesine göre, banka işlemlerinde vergi mükellefi bankalardır. Ancak, bu mükellefiyet kanuni mükellefiyetten ileriye gitmez.⁽³³⁾ Çünkü, bankalar yapmış oldukları işlem karşılığında lehlerine doğan parasal değerler üzerinden hesaplanan vergiyi de işleme taraf olan kişi ve kuruluşlara ödetmektedir. Başka bir deyişle, bankalar vergiyi ödeyen kişi ve kurumlar ile idare arasında aracılık rolü üstlenmektedir.

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin konusu, 6802 sayılı kanunun 28. maddesinin birinci fıkrasında belirtilmiştir. Buna göre; "Banka ve sigorta şirketlerinin 10.6.1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu'na göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere her ne şekilde olursa olsun, yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar, Banka ve Sigorta Muameleleri

(31) ERGÜLEN, Güneri: a.g.e., s. 76-79

(32) TOBB, *Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 1992, s. 155

(33) AKDOĞAN, Abdurrahman: a.g.e., s. 535

Vergisi'ne tabidir". Görüldüğü gibi, kanun bankacılık işlemleri açısından geniş anlamda bir bankacılık işlemi tanımını kabul etmiştir. Yukarıda sözettiğimiz hükme göre, vergiyi doğuran olayın oluşması için iki unsurun bir arada gerçekleşmesi gerekmektedir;⁽³⁴⁾

-Bankalarca, istisna ve muafiyet kapsamı dışında kalan işlemlerden her hangi birisinin yapılmış olması,

-Yapılan bu işlemten dolayı kendi lehlerine nakden ve hesaben bir para elde edilmesi,

Dolayısıyla, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin alınabilmesi için bu iki şartın bir arada gerçekleşmesi gerekmektedir. Aksi taktirde vergiyi doğuran olay gerçekleşmemiş olacaktır. Bu bakış açısıyla, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi açısından vergilemede yapılan işlemin değil, işlemi yapanın niteliği ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi mükellefiyeti incelenirken, banka tarafından yapılan işlemin niteliğine bakılmadan, yapılan işlemin bir banka tarafından yapılmış olması yeterli görülmektedir.⁽³⁵⁾

6802 sayılı kanunun 33. maddesine göre, Banka ve Sigorta Muameleleri vergisinin oranı genel olarak % 15, kambiyo işlemlerinde ise kambiyo satış tutarının binde biridir. Ayrıca Bakanlar Kurulu'nun bu oranları bankalar arası mevduat işlemleri ile diğer banka ve sigorta muameleleri için ayrı ayrı veya birlikte % 1'e kadar indirmeye veya % 15'i aşmayacak şekilde yeniden tesbit etmeye yetkisi vardır.

3. Tevkifata Konu Olan Vergiler

Gelir vergisi tahsilatı açısından çok önemli bir fonksiyon üstlenen verginin kaynakta kesilmesi ve vergi stopajı şekillerinde de isimlendirilen vergi tevkifatı müessesesi, bir takım kişi ve kurumlara, yapmış oldukları ödemeler üzerinden

(34) ÖZSARAÇ, Kenan: *Bankaların Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu ve Bankalarda Yapılacak Vergi İncelemelerinde İzlenecek Yöntem*, (Hesap Uzmanları Kurulu, Yayınlanmamış Yeterlilik Etüdü) Ankara, 1985, s. 160-161

(35) 4 Seri Nolu Muamele Vergisi Genel Tebliği

vergi idaresi adına vergi kesintisi yapma yetki ve sorumluluğu vermektedir.⁽³⁶⁾ Stopaj uygulamasının önemini, gelir vergisi uygulaması içerisinde yüklenmiş olduğu role göre tesbit etmek mümkündür. Tahakkuk eden vergi kesintilerinin gelir vergisi brüt tahakkukuna oranı 1987 yılında % 67.5 iken, 1990 yılında bu oran % 83.7'ye yükselmiştir. Bu sonuç, gelir vergisinin artık bir stopaj vergisi haline dönüştüğünün, dolayısıyla bu verginin beyana dayalı bir vergi olmaktan çıktığının göstergesidir.

Vergi tevkifatı uygulamasında vergi kesintisi yapmakla yükümlü kişiye vergi sorumlusu denir. Vergi hukukunda vergi sorumlusu; vergiyi doğuran olayla ilişkisi olmamakla birlikte yasalarla, verginin ödenmesi bakımından vergi dairesine muhatab olan kişilerdir. Vergi sorumlusu kimi durumlarda istisnai olarak, asıl borçlu ile birlikte veya tek başına vergi borcunu malvarlığından ödemekle de yükümlü tutulabilir.⁽³⁷⁾

Vergi sorumluluğu kavramı altında bir çok özel sorumluluk türleri vardır. Bankaların vergi hukukundaki sorumlulukları vergi kesenlerin sorumluluğu içinde değerlendirilerek ele alınabilir.⁽³⁸⁾ Bankalar yapmış oldukları bir takım ödemelerden yasalarda belirtildiği üzere vergi keserek, belirlenen kurallar doğrultusunda vergi dairesine bunları ödemekle sorumludurlar. Bankacılık sektöründe gelir üzerinden alınan vergilerin uygulaması açısından, vergi tevkifatı uygulamasının çok önemli ve kapsamlı bir yeri vardır. Bankacılık sistemi tarafından yapılan bir takım (faiz, ücret, serbest meslek kazancı, istihkak, miras, ikramiye v.s.) ödemelerden vergi tevkifatı yapılması sağlanarak, idarenin minimum maliyetle vergi toplaması mümkün olabilmektedir. Vergi tevkifatı uygulaması sayesinde gelir kaynağında vergilendirilerek, vergi kayıp ve kaçığının en düşük seviyede tutulması amaçlanmaktadır. Dünya ülkelerinde de vergi tevkifatı uygulamasının yoğun şekilde uygulandığını ve bankaların bu uygulamalar içerisinde önemli fonksiyonlar üstlendiklerini görmekteyiz.

(36) AKDOĞAN, Abdurrahman: a.g.e., s. 231

(37) ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz: a.g.e., s.6-7

ÖNCEL, M., ÇAĞAN, N., KUMRULU, A.: a.g.e., s. 73-74

(38) ÖNCEL, M., ÇAĞAN, N., KUMRULU, A.: a.g.e., s. 80-84

Vergi tevkifatı uygulamasının, idareye ve mükellefe sağlamış olduğu önemli bir takım kolaylıklar vardır. Vergi tevkifatı uygulamasının taşımış olduğu avantajları şu şekilde sıralamak mümkündür.⁽³⁹⁾

- Vergileme de sūrat sağlayan vergi tevkifatı, gelirin elde edilmesi ile vergilendirilmesi arasındaki sūreyi en dūşūk dūzeyeye indirme imkanı sağlar ve idarenin vergi gelirinin geç tahsil edilmesinden doęan kayıplarını ortadan kaldırır.

- İdarenin tahsil etmesi gerektiği halde, teknik nedenlerle tahsil edemediği vergi gelirlerini, çeşitli kişi ve kurumlar aracılığıyla tahsil etme imkanı sağlayan vergi tevkifatı uygulaması vergi kayıp ve kaçağını önler.

- Vergi tevkifatı uygulamasının uygulama prensiplerinin idareye hemen hemen hiç bir maliyet yūklememesi, vergi tahsilat giderlerini azaltmaktadır.

- Vergi idaresinin iř yūkūnūn hafiflemesi ve vergi yūkūnūn psikolojik baskısının mūkelleflere minumum dūzeyde yansımaları.

- Enflasyona karşı bir talep kısıcıcı araç olarak, deflasyona karşı talebi canlandırıcı bir araç olarak kullanılması vergi tevkifatı uygulamasını bir mali kontrol aracı olarak avantajlı yanını oluşturur.

Diğer yandan vergi tevkifatı uygulamasının dezavantaj olarak nitelenebilecek yanları da vardır;

- Vergi tevkifatı uygulamasının nesnel nitelikte olması ve artan oranlılığa yer vermemesi, uygulamanın önemli bir eksikliğidir.⁽⁴⁰⁾

- Vergi tevkifatı uygulamasında gayri safı tutarlar ūzerinden verginin tahsili, bařka bir deęiřle mūkelleflerin o gelirin elde edilmesi için yapmıř oldukları giderlerin dikkate alınmaması, elde edilen gelirin ūzerindeki vergi yūkūnū arttıracadıęından, farklı gider yapılarına sahip mūkellefler arasında adaletsizlięe yol açacaktır.⁽⁴¹⁾

(39) ALİEFENDİOğLU, Yılmaz, a.g.e., s. 3-5

(40) ALİEFENDİOğLU, Yılmaz, a.g.e., s. 5-6

(41) AKDOğAN, Abdurrahman: a.g.e., s. 241

- Vergi tevkiyatı uygulamasında, sorumluluk yüklenen mükelleflerin taşımış olduğu maddi ve manevi maliyetler uygulamanın bir diğer önemli sakıncasını oluşturur.⁽⁴²⁾

- Mükelleflerin vergileme sürecinde hiç bir ödev yüklenmemesi ve sadece vergiyi ödeyen kişi konumunda olması, bu tür vergi ödeyen mükelleflerde, vergi ve vatandaşlık bilincinin yerleşmemesine sebep olabilir.

Türk Vergi Sistemi içerisinde de, birtakım kişi ve kurumlara vergi sorumlusu statüsü tanınmıştır. Bunlardan birisi de, ticaret şirketleri kapsamında yer alan bankalardır. Bankalar, yapmış oldukları bir takım ödemelerle ilgili olarak, vergi tevkiyatı yapmak zorundadır.

a) Gelir Vergisi Yönünden Bankaların Vergi Tevkiyatı Sorumluluğu

Gelir Vergisi Kanunu'nun 94.maddesinin birinci fıkrasında; "kamu idare ve müesseseleri, iktisadi kamu müesseseleri, sair kurumlar, ticaret şirketleri, iş ortaklıkları, dernekler, vakıflar, ... aşağıdaki bentlerde sayılan ödemeleri nakden veya hesaben yaptıkları sırada istihkak sahiplerinin gelir vergisine mahsuben tevkiyat yapmaya mecburdurlar" denilmektedir. Türkiye'de bankalar, 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 5.maddesine göre anonim şirket statüsünde kurulmak zorundadır ve bu özelliğiyle de, yukarıdaki maddede sayılan ticaret şirketi tanımlamasının içerisinde kalmaktadır. Dolayısıyla, bankaların gelir vergisi kapsamında vergilendirilmesi gereken bir takım ödemeleri yaparken vergi tevkiyatı yapma sorumluluğu doğmaktadır.⁽⁴³⁾

Bankalar; faiz, ücret, kira, serbest meslek ve kar payı ödemeleri ile menkul sermaye iratları ödemelerinden ve gider busulası ile yaptıkları ödemelerden vergi tevkiyatı yapmakla sorumlu tutulmaktadırlar.

(42) AKDOĞAN, Abdurrahman: a.g.e., s. 240-241

(43) ÖZSARAÇ, Kenan: a.g.e., s. 112-120

b) Kurumlar Vergisinde Bankaların Vergi Tevkifatı Sorumluluğu

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 24.maddesine göre; dar mükellefiyete tabi kurumların bir takım kazanç ve iratları kurumlar vergisi tevkifatına tabidir. Bu konu, ikinci bölümde daha ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılacaktır.

c) Veraset ve İntikal Vergisi Yönünden Vergi Tevkifatı Sorumluluğu

Bankaların vergi tevkifatı sorumluluğunun olabildiği bir alan da veraset ve intikal vergisi ile ilgilidir. Bankalar bu vergi türüyle ilgilili olarak, miras veya ikramiye ödemeleri yaparken, gelir vergisi kesintisi yapmakla sorumlu tutulabilmektedir. Türk vergi sisteminde Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu'nun 17. maddesinde, vergiye mukabil olarak, vergi tevkifatı yoluyla alınacak teminatlarla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Böylece, vergi kaçığının önlenerek vergi alacağının güvence altına alınması amaçlanmaktadır.⁽⁴⁴⁾

17. maddeye göre; amme idare ve müesseseleri, bankalar, bankerler, kasa kiralayanlar, sigorta şirketleri, mahkemeler ve icra daireleri ile sair şirket ve müesseseler, veraset ve intikal vergisinin ödendiğine dair bir belgeyi gösteremeyen hak sahiplerinin para ve senetlerini vergi kesintisi yaptıktan sonra ödeyebilirler. Yapılan bu kesinti vergi aslına karşılık olarak alınır ve daha sonra vergiden mahsup edilir.⁽⁴⁵⁾ Teminat olarak kesilecek verginin nispetleri mirasın miras bırakana yakınlığına bağlı olarak değişmektedir. Buna göre bankalar; fûruğ, eş, ana, baba ve evlatlarla mezhebi sahih olmayan çocukların istihkaklarından % 10, kardeşler, büyükbaba, büyükanne ile bunların fûruğlarının istihkaklarından % 15, yukarıdaki gruplara girmeyenlerin istihkaklarından % 20 oranında vergiye teminat olarak kesinti yapacaklardır.

d) Damga Vergisinde Bankaların Vergi Tevkifatı Sorumluluğu

488 sayılı Damga Vergisi Kanunu'nun 15. maddesine göre damga vergisi aşağıda sayacağımız şu şekillerde ödenebilir;

(44) MUMCU, Yaşar Turgut: *Veraset ve İntikal Vergisi*, Ankara, 1992, s. 105;
KARAKOÇ, Yusuf: *Türk Miras Hukuku Açısından Veraset ve İntikal Vergisi*, Ankara, 1990, s. 117

(45) KIRMAN, Ahmet: "Mevduat Hesaplarından Veraset ve İntikal Vergisi Kesintisi Yapılması" **Bankacılar**, S. 8, Nisan 1992, s. 38

- Pul yapıştırma suretiyle,
- Basılı damga konulması suretiyle,
- Makbuz verilmesi suretiyle,
- İstihkakdan kesinti yapmak suretiyle,

Kural olarak bankalar damga vergisine ilişkin mükellefiyetleri makbuz verilmesi suretiyle yerine getirmektedir.⁽⁴⁶⁾ Ancak, bazı özellik gösteren haller vardır. İstihkaktan kesinti suretiyle ödenmesi gereken damga vergisi, kendi usul ve esaslarına göre ödemeye konu edilecek olup makbuz verilmesi suretiyle yapılacak ödemenin kapsamı dışında yer alacaktır. Bu uygulama, damga vergisinin mükellefi konumunda olan ve vergiye tabi makbuzlar ile bu mahiyetteki kağıtları lehlerine alan kişi ve kurumların istihkaklarından damga vergisinin kesilmesini sonuçlandırmaktadır.⁽⁴⁷⁾ Ayrıca, bankalar bir takım işlemlerle ilgili damga vergisini de pul yapıştırmak suretiyle tahsil ederler.

Damga Vergisi Kanunu'nun 19. maddesi hükmü gereğince; genel ve katma bütçeli dairelerle il özel idareleri, belediyeler, bankalar, iktisadi kamu teşekkülleri ile bunların iştirakleri ve müesseseleri, benzeri teşekkül, iştirak ve müesseselerin ödemelerinde kullanılan makbuzlar ile bu nitelikteki kağıtların damga vergisi, istihkaktan kesinti yapmak suretiyle uygulanabilmektedir. Madde hükmündende anlaşılabacağı üzere, diğer sayılan kuruluşlar gibi bankalar da bir takım kuruluşlara yapmış oldukları ödemelerden damga vergisini keserek istihkakı daha sonra ödemekle yetkili kılınabilmektedir.

Damga vergisine tabi makbuz ve kağıtların neler olduğu ve bunlara ilişkin maktu veya nispi vergi oranları, Damga Vergisi Kanunu'na ekli (1) Sayılı Tablo'da sayılmıştır.

(46) 16 Seri Nolu Damga Vergisi Genel Tebliği

(47) KIRMAN, Ahmet: 488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu Şerhi, Ankara, 1992, s. 207-211

4. Diğer Vergiler

a. Genel Olarak

Vergi sistemi içerisinde bir kısım vergilerde vardır ki; bunlar banka işletmelerini, diğer işletmelerden farksız olarak değerlendirir ve vergilendirmeye konu eder. Başka bir deyişle bu tür vergiler, bankaları bankacılık faaliyetinin özellik arz eden işlemleri dışındaki olağan işlemlerinden dolayı vergi mükellefi tutmaktadır. Bu şekilde diğer vergiler kapsamında sayılması mümkün olan vergiler; Emlak Vergisi, Taşıt Alım Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi, Katma Değer Vergisi, Damga Vergisi, Akaryakıt Tüketim Vergisi, Harçlar ve Vergi Usul Kanunu hükümleridir. Bunlardan vergi usul hükümleri dışında kalanlar, ilgili kanunlardaki vergi konusu olayı bünyesinde gerçekleştiren bankayı bağlayıcı niteliktedir ve kural olarak vergi mükellefinin banka veya banka dışında her hangi bir işletme olmasına bakmaksızın vergi konusu saymaktadır. Dolayısıyla burada, olağan nitelikteki bu vergilere deyinilmeyecek ve bankalar açısından önemli özellikler taşıyan usul ve şekil hükümlerine ayrı bir başlık altında bakılmaya çalışılacaktır.

b. Bankaları İlgilendiren Usul ve Şekil Hükümleri

Şekli vergi hukuku da dediğimiz vergi usul ve şekil hükümleri; vergi hukuku dalının usul bölümünü oluşturur. Vergi usul hukuku, maddi hukukça belirlenen vergi ilişkisinden doğan hak, yetki ve görevlerin gerçekleştirilme ve kullanılma şekillerini gösteren kurallardan oluşmuştur.⁽⁴⁸⁾ Bu anlamda vergilendirmeye ilişkin tarh, tahakkuk, tahsil, tutulacak defterler, vergi suç ve cezaları, dava açma, süreler, zamanaşımı, vergi yoklama ve incelemesi vergi usul hukukunun konusunu oluşturmaktadır.

Gerek bizim ülkemizde gerekse bir kısım yabancı ülkelerde bağımsız bir hukuk dalı⁽⁴⁹⁾ olarak nitelendirilebilecek vergi usul hukuku; hukuk sistemi içerisinde vergilendirmeye ilişkin tüm olay ve kişileri bağlayıcı bir özellik taşımaktadır. Bu niteliğiyle vergi usul hukuku, bankaların tabi olduğu bütün vergi

(48) ÖNCEL, M., ÇAĞAN, N., KUMRULU, A: a.g.e., s. 6

(49) ERGİNAY, Akif: a.g.e., s. 31

resim ve harçlar hakkında da uygulanacaktır. Nitekim, Vergi Usul Kanunu'muzun 1. maddesinde; "vergi usul kanununun hükümleri, gerek genel bütçeye giren gerekse il özel idarelerine ve belediyelere ait vergi, resim ve harçların tamamı için uygulanır" denmektedir. Vergi Usul Kanunu'muzun bankaları ilgilendiren hükümlerinden özellik taşıyanlar aşağıda ele alınmıştır.

ba) Bankaların Tutacakları Defterler ve Belge Düzeni

i) *Bilanço esasına göre tutulacak defterler (VUK M. 182)*

- Yevmiye defteri
- Defteri kebir
- Envanter defteri
- Günlük kasa defteri
- Kambiyo senetleri defteri (VUK mükerrer M. 196)⁽⁵⁰⁾

ii) *Bankaların tutacakları özel (kayıtlar) defterler;*

- Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Defteri⁽⁵¹⁾ (VUK M. 204)
- Damga Vergisi Defteri (20 seri nolu Damga Vergisi Genel Tebliği)

iii) *Bankalarda Belge Düzeni*

Bankalar da diğer ticaret şirketleri gibi, yapmış oldukları işlemler karşılığında nakden veya hesaben aldıkları paralar için Vergi Usul Kanunu'nda belirtilen belgeleri düzenlemek zorundadır. Ancak, bankacılık sektöründe yapılan işlemlerin taşınmış olduğu özellikler, günümüze kadar bankaların Vergi Usul Kanunu'nda yeralan belge düzenine uymamaları sonucunu doğurmakta ve belge düzeninde birliği bozarken kısmen vergi kayıp ve kaçığına da yol açabilmektedir.

Bu konuyla ilgili olarak bankacılık kesimi; bankaların güven müesseseleri olduğunu, çalışma esas ve ilkelerinin diğer işletmelerden farklı olduğunu ve

(50) 6 Temmuz 1994 tarihli 4008 sayılı yasa ile, 1.1.1995 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere

(51) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Defteri tutulması bankalar açısından isteğe bağlıdır. 204. madde hükmüne göre; Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisine ilişkin kayıtların diğer işlemlerden ayrılarak muhasebe defterlerinde gösterilmesi de mümkündür. Bankalarda bu uygulama genellikle muavin defterinde yapılmakta ve ayrı bir Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Defteri tutulmamaktadır.

işlemlerinin mal hareketine yönelik olmadığını ileri sürerek mevcut belge düzeninin uygun ve yeterli sayılması gerektiğini, belge düzenine uymaya yönelik katı düzenlemelerin bankacılık kesiminin işleyişini aksatacağını ileri sürmektedirler.⁽⁵²⁾ Maliye Bakanlığı yetkilileri ise, Vergi Usul Kanunu'nda nakden veya hesaben alınan paraların ayrı bir belge ile belgelendirileceği konusunda bir hükme yer verilmediğini ve bankacılık kesiminin işleyiş kurallarına uygun belge düzeni getirilmesine ilişkin çalışmaların devam ettiğini belirtmektedir. Ayrıca, bu belgelerin seri ve sıra numaralı olarak, zorunlu bilgileri de içerir şekilde, anlaşmalı matbaalar tarafından basılması gerektiği belirtilmektedir.⁽⁵³⁾

bb) Vergi Levhasına İlişkin Düzenleme

Vergi Usul Kanunu'nun 5. maddesinin, 2365 sayılı kanunun 2. maddesi ile değişik 4. fıkrasına göre; sermaye şirketi kapsamında olan bankalar, vergi levhalarını her yıl Mayıs ayının son gününe kadar merkezlerine ve şubelerine asmak zorundadırlar. Dolayısıyla, Türkiye'de 350 tane şubesi olan bir bankanın merkezinden ayrı olarak 350 şubenin tümüne vergi levhası asması zorunludur.⁽⁵⁴⁾ Maliye Bakanlığı, çok sayıda şubesi bulunan firmalarda vergi levhalarının, her yıl tasdikinin yaratacağı külfetten dolayı, merkez için tasdik ettirilen vergi levhasının fotokopi yoluyla çoğaltılan örneklerinin, şubelerde kullanılmasını uygun görmüştür.⁽⁵⁵⁾

bc) Değerleme İle İlgili Hükümler

Vergi Usul Kanunu'nun 258-268. maddelerinde, değerlemenin tanımı yapılmış ve değerleme ölçüleri belirlenmiştir. 269-290. maddelerinde ise, iktisadi işletmelere dahil kıymetlerde değerlemeye ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

-
- (52) AYDEMİR, Mevlüt: "Bankalarca Düzenlenen Belgelerin Bankalar ve Belgeleri Kullanan Vergi Mükellefleri Tarafından Kullanılması: Ekonomik Yorum, Değerlendirme ve Öneriler", *Bankalarca Düzenlenen Belgelerin Vergi Kanunu Karşısındaki Durumu*, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 170, Ankara, 1992, s. 37-38
- (53) ÖZDİL, Mustafa: "Vergi Usul Kanunu'nda Öngörülen Belge Düzeninin Uygulanması ve Karşılaşılan Sorunlar" *Bankalarca Düzenlenen Belgelerin Vergi Kanunu Karşısındaki Durumu*, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 170, Ankara, 1992, s. 30-32
- (54) KIZILOĞLU, Şükrü: *Vergi Usul Kanunu ve Uygulanması*, C. 5, Ankara, 1994, s. 118
- (55) 143 Seri Nolu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği

Bankalar açısından değ rlemenin ayrı bir  nem ta ıdığı iktisadi varlıklar ve bunların değ rleme usulleri şu şekilde  zetlenebilir,⁽⁵⁶⁾

-Menkul kıymetlerde değ rleme; V.U.K.'nın 279. maddesine g re T rk ve yabancı esham ve tahsilat alış bedeli ile değ rlenir.

-Yabancı paralar, kural olarak borsa rayıcı ile değ rlenir. Borsa rayıcının değ rlemesinde bir muv za varsa o zaman alış bedeli esas alınır. Yabancı paranın borsada rayıcı yoksa, değ rlemede uygulanacak kur, Maliye Bakanlığı'nca belirlenir. Bu değ rleme esası, yabancı para ile olan senetli ve senetsiz alacaklar ve bor lar hakkında da uygulanır. (VUK, M. 280)

-Alacak ve bor lar, mukayyet değ ri ile değ rlenir. Bankalar vadesi gelmemiş alacak ve bor larını ya T rkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın resmi iskonto haddi veya muamelelerinde uyguladıkları faiz haddi ile değ rleme g n  kıymetine d n şt r rl r. (VUK, M. 281 ve 285)

bd) Bilgi Verme Zorunluluğu

Vergi Usul Kanunu'nun 148. maddesi uyarınca diğer işletmeler gibi bankalar da, Maliye Bakanlığı'nın ve vergi incelemesi yapmaya yetkili olanların isteyecekleri bilgileri verme mecburiyetindedirler.

III- BANKA M şTERİLERİNİ İLGİLENDİREN VERGİLER

Bankacılık sekt r n n vergilendirilmesinde taraf olan bir kesim de, banka m şterileridir. Banka m şterileri elde ettikleri faiz geliriyle ilgili olarak ve bankacılık sekt r nden elde etmiş oldukları hizmetlerden dolayı vergiye tabi olabilmektedir.

(56)  ZSARA , Kenan: a.g.e., s. 227-241

A. FAİZ GELİRİNİN VERGİLENDİRİLMESİ

Banka müşterilerinin banka işletmesi ile yapmış olduğu para alış verişi sonucu elde ettiği faiz gelirinin vergilendirilmesi, bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde diğer bir önemli tarafı oluşturur. Banka müşterileri, bankalara yatırmış oldukları meblağlar karşılığında faiz geliri elde ederler ve elde edilen bu faiz geliri, bir vergi kaynağı olarak çeşitli şekillerde vergilendirilebilir. Faiz gelirinin vergilendirme şekli, mükellefin kişi ya da kurum olmasına göre değişmektedir.

1. Kişisel Faiz Gelirinin Vergilendirilmesi

Kişisel faiz gelirinin vergilendirilmesi, dünya ülkelerinin çoğunda farklı esaslar dahilinde gerçekleştirilmektedir. Mevcut uygulamaları şu şekilde sıralamak mümkündür,⁽⁵⁷⁾

- i) Vergi alınmaz.
- ii) Vergi tevkiyatı yapılır.
- iii) Kişisel gelir vergisi içinde vergilendirilir.
- iv) Kişisel gelir vergisi ve vergi tevkiyatının bir kombinasyonu şeklinde vergilendirilir.

OECD ülkelerinde yukarıdaki uygulama şekillerinden hangisinin benimsendiğini Tablo-3'den görebiliriz.

(57) GUSTAVSSON, Camilla: *Taxation of Personal Interest Income in 18 OECD Countries*, Helsinki, 1990, s. 9

Tablo-3
İkamet Eden Kişilerin Ülke İçinden Elde Ettikleri
Faiz Gelirinin Vergilendirilmesi

ÜLKE	FAİZ GELİRİNİN VERGİLENDİRİLMESİNDE GENEL KURAL	VERGİDEN MUAF OLAN FAİZ GELİRLERİ	KİŞİSEL FAİZ GELİRİNDE VERGİ MUAFİYETİ TANINAN KISIM
AVUSTRALYA	Gelir Vergisi İçinde	Emeklilik için yapılan tasarrufların bazı türlerinde	Yok
BELÇİKA	Vergi tevkifatı	Olağan tasarruf hesaplarında, kooperatif şirketleri tarafından yapılan faiz ödemelerinde, devlet tahvillerinde, bazı emekli maaşı tasarruflarında	Yok
KANADA	Gelir Vergisi İçinde	Eğitim ve emeklilikle ilgili bazı tasarruf programlarında	
DANİMARKA	Gelir Vergisi İçinde	Emeklilik için toplanan tasarruflarda	Yok
FİNLANDİYA	Gelir Vergisi İçinde	Bazı banka mevduatlarında, bazı tahvillerde, evsahipliği hesaplarında	FIM 10000
FRANSA	Vergi tevkifatı ve Gelir Vergisinin Bir Kombinasyonu	Bazı banka depozitlerinde, Fransız Sabit Faizli Tahvillerinde, bazı devlet tahvillerinde, bazı ev sahipliği tasarruflarında, bazı emekli maaşı tasarruflarında	Yok
ALMANYA (F.A.)	Gelir Vergisi İçinde	Bazı hayat sigortası kontratlarında, bazı özel tahvillerde	DEM600 DEM 100 DEM 800
İZLANDA	Vergi alınmıyor	Hepsi	Yok
İTALYA	Vergi Tevkifatı	Yabancı ülkede çıkarılan devlet tahvilleri, uluslararası örgütler tarafından yabancı ülkelerde çıkarılan tahviller, bazı devlet tahvilleri, Özel Kredi Kuruluşları tarafından çıkarılan tahviller, bazı özel sektör tahvilleri	Yok
JAPONYA	Vergi Tevkifatı	Sertifikalı kişilerin banka mevduatı olarak yaptıkları tasarruflar, tröstlerin birlikte yaptıkları işlerdeki tasarrufları, yatırım tröstleri yararlanma sertifikaları ve tahviller, işçilerin değerlerinin düzenlenmesi için yapılan tasarruflar	Yok
HOLLANDA	Gelir Vergisi İçinde	Sermaye sigortasında (bazı durumlar altında), bazı özel tasarruf programları (vergi dışı ikramiyeler)	NLG 1000 NLG (2000) NLG 500
NORVEÇ	Gelir Vergisi İçinde	Yok	NOK 3000 (NOK 6000)
İSPANYA	Vergi Tevkifatı ve Gelir Vergisinin Bir Kombinasyonu	Yok (31 Aralık 1989'dan beri)	Yok
İSVEÇ	Gelir Vergisi İçinde	Ulusal Tasarruf Programında, Gençlik Tasarruf Programında, tasarruf sertifikalarında	SEK 1600
İSVİÇRE	Gelir Vergisi İçinde	Yok	CHF 1000 (CHF 2000)
TÜRKİYE	Vergi Tevkifatı	Devlet tahvillerinde	Yok
İNGİLTERE	Vergi Tevkifatı ve Gelir Vergisinin Kombinasyonu	Ulusal Tasarruf Enstrümanları da denilen bazı borçlanma enstrümanları	Yok
ABD	Gelir Vergisi İçinde	Kişilerin özel emeklilik hesaplarında, ertelenmiş tazminat hesaplarında iş verence sağlanmış tasarruf planlarında (geri alınana kadar) merkezi ve yerel devlet tahvillerinde	Yok

Kaynak: GUSTAVSSON, Camilla: Taxation of Personal Income in 18 OECD Countries, Helsinki, 1990, s. 49-50

Yukarıdaki tablo incelendiğinde farkedileceği gibi, faiz gelirlerinin vergilendirilmesinde vergi tevkifatı, gelir vergisi içinde ve vergi tevkifatı ile gelir vergisinin bir kombinasyonu olmak üzere üç yöntem uygulanmaktadır. Yukarıdaki ülkelerin uygulamaları içerisinde, faiz gelirlerinden bir kısmının vergiden muaf tutulduğunu görmekteyiz. Genel hatlarıyla muafiyet tanınan faiz gelirlerinin yapısı incelendiğinde bunların; eğitim, emeklilik, ev sahipliği gibi bir takım sosyal nitelikli tasarruf hesaplarına, yerel veya merkezi idareye ait tahvillere, bazı sigorta uygulamalarına ilişkin olduklarını görmekteyiz. Ayrıca Almanya, Hollanda, Norveç, Finlandiya, İsveç ve İsviçre gibi bazı ülkelerde de kişisel faiz gelirinin maktu bir kısmına çeşitli sebeplerle vergi muafiyeti tanınmaktadır. Türkiye’de faiz gelirlerinde muafiyet uygulamasının, sadece devlet tahvil faizlerine ilişkin olduğunu, bankalardaki tasarruf hesaplarından elde edilen faiz gelirlerinin ise tamamının tevkifat yoluyla vergilendirildiğini görmekteyiz.

Faiz ödemelerinin vergilendirilmesinin bir diğer önemli tarafı da, ülke içinde ikamet etmeyen başka bir deyişle yabancı statüsünde olanların elde ettiği faiz gelirlerinin vergilendirilmesidir. Çeşitli ülkelerde yabancılara elde ettikleri faiz gelirine uygulanan tevkifat oranını ve muafiyet tanınan gelirleri Tablo-4 yardımıyla görebiliriz. Tablo-4 incelendiğinde görülmektedir ki; Danimarka, Finlandiya, Almanya, Hollanda, Norveç, İsveç ve İngiltere’de yabancılara yapılan faiz ödemelerinde vergi tevkifatı yapılmamaktadır. Geriye kalan ülkelere Avustralya, Belçika, Kanada, Fransa, İtalya, Japonya, İspanya, İsviçre, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri’nde ise, değişik oranlarda vergi tevkifatı uygulaması söz konusudur.

Tablo-3 ve 4 birlikte karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, ortaya çıkan önemli bir sonuç; yabancılara yapılan faiz ödemelerini vergi dışı bırakan, başka bir deyişle faiz ödemelerinde vergi tevkifatını benimsemeyen ülkelere faiz gelirlerinin vergilendirilmesinde genel kural, gelir vergisi içinde vergilendirilmesidir.

Tablo-4
Yabancılar Yapılan Faiz Ödemelerinde Vergilendirme

ÜLKE	Uygulanabilir Vergi Kesintisi Oranı	Vergiden Muaf Olan Faizler
AVUSTRALYA	10	Yok
BELÇİKA	25, 15 veya az	Kayıtlı hisse senetlerinde, "doğrusal tahviller" de
KANADA	25, 15 veya az	Devlet ve teşebbüsleri tarafından çıkarılan tahvillerde
DANİMARKA	sıfır	Hepsi
FİNLANDIYA	sıfır	Hepsi
FRANSA	10, 12, 25(15), 12 veya az	Uluslararası kuruluşlar tarafından Fransa'da çıkarılan borç senetlerinde, para piyasalarında çıkarılan menkul kıymetlerde, bazı Fransız tahvillerinde, Fransız Devlet tahvillerinde
ALMANYA (F.A)	sıfır	Hepsi
İTALYA	12.5, 25, 30, 15 veya az	Euro lira ve dışarıdaki paralar diye adlandırılan banka mevduatlarında, bazı kuruluşların tahvilleri, dışarıda tedavüle çıkarılan bazı tahviller, bazı kamu teşebbüslerinin tahvilleri
JAPONYA	15 veya az	Yok
HOLLANDA	sıfır	Hepsi
NORVEÇ	sıfır	Hepsi
İSPANYA	25, 15 veya az	Yok
İSVEÇ	sıfır	Hepsi
İSVİÇRE	35, 30 veya az	Yok
TÜRKİYE	5	Devlet tahvilleri
İNGİLTERE	sıfır	Hepsi
AMERİKA	30 veya az	18 Temmuz 1984'den sonra tedavüle çıkarılan bakanlık borç senetleri

Kaynak: GUSTAVSSON, Camilla: Taxation of Personal Income in 18 OECD Countries, Helsinki, 1990, s. 54

2. Kurumlar Tarafından Elde Edilen Faiz Gelirinin Vergilendirilmesi

Kurumlar tarafından elde edilen faiz geliri, kurumlar vergisi içerisinde vergilendirilmektedir. Faiz gelirlerinin vergilendirilmesinde vergi tevkifatı uygulamasını benimsememiş Avustralya, Danimarka, Finlandiya, Almanya, Hollanda, İsveç, Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde faiz geliri ilgili kişi ve kurum tarafından ödenirken her hangi bir kesinti yapılmayıp kurum kazancı içinde vergilendirilmektedir. Oysa faiz gelirlerinin vergilendirilmesinde tevkifat uygulamasını benimsemiş ülkelerde ise, Türkiye’de olduğu gibi kurumlara yapılan faiz ödemeleri üzerinden belirli bir oranda vergi kesintisi yapılmakta, vergi matrahının hesaplanması sırasında da vergi kesintisi olarak ödenen vergi indirimine konu edilmektedir. Dolayısıyla elde edilen faiz geliri nihai olarak kurum gelirleri içerisinde, kurum gelirlerinin vergilendirilmesi mantığı ve kuralları çerçevesinde vergilendirilmektedir.

B. BANKACILIK SEKTÖRÜNDEN SAĞLANAN HİZMETLERİN VERGİLENDİRİLMESİ

Bankaları ilgilendiren vergiler grubunda, işlemler üzerinden alınan vergiler incelendiği gibi; bankalar tarafından yapılan bir takım işlem ve muameleler vergiye konu edilebilmektedir. Genellikle bu tür işlem ve muameleler, gider vergisi türünde bir vergi ile vergilendirilmekte ve bu vergilerin ekonomik ödeyicisi, bankaların vergileri yansıttıkları müşterileri olmaktadır. Aslında bu uygulama mantıksal olarak çok doğrudur. Çünkü; söz konusu hizmetten faydalanan ve işlemin başlatılması ve gerçekleştirilmesi için gereken iradeyi gösteren taraf müşteridir. O halde, bu işlemin sonucu olarak doğan vergiyi ödemekle yükümlü olan tarafın da müşteri olması gerekmektedir.

IV- BAZI YABANCI ÜLKELERDE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ

Genel olarak bankacılık sektörünün vergisel boyutunu ele aldıktan sonra, bazı yabancı ülke uygulamalarına kısaca değinmeye çalışacağız. Konunun ele alınması sırasında, bankacılık sektörünü direkt olarak ilgilendiren vergiler ele alınacaktır.

A. ALMANYA'DA

Almanya'da bankalar, kurumlar vergisi, gelir ve sermaye üzerinden alınan yerel ticaret vergisi, katma değer vergisi, servet vergisi ve sermaye işlemleri vergisi ile ilgili olabilmektedir. Sınırsız sorumlu olarak çalışan vergi mükelleflerinin (tam mükellef kurumların) kurumlar vergisi oranı % 56, sınırlı sorumlu vergi mükelleflerinin (dar mükellef kurumların) kurumlar vergisi oranı % 50'dir. Almanya'da bankacılık hizmetleri katma değer vergisi konusu dışındadır ve bankacılık işlemleri üzerinden ayrı bir vergi alınmamaktadır.⁽⁵⁸⁾

Faiz gelirleri olağan gelir olarak gelir ve kurumlar vergisi içerisinde vergilendirilmekte, dolayısıyla her hangi bir vergi tevkifatı yapılmamaktadır. Kâr payı ödemelerinde ise % 25 oranında bir vergi kesintisi söz konusudur. Almanya'da kişi ve kurumların elde etmiş olduğu faiz gelirleri gelir ve kurumlar vergisinin içinde vergilendirilmektedir.⁽⁵⁹⁾ İkametgahı Almanya'da olan ve Almanya dışından faiz geliri elde edenlerin elde etmiş olduğu vergi geliri de içeride elde edilen faiz geliriyle aynı şekilde vergilendirilir. İkametgahı Almanya'da olmayanların Almanya kaynaklı olarak elde etmiş olduğu faiz gelirleri ise vergiye konu değildir.⁽⁶⁰⁾

(58) PRICE WATERHOUSE: *Selected Financial Centres Summary of Banking and Tax Regulations*, Toronto, 1988, 164-166

(59) OECD: *Taxing Profits in a Global Economy*, Paris, 1991, s. 337

(60) GUSTAVSSON, Camilla: a.g.e., s. 39,42

B. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE

Amerika Birleşik Devletleri'nde federal gelir vergisi ve çeşitli yerel gelir ya da çalışma izni (franchise tax) vergileri vardır. Bunun dışında Amerika Birleşik Devletleri'nde katma değer, sermaye ya da transfer vergileri mevcut değildir. Kurumlar vergisi oranı % 15 ile % 34 arasında değişen artan oranlı bir tarifeyle tabi olan Amerika Birleşik Devletleri'nde, federal düzeyde genel olarak bankacılık işlemleri her hangi bir gider vergisine tabi değildir. Ancak değişik eyaletlerde gider vergileri vardır ve bu gider vergileri bankaların işlem gelirlerine çok küçük çapta uygulanabilmektedir.⁽⁶¹⁾ Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, Amerika Birleşik Devletleri'nde yerel yönetimlerin (eyaletlerin) de bir takım vergi uygulamaları görülmektedir. Bu uygulamalar diğer işletmeleri olduğu gibi bankaları da etkilemektedir. Eyalette çalışma izni vergisi (Charter, Franchise Tax) ve sermaye stoğu (Capital Stock) üzerinden alınan bir takım vergiler bunlar arasında yer almaktadır. Örneğin, Illinois'de faaliyet gösteren bankalar, federal vergi matrahlarının % 6.5 oranında bir eyalet vergisine tabidir. Aynı şekilde, Florida'da eyalet yönetimi bankalara federal vergi matrahının % 5.5 oranında ayrı bir imtiyaz vergisi koyar.⁽⁶²⁾

Amerika Birleşik Devletleri'nde ikamet edenlerin elde etmiş olduğu faiz gelirleri ve kâr payları olağan gelir olarak kabul edilerek gelir vergisi içerisinde vergilendirilmektedir. Dolayısıyla, bu gelirle ilgili olarak herhangi bir stopaj uygulaması yoktur. Bankalar kendileri tarafından mevduat hesaplarına tahakkuk ettirilen faiz ödemelerini bir form ile hem mükelleflere hem de Internal Revenue Service'e bildirir. Yıl sonunda mükellefler beyanname verdiğinde, Internal Revenue Service mükellefin dosyasında biriken faiz gelirine ilişkin formlarla birlikte, diğer gelir formlarını da kontrol eder ve yapılan beyanın doğruluğunu inceler. Beyannamede eksiklik varsa, bu durumu mükellefe yazı ile sorar ve açıklama ister, yapılan inceleme sonucunda mükellef tarafından geçerli bir sebep ileri sürülemez ise, hesaplanan verginin ödenmesi için mükellefe tebligat yapılır. Yerleşik olanların yabancı ülkelerden elde etmiş oldukları faiz gelirleri de aynı şekilde gelir vergisi içinde vergilendirilir. Ancak, kural olarak

(61) PRICE WATERHOUSE: a.g.e., s. 420-429

(62) ANDIRIÇ, Ahsen: "Florida'da İş Ortamı ve Vergi Mevzuatı", **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, Amerika Eki, S.310, Aralık 1991, s. 56;
PRICE WATERHOUSE: a.g.e., s. 429

yabancı ülkelerde ödenen vergiler için bu şahıslar, bir vergi emniyeti isteyebilir. Yerleşik olmayanların Amerika Birleşik Devletleri'nde elde etmiş oldukları faiz gelirleri üzerinden % 30 vergi alınır. Bu oran yapılan vergi anlaşmaları çerçevesinde daha düşük olabilir.⁽⁶³⁾

C. İNGİLTERE'DE

İngiltere'de kurumlar vergisi ve katma değer vergisi, sermaye işlemleri vergisi gibi dolaylı vergiler banka işletmelerini oldukça yakından ilgilendirir.⁽⁶⁴⁾ Kurumlar vergisi oranı % 33'tür. Ancak bu oran, küçük şirketlerde %25 olarak uygulanmaktadır. İngiltere'de katma değer vergisi uygulanmakta olup, bankacılık hizmetlerinden muafiyet tanınanlar ve sıfır oran grubuna dahil edilenlerin dışında kalan bankacılık hizmetleri, katma değer vergisinde standart oran olan % 17.5⁽⁶⁵⁾ oranındaki vergiye tabidir.⁽⁶⁶⁾

İngiltere'de kurumların elde etmiş oldukları faiz gelirleri olağan gelir olarak görülerek kurumlar vergisi matrahı içerisinde vergilendirilmektedir. Oysa, kişisel faiz gelirinin vergilendirilmesinde ise vergi tevkifatı ve gelir vergisinin bir kombinasyonunun uygulandığını görmekteyiz. Genellikle kişisel faiz geliri, vergi mükelleflerinin sınır oranı (genellikle %0, %25 veya %40) üzerinden vergiye tabi tutulur. İngiltere'de ikamet edenlerin yabancı kaynaklı olarak elde etmiş oldukları faiz gelirleri de, yurt içinde elde edilmiş gibi vergilendirilmektedir. İngiltere'de, yurt dışı kaynaklı olarak elde edilen faiz geliri için, yurt dışında ödenen vergilerle ilgili olarak bir güvenlik mekanizması vardır. Bu güvenlik mekanizması sayesinde, yurt dışında vergi ödeyen mükellefler ödenen verginin İngiltere'de ödenecek vergiden indirilmesini talep edebilir.⁽⁶⁷⁾

-
- (63) GUSTAVSSON, Camilla: a.g.e., s. 15, 41, 44;
ANDIRIÇ, Ahsen: a.g.m., s. 54
ÇAĞLAYAN, Toper: *ABD Vergi Sisteminde Gelir Unsurlarının Vergilendirilmesi, Vergilendirme Yöntemleri, Fatura ve Kayıt Düzeni*, Ankara, 1985, s. 18-21
- (64) PRICE WATERHOUSE: a.g.e., s. 401
- (65) Daha önce bu oran %15 idi.
- (66) PRICE WATERHOUSE: a.g.e., s. 403
- (67) GUSTAVSSON, Camilla: a.g.e., s. 18, 40, 43

İkametgahı İngiltere'de olmayanların İngiltere'de elde ettikleri faiz gelirleri vergiden muaftır.⁽⁶⁸⁾

Ayrıca İngiltere'de sermaye vergisi ve intikal vergisi (capital duty ve transfer duty) gibi iki vergiyi bünyesinde barındıran sermaye işlemleri vergileri (capital transactions taxes) vardır. Sermaye vergisinin, hisse senetlerinin tedavülünde ödenmesi gerekir ve alınan bedelin % 1'i kadardır. İntikal vergisi ise gayri menkullerin alım işlemlerinde veya kiralama işlemlerinde verilen bedelin % 1'i kadardır. Ayrıca, bazı menkul kıymet işlemlerinde verilen bedelin % 1,5'i kadar intikal vergisi ödenmesi de söz konusudur.

D. JAPONYA'DA

Japonya'da faaliyet gösteren kurumlar hem merkezi yönetim hem de yerel yönetimler (merkezi yönetimin yerel birimleri ve belediyeler) tarafından vergiye tabi tutulabilmektedir. Ortaklık gelir vergileri (Corporate Income Taxes) grubunda yer alan vergiler içinde kurumlar vergisi (Corporation Tax), işletme vergisi (Enterprise Tax), yerel ikamet vergisi (Local Inhabitants Tax) şeklinde isimlendirilebilecek vergiler vardır. Bu vergilerden kurumlar vergisi, genel nitelikte bir vergidir ve merkezi yönetim tarafından uygulanmaktadır.⁽⁶⁹⁾ Kurumlar vergisi oranı % 37.5'dir. Ancak bu oran, toplam sermayesi 100 milyon Yen ya da daha az olan küçük işletmelerin elde ettiği gelirin 8 milyon Yen'lik kısmı için % 28 olarak uygulanmaktadır.⁽⁷⁰⁾ Diğer vergilerden işletme vergisi ise, yerel nitelikli bir vergidir ve merkezi yönetimin yerel birimi tarafından o bölgede faaliyette bulunanların varlıkları üzerinden alınır. İşletme vergisinin standart oranı % 12'dir. Ancak bu oran Tokyo, Osaka ve Nagoya gibi büyük kentsel alanlarda % 13.2'dir. Yerel ikamet vergisi ise, hem merkezi idarenin yerel birimleri hemde belediyeler tarafından alınır. Yerel ikamet vergisinde, merkezi yönetimlerin yerel birimleri tarafından alınacak ikamet vergisinde standart oran % 5, belediyeler tarafından alınacak ikamet vergisinde standart oran % 12.3'dür. Hem işletme vergisinde hem de yerel ikamet vergisinde vergi matrahı,

(68) PLATT, C. J. : *Tax Systems of Western Europe*, London, 1983, s. 164

(69) PRICE WATERHOUSE: a.g.e., s. 246

(70) OECD: a.g.e., s. 371

kurumlar vergisi matrahına eşittir. Japonya'da katma değer vergisi ve her hangi bir satış vergisi uygulaması yoktur. Ancak, bir takım lüks ve sanayi mallarında bir mal vergisi (commodity tax) söz konusudur.⁽⁷¹⁾

Japonya'da faiz gelirleri % 20 oranında kaynaktan vergi kesintisi yapılarak ödenir. Bu % 20'lik oranın % 15'i vergi kesintisi % 5'i ise ikamet vergisi (inhabitants tax) dir. Kaynaktan vergi kesintisine uğrayan faiz gelirleri gelir vergisinin hesaplanması sırasında, matraha eklenmez. Japonya'da ikamet edenlerin yabancı ülkelerden elde etmiş oldukları faiz geliri, Japonya içinde elde edilmiş faiz geliri gibi vergilendirilir. Ancak, yabancı ülkelerde bu faiz geliri ile ilgili olarak ödenen vergiler yurt içinde ödenecek vergiden mahsup edilebilir. Japonya'da yerleşik olmayanların Japonya kaynaklı olarak elde ettikleri faiz gelirleri de yukardakine benzer şekilde, Japonya'da ikamet edenlerin elde ettiği faiz gelirlerinin vergilendirilmesinde kullanılan sisteme göre vergilendirilir. Bununla birlikte Japonya ile faiz geliri elde eden kişi ya da kurumun ikametgahının bulunduğu ülke arasında çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması varsa, elde edilen faiz geliri üzerinden herhangi bir vergi kesintisi yapılmaz.⁽⁷²⁾

---

(71) PRICE WATERHOUSE: a.g.e., s. 248-249

(72) GUSTAVSSON, Camilla: a.g.e., s. 11, 39, 43

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK VERGİ HUKUKUNDA GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER YÖNÜNDEN BANKACILIK SEKTÖRÜ

Birinci bölümde, teorik olarak bankaları ilgilendiren vergiler ve bu vergilerin bankacılık sektörü için taşımış oldukları özellikler, yabancı ülke uygulamalarına da değinilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ise, Türkiye’de gelir üzerinden alınan vergiler açısından bankacılık sektörünün vergilendirilmesinin geçirmiş olduğu tarihsel süreç ele alınacak ve günümüzdeki mevzuat hükümleri açısından konu ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılacaktır.

I. TÜRK VERGİ HUKUKUNDA GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER AÇISINDAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİNİN GEÇİRDİĞİ AŞAMALAR

Bankacılık sektöründe gelir üzerinden alınan vergilerin geçirdiği aşamaları ele almak, vergi sistemimizin tarihsel gelişimini incelemekten mümkün değildir. Bu nedenle, ilk önce gelir üzerinden alınan vergiler açısından Türk Vergi Sistemi’nin geçirdiği tarihsel süreç incelenip, daha sonra bankacılık sektörü düzeyinde konunun ele alınmasına çalışılacaktır.

A. GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER AÇISINDAN TÜRK VERGİ SİSTEMİNİN GEÇİRDİĞİ AŞAMALAR

Osmanlı İmparatorluğu’nda gelir vergisi türünde ilk vergi, 1859 yılında **Tahrir Müstenit Müstakil Temettü Vergisi** ile uygulamaya girmiştir. Bu tarihten

önceki dönemlerde uygulanmakta olan vergiler , genellikle tüketim, gümrük ve servet vergisi türündeki vergilerdir. 1859 yılında uygulamaya giren Tahrir Müstenit Müstakil Temettü Vergisi, ticaret ve sanatla meşgul olan şahısların tahrir usulü ile tahmin edilen yıllık gelirlerini vergilendirmeyi amaçlayan bir vergidir. Tahrir komisyonları yıllık gelirin tahmininde, ticaret ve sanat erbaplarının oturdukları binaları esas almıştır. Bu verginin oranı ilk olarak % 3 iken, daha sonra % 4 ve % 5 olmak üzere yükseltilerek uygulanmıştır. Bu vergi, 1907 yılında verginin temelini oluşturan vergi hükümlerinin bağımsız bir bütün oluşturmaması, uygulamadaki hata ve haksızlıklar nedeniyle uygulamadan kaldırılmıştır. Kaldırılan bu verginin yerine, 1907 yılında **Müstakil Temettü Vergisi Nizannamesi** getirilmiştir. Müstakil Temettü Vergisi Nizannamesi 1914 yılına kadar yürürlükte kalmış ve bu tarihten sonra yabancı uyruklu kişileri de vergilendirebilmek isteğiyle, bu nizanname yerine **Temettü Vergisi Kanunu** uygulamaya konulmuştur. Temettü Vergisi Kanunu ile; Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde ticaret, sanat ve hırfet eden her şirket ve şahıs, kanun ile belirlenen miktarda vergi vermekle yükümlü kılınmıştır. Temettü Vergisi Kanunu'nun bazı şirketler için kabul ettiği beyanname usulü hariç tutulursa, verginin esas olarak dış karineler usulüne göre belirlendiği görülmektedir. Kanunda çeşitli karinelere yer verilmiştir. Bu karinelere bazıları, mükellefin çalışan sayısı, kira geliri, bulunduğu şehir ve kasabanın nüfusu, deniz araçlarının tonilotosu gibi bir takım özelliklerdir. Temettü Vergisi Kanunu'na göre vergi; nisbi, mütehavvil ve maktu olmak üzere üç şekilde hesaplanmaktadır. **Nisbi vergi**, ticarethanenin gayri safi iradı üzerinden kanunda belirtilen oranlara göre hesaplanırdı. **Mütehavvil vergi**, karine usulüne göre işçi, at, araba ve nakil araçları sayısına göre kanunda gösterilen oran üzerinden hesaplanırdı. **Maktu vergi** ise, belirli bir ticarethanesi olmayanlarla bir kısım ticaret ve sanat erbabının yanında çalışanlara yönelik olarak, ikamet ettikleri şehirlere göre kanunda gösterilmiş bulunuyordu. Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, ticarethane sahiplerinin vergisi; ticarethane gelirlerinden hesaplanan nispi kısımla, çeşitli karinelere göre hesaplanan mütehavvil kısımdan oluşmaktadır.⁽¹⁾ Temettü Vergisi Kanunu uygulamasının, günümüzde uygulanmakta olan gelir vergisi uygulamalarına benzerlikler taşıdığı söylenebilir. Özellikle maktu vergi olarak nitelenen verginin, günümüzde uygulanmakta olan götürü gelir vergisi uygulaması ile aynı hedeflere ulaşmayı amaçlayan bir nitelik taşıdığı görülmektedir.

(1) ÜÇÜNCÜ, Nihad Ali: *Kazanç Vergisi Şerh ve İzahları*, İstanbul, 1943, C.I., s. XI-XVII

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonraki ilk gelir vergisi, 1926 yılında **755 sayılı** kanunla yürürlüğe giren **Kazanç Vergisi**'dir. Kazanç Vergisi'nin konusu; Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde ticaret, sanat ve hırfet eden ve kanunda belirtilen iş ve teşebbüsler ile uğraşan gerçek ve tüzel kişilerin elde ettiği gelirlerdir. Kazanç Vergisi'nde ana usul, beyan usulüdür ve safi kâr üzerinden vergi alınması esastır. Kazanç vergisi ile, ülke genelinde beyan usulünün yaygınlaştırılması hedeflenmiş ve bu amaçla beyan usulünün temelini oluşturan; defter tutarak yıl sonunda bilanço, kâr ve zarar tablolarını, kâr durumlarını gösterir bir beyanname ile vergi dairesine verme yükümlülüğü geniş bir mükellef grubuna getirilmiştir. Bu mükellefler ayrıca, yanlarında çalışanların ücretlerinden her ay vergi keserek vergi dairesine yatırmak ve bu işçilerin isim ve ücretlerini yıllık beyannamelerle bildirmek zorundadırlar. Defter tutarak her yıl safi kazançlarını beyan etme zorunluluğu dışında tutulanlardan, belirli bir işyerinde faaliyet gösterenlerin vergisi her yıl değişen işyeri kira bedeline göre, belirli bir işyeri olmayan ve seyyar surette çalışanların vergisi ise, iş kolları itibarıyla belirlenen günlük safi kazançlarının belirli bir oranı olarak düzenlenmiştir. Ayrıca, kazanç vergisi ile artan oranlı bir vergi uygulaması izlenmiştir. 755 sayılı Kazanç Vergisi Kanunu'nun uygulamadaki ihtiyaçlara cevap verememesi, bu kanundaki eksiklik ve yanlışlıkları giderecek yeni bir kanunun gerekliliğini hissettirmiş ve 1934 yılında **2395 sayılı Kazanç Vergisi Kanunu** yürürlüğe girmiştir. 2395 sayılı yasayla, dar mükellef kurumlar ile devletin ve belediyelerin iktisadi amaçla faaliyet gösteren birimlerinin de kazanç vergisine tabi olduğu belirtilmiş ve beyan usulünün uygulamasından doğan aksaklıkları gidermeye yönelik düzenlemeler yapılmıştır.⁽²⁾

Vergi sistemimizde gerçek kişileri ve tüzel kişileri ayrı vergi kanunları ile vergilendirmeyi amaçlayan ilk düzenlemeler, 1949 yılında yürürlüğe giren; **5421 sayılı Gelir Vergisi Kanunu** ve **5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu**'dur. Bu düzenlemelerden sonra, günümüze kadar gerçek ve tüzel kişiler ayrı vergiler ile vergilendirilmiştir. Bu tarihten sonra sistem devamlı olarak kendini yenilemiş ve 5421 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 1961 yılında **193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu** ile kaldırılmıştır.⁽³⁾ 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu çeşitli dönemlerde yapılan değişikliklerle beraber Türk Vergi

(2) ÜÇÜNCÜ, Nihad Ali: a.g.e., s.XVIII-XXIII

(3) ERGİNAY, Akif: *Vergi Hukuku*, a.g.e., s.147

Sistemi'nin günümüzde yürürlükte olan gelir üzerinden alınan vergilerini oluşturmaktadır.

B. GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER AÇISINDAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİNİN GEÇİRDİĞİ AŞAMALAR

1. Bankacılık Sektörünün Örgütlenişinin Hukuksal Olarak Geçirdiği Aşamalar

Osmanlı tarihinin hemen hemen her döneminde faizle karşı önemli tedbirler alınmış ve toplumda faiz müessesesinin yerleşmemesi için gayret gösterilmiştir. Tanzimat Dönemi'nde faizle izin verilmekle birlikte, faiz oranlarının sınırlandırılmasına yönelik çeşitli düzenlemeler de yapılmıştır. 1887 yılında yürürlüğe giren **Murabaha Nizamnamesi**, faiz oranının yıllık % 9'u ve her ne şartta olursa olsun faizin ana para miktarını geçemeyeceğini hükme bağlamıştır. Ancak, uygulamada ödünç para verme işlemlerinde faiz oranları, % 40 ile % 120 arasında gerçekleşmiştir. 1933 yılında yürürlüğe giren **2279 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Kanunu**, daha düzenli olarak ödünç para verme işlerini düzenlemeyi hedeflemiş ve bu alanla ilgili olarak bir takım standartlar belirlenmiştir. Bunlardan önemli gördüklerimizi şu şekilde sıralayabiliriz. Ödünç para verme işleriyle meşgul olacak gerçek ve tüzel kişilerin, mahallin en büyük mülki amirinden her yıl izin alma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca, faizle para veren bu kişiler, yapmış oldukları işlemleri noterden tasdikli defterlere kaydetmeye ve bu defterleri her yılın sonunda İktisat ve Ticaret Vekaleti'nin mahalli birimlerine ya da valiliğe vermeye mecbur tutulmuşlardır. Bunların dışında, 2279 sayılı kanunla, faiz hadleri de sınırlandırılmış ve % 12'ye kadar faizle izin verilmiştir. Bu izne uymayarak % 12 ile % 25 arasında faiz verenlerin ödedikleri faizlerin belirli orandaki miktarının Vilayet Özel İdaresi'ne vergi olarak ödenmesi ve % 25'in üzerindeki faizlerin tamamının Vilayet Özel İdareleri'ne devri zorunlu kılınmıştır. Ayrıca, bankaların mevduat sahiplerine verebilecekleri faiz oranı da, % 4.5 olarak belirlenmiştir. 2279 sayılı kanunun uygulamasında ortaya çıkan bir takım aksaklıklar ve piyasadaki tefeciliğin önlenememesi, Ödünç Para Verme İşlemleri Kanunu'nda 1951 yılında 5841 sayılı kanunla bir takım değişiklikler

yapılmasına sebep olmuştur.⁽⁴⁾ 2279 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Kanunu'nda vergi, faiz oranlarının sınırlandırılmasında bir araç olarak kullanılmakta ve faizlerin yükselmesini önlemeyi amaçlamaktadır. 2279 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Kanunu 6.10.1983 tarih ve 18183 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan **90 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname** ile yürürlükten kaldırılmıştır. Son olarak, 27 Haziran 1994 tarihinde 21973 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 545 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ödünç para verme işlerine ilişkin mevzuatta önemli değişiklikler yapılmıştır.⁽⁵⁾

Faiz ve faiz hadleri ile ilgili düzenlemeler dışında, bir de bankaların yönlendirilmesi ve kontrolü ile ilgili kanun hükümleri önem taşımaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bankacılık ile ilgili bir kanun ya da karar mevcut değildi. Ancak, 1924 yılından sonra İş Bankası'nın kurulması ve para politikası araçlarının oluşturulması çabaları, Türkiye'deki bankacılıkla ilgili mevzuatın gündeme gelmesini sağlamıştır.

Ülkemizde bankacılıkla ilgili ilk kanuni düzenleme, 1933 tarihli **2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu**'dur. Bu kanun 3 yıl yürürlükte kalmış ve 1936 yılında yürürlüğe giren **2999 sayılı Bankalar Kanunu** ile yürürlükten kalkmıştır. Bankalar Kanunu, temel olarak Mevduatı Koruma Kanunu'nun düzenlenmesi ve edinilen tecrübelerle göre tespit edilen eksikliklerin giderilmesi amacıyla yönelmiştir. 2999 sayılı Bankalar Kanunu 1958 yılına kadar yürürlükte kalmış ve 1958 yılının Temmuz ayında yürürlüğe giren **7129 sayılı Bankalar Kanunu** ile yürürlükten kalkmıştır.⁽⁶⁾ Halen, bankacılık sektörünü düzenleyen kanun, 25.4.1985 tarihinde yürürlüğe giren **3182 sayılı Bankalar Kanunu**'dur.

Bankacılığı düzenleyen bu üç kanunla, bankacılığın kuruluş şekilleri de belirlenmiştir. 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu ve 2999 sayılı Bankalar Kanununa göre bankalar, anonim, hisseli komandit veya limited şirket şeklinde kurulmak zorundadır. 7129 sayılı ve 3182 sayılı Bankalar Kanunu'na göre ise, bankalar ancak anonim şirket şeklinde kurulabilir. Getirilen bu değişikliğin amacı, bankaları en ileri sermaye şirketi statüsünde organize etmek ve bankaların sınırlı sayıdaki kişilerin hakimiyetinde kalmasını önlemektir. Günümüzde de bankaların anonim şirket statüsünde kurulması zorunludur.

(4) ULUTAN, Burhan: *Bankalar Hukuku*, Ankara, 1958, s. 8-11

(5) KELECİOĞLU, M. Aykut: "Ödünç Para Verme Mevzuatındaki Son Değişiklikler", *Vergi Sorunları Dergisi*, S. 74, Eylül-Ekim 1994, s. 71-77

(6) ULUTAN, Burhan: a.g.e., s.12-18

Bankacılığın gelişimi ile ilgili bu açıklamalar yapıldıktan sonra, gelir üzerinden alınan vergiler açısından bankacılık sektörünün vergilendirilmesinin geçirmiş olduğu aşamalara değinilmeye çalışılacaktır.

2. 2395 Sayılı Kazanç Vergisi Kanunu ve Bankacılık Sektörü

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, gelir vergisi alanında ilk önemli kanun, 755 sayılı Kazanç Vergisi Kanunu'dur.⁽⁷⁾ Ancak, taşınmış olduğu eksiklikler sebebiyle, 1934 yılında 2395 sayılı Kazanç Vergisi Kanunu ile yenilenmiştir. Kazanç Vergisi, gerçek ve tüzel kişi ayrımı yapmaksızın elde edilen tüm gelirleri vergilendirmeyi amaçlayan bir vergidir.⁽⁸⁾

2395 sayılı Kazanç Vergisi Kanunu'nun 1. maddesine göre, aşağıda yazılı;

a) Kollektif, komandit, limited, kooperatif ve anonim şirketlerin, umumi ve mülhak ve hususi bütçeli daire ve müesseseler ve menafı-ı umumiyeye hadım cemiyetlere ait olup ticari bir gaye takip eden müesseselerin;

b) Ticari ve sınıl iş yapanların;

c) Serbest meslekler erbabının;

d) Hizmet erbabının;

e) Yukarıdaki fıkralar dışında kalıpta herhangi vasıtasız bir vergiye tabi bulunmayan sair işler ve teşebbüsler erbabının;

elde ettikleri kazançlar, kazanç vergisinin konusunu oluşturmaktadır.

Bu tarihlerde bankaların kuruluş şekli, 1933 tarihli 2243 sayılı Mevzuatı Koruma Kanunu'na göre anonim, hisseli komandit veya limited şirket statüsünden birisi olmak zorundaydı. Dolayısıyla 2395 sayılı yasanın 1. maddesinin a fıkrasına göre; bankaların elde etmiş oldukları kazançlar, kazanç vergisine tabi olmaktadır. Mevduatı Koruma Kanunu 1936 yılında yürürlükten kalkarken, yerine yürürlüğe giren 2999 sayılı Bankalar Kanunu da

(7) ÖNCEL, M., ÇAĞAN, N., KUMRULU, A., : a.g.e., s. 234

(8) AKDOĞAN, A., KIZILOĞLU, Ş., SAYGIN, E.: *Türk Vergi Sistemi*, Ankara, 1987, s.57

bankaların kuruluş şeklini değiştirmemiş ve kazanç vergisi uygulaması açısından da her hangi bir değişiklik olmamıştır.

2395 sayılı Kazanç Vergisi Kanunu'nun 2. maddesi yabancı şirketlere ilişkin düzenleme getirmekte ve Türkiye'de yerleşen yabancı şirketlerin de kazanç vergisine tabi olduğu belirtilmektedir. Maddenin izleyen fıkraları, yabancı şirketler açısından hangi kriterlerin Türkiye'de yerleşme kabul edileceğini belirtmiştir. Buna göre, merkezli yabancı ülkede bulunan bir bankanın, Türkiye'de şube açması Türkiye'de yerleşme olarak kabul edilmiştir.

Kazanç Vergisi Kanunu'nun 3. maddesinin yirmibirinci fıkrası hükmüne göre, özel kanunlara göre temettü ve kazanç vergisinden muafiyet tanınmış kurumlar kazanç vergisinden muaftır. Bu hüküm doğrultusunda, 1930 tarihli 1715 sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu'nun 96. maddesi hükmüne dayanarak Merkez Bankası kazanç vergisinden muaf tutulmuştur.

Kazanç vergisi mükellefleri ve kanunun 7. maddesinde sayılan müessese ve ekonomik birimler yıllık beyanname vermek zorundadırlar. Kanunun 7. maddesinde kazanç vergisinin mükellefi olmadığı halde beyanname vermek zorunda olan bir takım kurumlar sayılmıştır. 7. maddenin birinci fıkrasında; şirket şeklinde olmayan banka ve bankerlerin de tıpkı kazanç vergisi mükellefleri gibi beyanname vermek zorunda oldukları belirtilmiştir. Bilindiği üzere Bankalar Kanunu'na göre bankalar; anonim, hisseli komandit ve limited şirket şeklinde kurulabilmekteydi ve bu durumdaki bankalar Kazanç Vergisi Kanunu'nun 6. maddesine göre kesin olarak beyanname usulüne tabi tutulmuştur. Ancak, uygulamada bir de şirket şeklinde olmayıp, bir takım özel kanunlarla kurulan⁽⁹⁾ Sümerbank, Etibank, Ziraat Bankası gibi bankalar vardır ki; bunların beyanname usulüne tabi oldukları da yedinci maddenin birinci fıkrasında hükme bağlanmıştır.⁽¹⁰⁾

2395 sayılı Kazanç Vergisi Kanunu'nda anonim ve hisseli şirketlerde vergi oranı elde edilen yıllık kazancın % 11'dir. Ancak, bu oran 1941 yılında 3840 sayılı kanun ile, % 15'e çıkarılmıştır. Adi komandit, limited, kollektif ve kazanç dağıtan kooperatiflerde ise, vergiye tabi kazancın 10.000 liraya kadar olan kısmından % 15, 10.001 liradan 20.000 liraya kadar olan kısmından % 20, 20.001

(9) ÇAĞAN, Nami: "Bankaların Vergi Yükümlülükleri ve Sorumlulukları", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 33, S. 1/4, s.22

(10) ÜÇÜNCÜ, Nihad Ali: a.g.e., C.I, s. 515-516

liradan 50.000 liraya kadar olan kısmından % 25, 50.001 lira ve daha fazlasından % 30 olmak üzere, artan oranlı bir tarife yapısı uygulanmaktadır. Ayrıca, 6. maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarında yazılı müesseselerle, yedinci maddede yazılı mükelleflerde kazanç vergisi uygulaması açısından vergiye tabi kazancın 5.000 liraya kadar olan kısmından % 12, 5.001 liradan 10.000 liraya kadar olan kısmından % 15, 10.001 liradan 20.000 liraya kadar olan kısmından % 20, 20.001 liradan 50.000 liraya kadar olan kısmından % 25 ve 50.001 lira ve daha fazlasından % 30 olmak üzere, artan aralı bir tarife yapısı uygulanmaktadır. Kazanç vergisi uygulamasındaki büyük eşitsizlik, kendisini oran yapısında göstermekte ve faaliyet konuları itibarıyla aynı olan anonim şirket, limited şirket ve özel kanunla kurulmuş bankalar arasında, haksız rekabete yol açacak bir düzenlemeye gidilmiş ve vergilemede eşitlik ilkesine aykırı hareket edilmiştir.⁽¹¹⁾

Bankaların sahip oldukları statülere göre farklı oranlarda vergi ödemeleri ayırımı, benzer bir şekilde banka mevduatlarının vergilendirilmesinde de ortaya çıkmaktadır. Bankalardan elde edilen adi nitelikteki mevduat faizleri vergiden istisna tutulurken, ticari nitelikteki mevduat faizleri vergiye tabi olabilmektedir. Kanunun 3. maddesinin yirminci fıkrasına göre, her türlü tahvilat ve hazine bonoları ve bankalardaki adi mevduat, tasarruf ve kumbara faiz ve ikramiyeleri vergiden istisnadır. Ticari nitelikteki mevduat faizi ise vergiye tabidir. 2395 sayılı Kazanç Vergisi Kanunu'nda mevduat faizleri için bir vergi tevkiyatı müessesesi uygulanmamaktadır. Bu açıklamalardan anlaşılabacağı üzere; ticari nitelikteki mevduatlar dışındaki mevduatlardan elde edilen faiz gelirleri hiç bir vergiye tabi değildir. Ticari nitelikteki mevduatlardan elde edilen faiz gelirlerinden ise, ancak mükellefin beyanname usulü ile vergilendirilmesi halinde vergi alınması mümkün olmaktadır.

3. 5421 Sayılı Gelir Vergisi ve 5422 Sayılı

Kurumlar Vergisi Kanunu ve Bankacılık Sektörü

Türkiye'de günümüz vergi mevzuatının temelini oluşturan ve köklü reform olarak görülen Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunları, 1950 yılında yürürlüğe girmiş

(11) Vergilemede eşitlik ilkesi ve genel olarak vergilendirme ilkeleriyle ilgili olarak bakınız; AKDOĞAN, Abdurrahman: *Kamu Maliyesi*, Ankara, 1987, s. 147-160

ve gerçek kişiler ile tüzel kişilerin ayrı vergilendirme esaslarına tabi olmalarına imkan sağlamıştır.⁽¹²⁾

5421 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun bankacılık sektörü açısından önemi, mevduat faizlerinin menkul sermaye iradı olarak gelir vergisi ile vergilendirilecek gelirler içinde yer almasındandır. 5421 sayılı Gelir Vergisi Kanunu mevduat faizlerinin vergilendirilmesinde tevkifat usulünü benimsemiştir. Buna göre, mevduat faizlerinin istisna haddini aşan kısımları %15 oranında vergiye tabidir ve bankalar, tevkifat yoluyla tahsil etmiş oldukları bu vergileri ertesi ayın yirmisine kadar muhtasar beyanname ile bağlı bulundukları vergi dairesine yatırmakla yükümlüdürler.

5421 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 1.1.1961 tarihinde yürürlüğe giren 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu yürürlükten kalkan 5421 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile aynı ilke ve usulleri benimsemiştir.⁽¹³⁾

1949 yılında yapılan reform niteliğindeki düzenlemelerden bir diğeri de, 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 'dur. 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile kurum niteliğindeki ekonomik birimlerin ayrı usul ve esaslar çerçevesinde vergilendirilmesi ve kurumlaşmanın getirmiş olduğu avantajların topluma yansıtılması imkanı doğmuştur. 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu günümüzde de yürürlükte olup, diğer kurumlar gibi bankalar için de uygulamayı yönlendirmeye devam etmektedir.

4. Türk Vergi Sisteminde Gelir Üzerinden Alınan Vergiler Açısından Günümüz Uygulaması ve Bankacılık Sektörü

Gelir üzerinden alınan vergiler açısından günümüz uygulamasını yönlendiren kanunlar, 193 sayılı Gelir Vergisi ve 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunlarıdır. Bankacılık sektörüne önemli etkileri olan gelir ve kurumlar vergisi uygulamalarına, önümüzdeki başlıklarda değinilmeye çalışılacaktır.

(12) ÖNCEL, M., ÇAĞAN, N., KUMRULU, A., : a.g.e., s. 235

(13) 193 sayılı kanun ile 5421 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nda yapılan değişikliklere ilişkin olarak daha geniş bilgi için bakınız;
AKDOĞAN, Abdurrahman: *Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi*, a.g.e., s. 11-12

II. GELİR VERGİSİ YÖNÜNDEN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ

1961 yılında yürürlüğe giren ve halen uygulamada olan 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, kural olarak gerçek kişilerin elde etmiş olduğu kazançları vergilendirmeyi amaçlamaktadır. Bankacılık sektörü açısından da önemli düzenleyici hükümler taşıyan gelir vergisi, dünyadaki ülkelerin hemen hemen hepsinde, farklı esaslarla da olsa uygulanmaktadır.

Gelir vergisi, bankacılık sektöründe yer alan bankaları ve banka müşterilerini doğrudan doğruya ilgilendirmektedir. Vergi tevkifatı uygulamasında banka işletmelerinin taşıdığı sorumluluklar banka işletmelerini gelir vergisi ile ilişkilendirirken, banka müşterilerinin elde etmiş olduğu faiz gelirinin gelir vergisinin konusunu oluşturan gelirlerden menkul sermaye iradı olması da, banka müşterilerini gelir vergisi ile ilişkilendirmektedir.

A. GENEL OLARAK GELİR VERGİSİ UYGULAMALARI

Gelir vergisinin bankacılık sektörüne ilişkin olarak taşıdığı özelliklere geçmeden, bu başlık altında genel hatları ile gelir vergisi uygulaması ele alınıp, önümüzdeki başlıklara bir basamak oluşturulmaya çalışılacaktır.

Gerçek kişilerin bir takvim yılı içerisinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarı, Gelir Vergisi Kanunu'muzun 1. maddesine göre gelir vergisine tabidir. Buradan gelir vergisinin konusunu oluşturan gelir ile ilgili olarak en azından dört unsur çıkarmak mümkündür. Bunlar; gelirin **gerçek kişiler tarafından, bir takvim yılı içerisinde, gerçek ve safi tutarlar üzerinden, elde edilmiş olmasıdır.**⁽¹⁴⁾ Kanunun 2. maddesinde de gelir kapsamında ele alınması gereken ve yedi gelir unsuru olarak bilinen kazanç ve iratlar sayılmıştır. Bunlar

(14) ERGİNAY, Akif: *Vergi Hukuku*, a.g.e., s.150;
Bazı yazarlar gelirin niteliğine ilişkin beş unsur belirtmektedir. Daha geniş bilgi için bakınız;
KIZILOĞLU, Şükrü: *Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması*, C. 1, Ankara, 1994, s. 22-31
AKDOĞAN, Abdurrahman: *Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi*, a.g.e., s. 12-17
ÖNCEL, M., ÇAĞAN, N., KUMRULU, A., : a.g.e., s. 250-253

sırasıyla; ticari kazançlar, zırai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları ve sair kazanç ve iratlardır. Gelir Vergisi Kanunu 'muzun ilk iki maddesinden, gelir vergisinin temel ve genel bir takım özelliklerini tespit etmek mümkündür. Gelir vergisinin konusu; yedi gelir unsurundan herhangi birisi veya bir kaçının oluşturduğu gelir, mükellefi; gelir vergisinin konusunu oluşturan geliri elde eden gerçek kişilerdir. Aynı şekilde gelir vergisinde vergiyi doğuran olay; bir gelirin elde edilmesi, matrah; gerçek ve safi usulde tesbit olunan kazanç ve iratlardır. Ancak bu saydığımız özellikler, genel nitelikteki bir takım kuralları ifade etmektedir. Gelir vergisi uygulamasında teknik sebeplerle bu kuralların dışına çıkıldığını da görebiliriz. Örneğin; gelirin gerçek usulde tesbit edilemediği bazı durumlarda, götürü usulde gelirin çeşitli kriterlere göre varsayımsal olarak tesbiti söz konusudur ki bu, genel nitelikteki kuralın istisnasını oluşturur. Buna benzer şekilde, gelirin safi tutarı üzerinden vergilendirilmesi kuralı da, vergi tevkifatı uygulaması ile ihlal edilmekte ve vergi tevkifatı uygulamasında gelir gayri safi tutarlar üzerinden vergilendirilmektedir.

Gelir vergisi uygulamasında matrah; gerçek usul, götürü usul ve götürü gider usulü olmak üzere üç usulde belirlenir. Gerçek usulde mükellefi; içerisinde bulunduğu yıl içerisinde elde ettiği gelirlerin tümünü ve bu gelirlerin elde edilmesi sırasında yapmış olduğu kanunen kabul edilmiş harcamaları bir beyanname ile vergi dairesine bildirir ve vergi, vergi dairesince tarh, tahakkuk ve tebliğ edilir. Götürü usulde matrah, takdir komisyonlarınca varsayımsal olarak saptanır ve mükellefler bu matrah üzerinden vergi öderler.⁽¹⁵⁾ Götürü usul mükellefleri, gerçek usuldeki mükelleflerin aksine defter ve kayıt düzenine uymak zorunda değildirler. Ancak, bir mükellefin götürü usulde vergi ödeyebilmesi için yasada sayılan genel ve özel koşulları taşıması gerekir. (m. 47-48) Götürü gider usulü de, gerçek usul ile götürü usul arasında bir uygulamadır ve bu usulde matraha ulaşmak için, beyan edilen hasıllattan götürü olarak tesbit edilen gider miktarı düşülür.(m. 54) Gelir vergisi uygulamasında, zırai kazançlarda ve gayrimenkul sermaye iratlarında götürü gider usulü uygulanmaktadır. Gelir Vergisi Sistemi'mizde kural olarak vergi, mükellefin beyan ettiği matrah üzerinden tarh edilir. (m. 83) Ancak, gelir vergisi uygulamasında götürü usul ve geliri sadece tevkifata tabi mükelleflerin durumu beyan usulünün istisnalarını oluşturur. Gelir

(15) Matrah belirleme usulleriyle ilgili olarak daha geniş bilgi için bakınız; AKDOĞAN, Abdurrahman: *Kamu Maliyesi*, a.g.e., s. 115-120

vergisinde gerçek usulde vergiye tabi mükelleflerin vergisinin hesaplanmasında, artan oranlı bir vergi tarifesinin uygulandığını görmekteyiz. Vergi tarifesinin alt oranı % 25, üst oranı ise % 55 olarak tesbit edilmiş ve ödeme gücüne göre artan oranlı bir tarife oluşturulmuştur. Gelir vergisi ile ilgili olarak, sözkonusu vergiler üzerinden hesaplanan % 10 oranında fon payı ile, mükellefler üzerindeki teorik vergi yükü; % 30.5 ile % 60.5 arasında gerçekleşmektedir.⁽¹⁶⁾

Gelir vergisi uygulaması ile ilgili önemli bir özellikte, verginin kaynaktan kesilmesidir. Gelir Vergisi Kanunu 'muzun 94. maddesinde, yine maddede sayılan bir takım ödemeleri yaparken vergi tevkifatı yapmakla sorumlu olan kişi ve kurumlar sayılmıştır.

B. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE GELİR VERGİSİ TEVKİFATINA KONU OLAN ÖDEMELER

Gelir Vergisi Kanunu 'muzun 94. maddesinde⁽¹⁷⁾ hangi tür ödemelerle ilgili olarak, kimlerin, ne şekilde vergi tevkifatı yapmakla sorumlu oldukları düzenlenmiştir. Maddenin birinci fıkrasında, tevkifat yapmakla sorumlu tutulanlar sayılmıştır. Buna göre; "Kamu idare ve müesseseleri, iktisadi kamu müesseseleri, sair kurumlar, ticaret şirketleri, iş ortaklıkları, dernekler, vakıflar, dernek ve vakıfların iktisadi işletmeleri, kooperatifler, yatırım fonu yönetenler, gerçek gelirlerini beyan etmeye mecbur olan ticaret ve serbest meslek erbabı, zirai kazançlarını bilanço ve zirai işletme hesabı esasına göre tesbit edilen çiftçiler aşağıdaki bentlerde sayılan ödemeleri (avans olarak ödenenler dahil) nakden veya hesaben yaptıkları sırada, istihkak sahiplerinin gelir vergilerine mahsuben tevkifat yapmaya mecburdurlar."

Türkiye'deki bankacılığın gelişimi incelendiğinde görülmektedir ki, özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında belirli sektörleri geliştirmek ve ticari hayatı canlandırmak üzere özel kanunlar ile sermayesinin tamamı veya bir kısmı devlete ait olmak üzere bankalar kurulmuştur. Bu şekilde özel kanunlar ile kurulan bankalar, hukuki statü itibarıyla ticari şirket şeklinde kurulan

(16) 95/6428 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi'nin 01.02.1995 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmasından önce fon payı % 7'dir. Sözkonusu % 10'luk fon payı 01.02.1995 tarihinden itibaren geçerlidir.

(17) 30 Aralık 1993 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 3946 sayılı Kanunun 22. maddesi ile değiştirilmiş hali.

bankalardan farklılık göstermektedir. Bu bankalar; Sümerbank, Ziraat Bankası, Etibank, Denizcilik Bankası, İller Bankası, Türkiye Halk Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası, Devlet Yatırım Bankası ve T.C. Merkez Bankası'dır.⁽¹⁸⁾ Bu bankalar dışında bir de ticaret şirketi şeklinde kurulan bankalar vardır. 1958 yılında yürürlüğe giren 7129 sayılı Bankalar Kanunu bankalar için sadece anonim şirket şeklinde kurulma zorunluluğu getirmiştir. Halen bankalar için anonim şirket şeklinde kurulma zorunluluğu devam etmekte olup, sermaye sınırı, ortak sayısı ve nitelikleri konusunda da bir takım şartlar mevcuttur. (Bankalar Kanunu m.5) Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, Gelir Vergisi Kanunu 'müzun 94. maddesinde tevkifat yapma mecburiyeti olan kurumlar arasında sayılan iktisadi kamu müesseseleri ve ticaret şirketleri kavramları, bankalar açısından önem taşımaktadır. Türk Ticaret Kanunu'na göre ticaret şirketleri; kollektif, komandit, limited, **anonim** ve kooperatif şirketlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla, gerek iktisadi kamu müessesesi ve gerekse anonim şirket statüsünde ki tüm bankalar, 94. madde de sayılan ödemeleri yaparken gelir vergisi tevkifatı yapmak zorundadırlar.

94. maddede sayılan ödemelerden bir kısmı bankaları ilgilendirirken bir kısmı ilgilendirmemektedir. Bankaları ilgilendiren ve ödeme sırasında tevkifat yapılması gereken ödemeleri ve tevkifat oranlarını⁽¹⁹⁾ şu şekilde sıralayabiliriz;

i) Gerçek usulde tesbit edilip, istisnadan yararlanmayan ve Gelir Vergisi Kanunu 'nun 95. maddesi kapsamına girmeyen, hizmet erbabına ödenen ücretler ile ücret sayılan ödemelerden, Gelir Vergisi Kanunu 'nun 103 ve 104. maddelerine göre,

ii) Yıllara yaygın inşaat ve onarma işleri yapanlara, yapılan istihkak ödemelerinden % 5,

iii) Gelir Vergisi Kanunu 'nun 69. maddesinde sayılan kişilere ve noterlere serbest meslek faaliyetlerinden dolayı yapılan ödemeler hariç, Gelir Vergisi Kanunu 'nun 18. maddesi kapsamına giren serbest meslek işleri dolayısıyla yapılan ödemelerden % 10, diğerlerinden % 20,

(18) ZARAKOĞLU, Avni: *Cumhuriyetin 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık*, Ankara, 1974, s. 82

(19) Tevkifat oranları 31.12.1993 tarih ve 21805 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 93/5148 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi Eki'nden alınmıştır.

iv) Dar mükellefiyete tabi olanlara, telif ve patent haklarının satışından dolayı yapılan ödemelerden % 25,

v) Gelir Vergisi Kanunu 'nun 70. maddesinde sayılan, mal ve hakların kiralanması karşılığı yapılan ödemelerden % 25, vakıflar ve derneklere ait gayrimenkullerin kiraya verilmesi karşılığında, bunlara yapılan kira ödemelerinden % 20, kooperatiflere ait gayrimenkullerin kiralanması karşılığında bunlara yapılan kira ödemelerinden % 25,(20)

vi) Dağıtılsın veya dağıtılmasın, portföylerinin en az % 25'i hisse senetlerinden oluşan menkul kıymet yatırım fonları ile aynı nitelikteki menkul kıymetler yatırım ortaklıklarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançları, risk sermayesi yatırım fonları ve ortaklıklarının kazançları ve gayri menkul yatırım fonları ve ortaklıklarının kazançları % 0, portföyleri % 25'den daha az hisse senetlerinden oluşan menkul kıymetler yatırım fonları ile menkul kıymetler yatırım ortaklıklarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançları % 10,

vii) Tam mükellef kurumlara ödenenler dahil, devlet tahvil faizlerinden, hazine bonosu faizlerinden, Toplu Konut İdaresi ile Kamu Ortaklığı İdaresi'nce çıkarılan menkul kıymetlere sağlanan gelirlerden % 0, nama ve hamiline yazılı tahvillerle, diğer tahvil faizlerinden % 10,

viii) Bankalar dışında kalan tam mükellef kurumlara ödenenler dahil, döviz tevdiat hesaplarına yürütülen faizler ile özel finans kurumlarınca döviz katılma hesaplarına ödenen kâr paylarından % 10, nama ve hamiline yazılı mevduat hesaplarına yürütülen faizler ve diğer mevduat hesaplarına yürütülen faizlerden % 5,

ix) Tam mükellef kurumlara ödenenler dahil, faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kâr payları ile kâr ve zarar ortaklığı belgesi karşılığı ödenen kâr payları ve özel finans kurumlarınca kâr ve zarara katılma hesabı karşılığında ödenen kâr paylarından % 10,

x) Bankalar dışında tam mükellef kurumlara ödenenler dahil, devlet tahvil, hazine bonosu, Toplu Konut İdaresi ile Kamu Ortaklığı idaresi tarafından ihraç

(20) Tevkifat oranları, 01.02.1995 tarih ve 22189 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 95/6429 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile değiştirilmiş şeklidir.

edilen menkul kıymetler ve her nevi tahvilatın geri alım ve satım taahhüdü ile ıktısap ve elden çıkarılması karşılığında sağlanan (menfaatler) ıratlardan % 0,

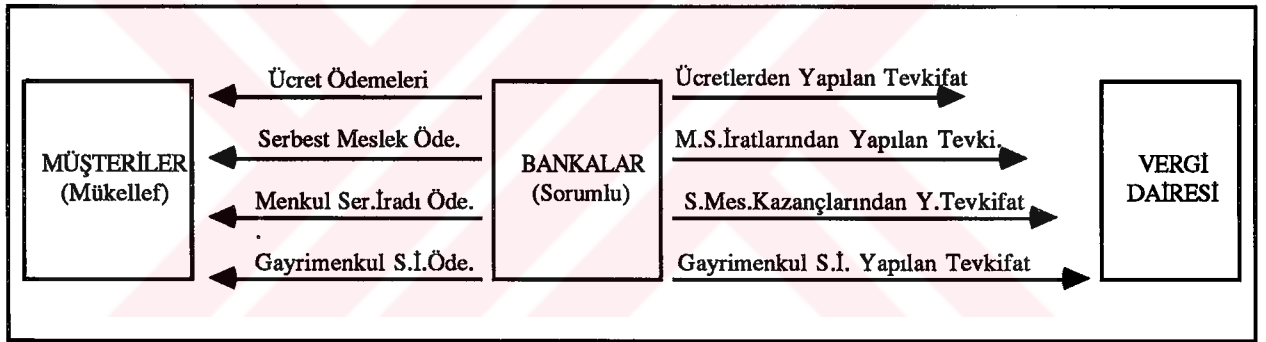
xi) Dağıtılın veya dağıtılmasın viii maddesinde yazılı olan menkul sermaye ıratlarından halka açık anonim şirketlerde⁽²¹⁾ % 10, diğerklerinde % 20

arasında tevkifat yapılır. Yukarıda saymış olduğumuz oranlar Bakanlar Kurulu tarafından kanun hükmünde kararname ile belirlenmiş oranlardır. Tevkifata ilişkin genel oran ise % 25'dir.

Bankaların tevkifat sorumluluklarına ilişkin ödeme gruplarını aşağıdaki (Şekil-2'deki) gibi şematize etmek mümkündür.

Şekil-2

Bankaları Gelir Vergisi Tevkifatı Açısından İlgilendiren Ödemeler

1. Ücret Ödemeleri

Diğerk hizmet sektörlerinde olduğu gibi, bankacılık sektöründe de insan gücünün önemli bir yeri vardır. Bankalar, faaliyetlerini sürdürebilmek için

(21) 2499 sayılı Sermaya Piyasası Kanunu'na göre halka açık anonim ortaklık; bu kanunun uygulanmasında hisse senetleri halka arz edilmiş olan veya halka arzedilmiş sayılan ortaklıklardır. Kurumlar Vergisi Kanunu'nda halka açık anonim şirketler tanımlanmamış olduğu halda, 26.12.1993 tarih ve 3946 sayılı kanun ile Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 2.maddesinin sonuna eklenen; "2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na göre, Sermaye Piyasası Kurulu'nca halka açık anonim şirket olduğu kabul edilen şirketler, bu kanun ve Gelir Vergisi Kanunu uygulaması bakımından da halka açık anonim şirket sayılır. Ancak bu şirketlerin halka arz edilen hisse senetlerinin, nominal sermayesine oranının en az % 15 olması şarttır. Bakanlar Kurulu, bu oranı uygulayacağı takvim yılından altı ay önce ilan etmek şartıyla %40'a yükseltmeye veya kanunî oranına kadar indirmeye yetkilidir." Bu konuyla ilgili olarak daha geniş bilgi için bakınız;

TÜRKMEN, Nedim: "Halka Açık Anonim Şirket Kavramı ve Bunlara Tanınan Vergisel Avantajlar", **Yaklaşım**, S. 19, Temmuz 1994, s.46-53

işgücü istihdam eder ve emeğinden faydalandığı çalışanlarına ücret ve benzeri ödemelerde bulunurlar. Bankalar yapmış oldukları bu ücret ödemeleriyle ilgili olarak doğan gelir vergisini, 94. maddenin birinci bent hükmüne dayanarak kaynakta keserek vergi dairesine yatırmak zorundadırlar.

Gelir Vergisi Kanunu'muzun 61. maddesine göre; "Ücret, işverene tabi ve belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatlerdir." Ayrıca maddenin izleyen fıkrasında, ücretin ödenek, tazminat, kasa tazminatı, tahsisat, zam, avans, aidat, huzur hakkı, prim, ikramiye, gider karşılığı veya başka adlar altında ödenmiş olması veya bir ortaklık ilişkisine bağlı olmamak şartıyla, kazancın belli bir yüzdesi şeklinde tayin edilmiş bulunmasının, ücretin mahiyetini değiştirmeyeceği hükme bağlanmıştır.

Bankaların yönetim ve denetim kurulları başkan ve üyeleriyle, tasfiye memurlarına bu sıfatları dolayısıyla ödenen veya sağlanan para, ayın ve menfaatlerde ücret kapsamında vergiye tabi olacaktır. (m. 61/4) Ancak, yönetim kurulu başkan ve üyelerine yapılan ödemelerin ücret kapsamında vergi tevkifatına tabi tutulabilmesi için, yapılan bu ödemenin menkul sermaye iradi niteliğinde olmaması gerekir. Aksi takdirde yapılan ödemenin ücret kapsamında değerlendirilerek tevkifat yapılması ve kurum kazancından gider olarak düşülmesi mümkün değildir. Bu konuyla ilgili olarak Danıştay Dördüncü Dairesi; şirketin genel kurul kararına dayanılarak yönetim kurulu başkan ve üyelerine prim adı altında yapılan ödemelerin ücret sayılmasına yasal olanak bulunmadığından menkul sermaye niteliğindeki bu ödemeler kurum kazancından gider olarak düşülemez şeklinde bir karar vermiştir.⁽²²⁾ Danıştay Üçüncü Dairesi başka bir kararında da; "Yönetim kurulu başkan ve üyelerine anasözleşme uyarınca şirketin ticari kazancından %10 oranında ödenen temettü ikramiyesi, ücret değil kâr payı olduğundan, kurum kazancına ilavesi gerekir" şeklinde bir karar vermiştir.⁽²³⁾ Ücret ödemelerine benzer şekilde, bankalara bağlı olarak faaliyet gösteren spor takımlarının oyuncularına ödenen transfer ücretleri veya sair ödemeler de, ücret kapsamında değerlendirilerek gelir vergisi tevkifatına tabi tutulacaktır. (m. 61/6)

(22) Dş.4.D.,05.05.1988 tarih, E.1986/422 ve 1988/1849 nolu kararı (KIZILOTT, Şükrü: *Vergi Sorunlarıyla İlgili Danıştay Kararları ve Muktezalar*, Ankara, 1989, s. 231)

(23) Dş.3.D., 23.09.1992 tarih, E.1990/3638 ve 1992/2756 nolu kararı (KIZILOTT, Şükrü: *Vergi Sorunlarıyla İlgili Danıştay Kararları ve Muktezalar*, Ankara, 1993, s. 783)

2. Serbest Meslek Kazancı Ödemeleri

Bankaların, faaliyetleri sırasında iş yaptırmış oldukları bir grup serbest meslek erbabına, yapılan işlerle ilgili olarak ödedikleri serbest meslek kazancı ödemelerinden, 94. maddenin ikinci bent hükmüne göre kesinti yapmaları gerekmektedir.

Vergi tevkifatı yapılacak serbest meslek kazançlarından ilki, Gelir Vergisi Kanunu 'muzun 69. maddesinde düzenlenen götürü usulde vergilendirilen serbest meslek kazançları ve noterlere serbest meslek faaliyetleri dolayısıyla yapılan ödemeler hariç, Gelir Vergisi Kanunu'muzun 18. maddesinde serbest meslek kazançlarında istisnalar başlığı altında düzenlenmiş olan; tekif kazançlarından oluşmaktadır.⁽²⁴⁾ Aslında 18. madde serbest meslek kazançlarının istisnalarını oluşturmakta ve bu maddede telif kazançları sayılarak elde edilen bu kazançların gelir vergisinden istisna olduğu belirtilmektedir. Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesinin ikinci bent hükmü ve 18. madde birlikte incelendiğinde görülecektir ki; telif kazançları istisnası tam bir istisna değildir, 18. madde ile gelir vergisinden istisna tutulan kazançlar vergi tevkifatı yoluyla gelir vergisine tabi tutulmaktadır.

18. madde kapsamında kalan telif kazançlarından vergi tevkifatı yapılabilmesi için hiç şüphesiz, eser ya da eser üzerindeki hakları satın alanların, kiralayanların, devralan ya da temlik edenlerin 94. maddede sayılanlardan olması ve ödeme yapılacak kişilerin söz konusu eserin müellifi, mütercimi, heykeltıraşı, hattatı, ressamı, bestekarı, mucitleri ve bunların kanuni mirasçıları olması gerekmektedir. Yine yapılan ödemenin de, eserin satılması, eser üzerindeki hakların kiralaya verilmesi, devredilmesi veya temlik edilmesinden doğmuş olması gerekmektedir. Bu özelliklerden birinin yerine gelmemesi halinde, ilgili serbest meslek kazancına ilişkin olarak tevkifat yapılması mümkün değildir.

18. madde kapsamında yer alan serbest meslek kazançları ile ilgili olarak vergi tevkifatı oranı % 10 olup, bankalar da 18. madde de sayılan serbest meslek kazançları ile ilgili olarak yapmış oldukları ödemelerden, % 10 oranında tevkifat yaptıktan sonra ödemede bulunmak zorundadırlar.

(24) KIZILOĞ, Şükrü: *Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması*, a.g.e., C.2, s. 233
AKDOĞAN, Abdurrahman: *Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi*, a.g.e., s. 151

94. maddenin ikinci bent hükmüne göre; vergi tevkifatı yapılacak ödemelerden ikincisi de, 69. maddede düzenlenen kazançları götürü usulde vergilendirilen serbest meslek erbabının ve noterlerin noterlik faaliyetleri dolayısıyla elde ettikleri serbest meslek kazançları hariç, 18. madde kapsamı dışında kalan serbest meslek kazançları ile ilgili ödemelerdir.⁽²⁵⁾ Bankalar da diğer sayılan kurumlar gibi, bu ödemeleri yaparken % 20 oranında vergi keserek, ödemeyi yapmak zorundadırlar.

3. Menkul Sermaye İradı Ödemeleri

a. Kâr Payı Ödemeleri

Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesi menkul sermaye iratlarını düzenlemiştir. Buna göre; "sahibinin ticari, zirai veya mesleki faaliyeti dışında nakdi sermaye veya para ile temsil edilen değerlerden müteşekkil sermaye dolayısıyla elde ettiği kâr payı, faiz, kira ve benzeri iratlar menkul sermaye iradidir." Ayrıca maddenin ikinci fıkrasının birinci bendinde kaynağı ne olursu olsun her nevi hisse senedi kâr paylarının menkul sermaye iradı olduğu belirtilmektedir.

3946 sayılı yasa ile hem gelir hem de kurumlar vergisinde önemli bir takım değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişiklikler temel olarak üniter bir gelir vergisi sistemine ulaşmaya yöneliktir.⁽²⁶⁾

3946 sayılı kanundan önce kurumlar vergisi oranı % 46 olduğu için Gelir Vergisi Kanunu'nun gelirin toplanması ile ilgili 85. maddesi uyarınca tam mükellefiyete tabi anonim şirket ortakları, elde ettikleri kâr payları ile ilgili olarak gelir vergisi beyannamesi vermiyorlar veya verdikleri beyannamelere bu kazançlarını dahil etmiyorlardı. 3946 sayılı yasa ile kurumlar vergisi oranı %25'e indirilmiş ve kurumlara, Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin ikinci fıkra dördüncü bent hükmü ve 94. maddenin 6-b bendine göre, kurum kazançlarından tevkifat yapma yükümlülüğü getirilmiştir. Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin ikinci fıkra dördüncü bent hükmü şu şekilde düzenlenmiştir. "Kurumlar Vergisi Kanunu uyarınca yıllık veya özel beyanname

(25) KIZILOĞ, Şükrü: a.g.e., C.2, s. 1917

(26) ATTIL, İsmet: "Vergi Yasalarındaki Son Değişiklikler", **Yaklaşım**, S.14, Şubat 1994, s.9

veren kurumların indirim ve istisnalar (Kurumlar Vergisi Kanunu'nun sekizinci maddesinin 1 ve 6 numaralı bentlerine göre kurumlar vergisinden müstesna tutulan kazançlar ile yatırım indirimi tutarı hariç) düşülmeden önceki kurum kazancından, hesaplanan kurumlar vergisi düşüldükten sonra kalan kısım;" menkul sermaye iradidir. Bu madde hükmü aynı kanunun 94. maddesinin 6-b bendi hükmü ile birlikte düşünüldüğünde, menkul sermaye iradı olarak kabul edilen bu kazancın halka açık anonim şirketlerde % 10, diğer şirketlerde % 20 olarak vergi tevkifatına tabi tutulması gerektiği ortaya çıkmaktadır.⁽²⁷⁾ Dolayısıyla, anonim şirket şeklinde örgütlenen bankalar da, yıllık indirim ve istisnalar düşülmeden önceki kurum kazancının hesaplanan kurumlar vergisi düşüldükten sonra kalan kısmından, halka açık anonim şirket şeklindeki bankalarda % 10, halka açık olmayan bankalarda % 20 oranında vergi tevkifatı yapmakla yükümlüdür. Böylece toplam vergi yükü, halka açık anonim şirket şeklindeki bankalarda %32.5, diğer bankalarda % 40 olarak gerçekleşmektedir. GVK'nun 94. maddesinin 6-b hükmü gereğince 1994 yılına ilişkin olarak yapılan vergi kesintisi, kanunda açıklık olmadığı için bir defada taksitsiz olarak ödenmiştir. Ancak 4108 sayılı Kanun'un 25. maddesi ile GVK'nun 119. maddesi değiştirilmiş ve yapılan bu tevkifata ilişkin olarak üç taksitte ödeme yöntemi getirilmiştir. Bu düzenlemeye göre; 94. maddenin 6-b hükmünde sayılan menkul sermaye iratlarının **dağıtılmaması halinde** yapılacak vergi tevkifatı; biri beyanname verme süresi içinde diğerleri kurumlar vergisinin ikinci ve üçüncü taksitlerinin ödeme süresi içinde olmak üzere üç eşit taksitte ödenecektir. Söz konusu menkul sermaye iratlarının **dağıtılması halinde** ise kesilecek vergi, vergi kesenler tarafından beyanname verecekleri süre içinde bağlı bulundukları vergi dairesine yatırılacaktır.⁽²⁸⁾

3946 sayılı yasa yürürlüğe girmeden önce, hisse senedi kâr payları yasanın açık hükmü ile menkul sermaye iradı sayılmasına rağmen, ne beyannameye dahil edilerek ne de tevkifat suretiyle vergilendirilmemekteydi. 3946 sayılı yasanın 19. maddesi ile Gelir Vergisi Kanunu'nun 85. maddesinin ikinci fıkrasında yapılan değişiklikle, gerçek kişiler tarafından elde edilen hisse senedi kâr payları beyannameye dahil edilmeyecek gelirler arasından çıkarılmış ve yeni uygulama ile hisse senedi kâr paylarının da beyannameye dahil edilmesi gerekliliği ortaya

(27) ERDAMAR, Cengiz: "Anonim Şirketlerde Karın Vergilendirilmesi Dağıtımı", **Yaklaşım Dergisi**, S. 14, Şubat 1994, s. 28;

ÖZDEMİR, Emin: "3946 Sayılı Kanun'la Yapılan Değişiklikten Sonra Kurumlarda Yeni Vergi Sistemi", **Yaklaşım**, S. 18, Haziran 1994, s. 39

(28) TUNCER, Selahattin: "Vergi Mükelleflerine Uyarılar", **Dünya**, 19.06.1995, s. 6

çıkıştır. 3946 sayılı yasanın 17. maddesi ile Gelir Vergisi Kanunu'nun eklenen Mükerrer 75. madde ile "vergi alacağı" müessesesi getirilmiş ve vergi alacağı; dağıtılan kâr paylarının 1/3'ü olarak tanımlanmıştır.⁽²⁹⁾ Anonim şirketlerce 94/6-b hükmüne göre tevkifat yapıldıktan sonra, dağıtılan kâr paylarının, elde eden gerçek kişilerce beyan edilmesi halinde hesaplanan gelir vergisinden, elde edilen kâr paylarının 1/3'ü olarak hesaplanan vergi alacağının mahsubu söz konusudur.⁽³⁰⁾ Vergi alacağı müessesesini bir örnekle açıklarsak; (A) Bankası A.Ş.'nin hissedarlarından olan (D)'nin 1995 yılına ilişkin olarak hissesine düşen kâr payı 4.800.000.000 TL'dir. (D)'nin vergi alacağını da hesaba katarak ödemesi gereken vergiyi tespit etmeye çalışalım.

- A. Bankası A.Ş. Kâr Payı	4.800.000.000
- Vergi Alacağı	1.600.000.000
- Menkul Sermaye İradı	6.400.000.000
- Hesaplanan Gelir Vergisi (1995 yılı tarifesine göre)	3.030.500.000
- Vergi Alacağı	(-)1.600.000.000
- Ödenecek Gelir Vergisi	1.430.500.000

Örnekte görüldüğü gibi mükellefin elde etmiş olduğu kâr payına ilişkin olarak doğan vergi alacağı, mükellefin ödeyeceği vergiden düşülerek ödenecek gelir vergisi tesbit edilmiştir. (D) 1995 yılına ilişkin olarak, 3946 sayılı yasanın 20. maddesi ile değişik GVK'nun 86. maddesi hükmünce, menkul sermaye iradı olarak elde ettiği kazanç vergi alacağı dahil (6.400.000.000 TL) 450.000.000 TL'den yüksek olduğu için beyanname vermek zorundadır.

b. Mevduat Faizi Ödemeleri

Bankalar Kanunu'nun 13. maddesinin ikinci bendine göre; yazılı veya sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle faiz veya her ne adla olursa olsun bir ivaz karşılığında istendiğinde veya belli bir vadede iade edilmek üzere para alınması mevduat kabulü sayılır. Dolayısıyla, bir ivaz karşılığı olarak veya belirli bir vadede iade edilmek üzere alınan paralar mevduat olarak nitelendirilecektir.

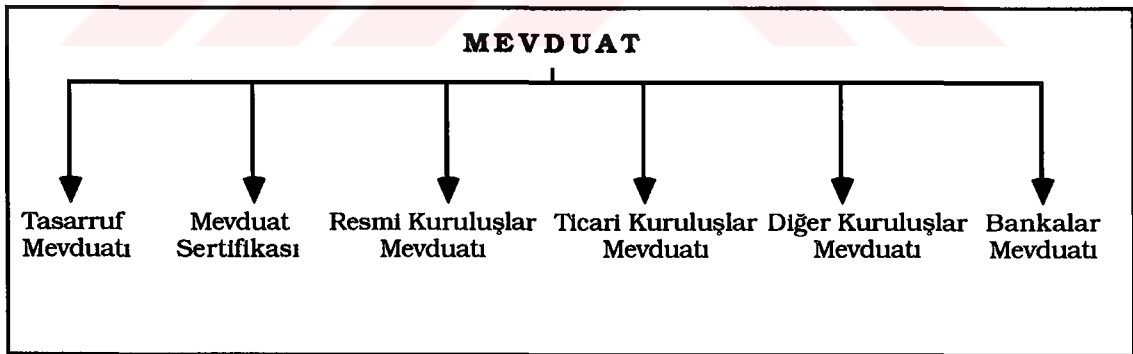
(29) Kurumlar Vergisinde Vergi Alacağı Müessesesi ile ilgili olarak daha geniş bilgi için bakınız; YAKIŞIKLI, Ramazan: "Vergi Alacağı Müessesesi", **Vergi Dünyası**, S.162, Şubat 1995, s. 93-100

(30) YILDIZHAN, Lokman: "Vergi Alacağı Sistemi ve Kar Payı Elde Eden Gerçek Kişilerde Vergilendirme", **Yaklaşım**, S. 23, Kasım 1994, s. 100; ACAR, Fatih: "Yıllık Beyanname, Gelirin Toplanması İhtiyari Toplama ve Beyan", **Vergi Sorunları Dergisi**, S. 78, Mart 1995, s. 76-77

Mevduat ile ilgili olarak ortaya çıkan özelliklerin sayılması ile, mevduat kavramı daha açık hale gelecektir. Mevduat bankalar ile ilgilidir ve bankalar dışındaki kurumların para toplaması mümkün değildir. İkinci olarak mevduatın varlığından söz edebilmek için, bankanın mevduat işlemi ile bankalar kanunu hükümleri doğrultusunda para toplaması gerekir. Başka bir özellikte mevduatı yatıranın istediği zaman yatırdığını geri çekebilmesidir. Bu özellikler ışığında mevduat: ilanlı veya ilansız olarak, kişilerden saklamak ve/veya kullanmak üzere, belli bir vadede ya da talep edildiğinde geri verilmek kaydıyla, para toplanması işlemi olup, sahibine bankanın bir takım hizmetlerinden yararlanabilme olanağı sağlayan bir kavramdır.⁽³¹⁾

Bankacılık sisteminde çeşitli mevduat türlerine rastlamak mümkündür. Türkiye’de mevduatların ayırımını yapmaya yetkili olan kurum; (Bankalar Kanunu’nun 34. maddesi ile Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu’nun 4/I-f. maddesine göre) Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’dır. Merkez Bankası “Mevduat Türleri ve Vade Dilimleri Hakkında Tebliğ” ile “Mevduat Türleri ve Kapsamına İlişkin Tebliğ”lerde şu şekilde bir düzenlemeye gitmiştir.

Şekil-3
Mevduat Türleri

Şekil-3’de görüldüğü gibi mevduat, altı başlık altında toplanmış ve ayrıca bu mevduatlar vadeli ve vadesiz alt ayrımına da tabi tutulmuştur.⁽³²⁾

Teoride banka mevduatlarından elde edilen faiz geliri menkul sermaye gelirleri içerisinde vergi konusu yapılmaktadır ve mevduat faizleri hemen hemen

(31) KUNTALP, Erdem: “Mevduat Kavramı”, **Bankacılar**, S. 8, Nisan 1992, s. 41-42

(32) KIRMAN, Ahmet: “Mevduat Faizlerinde Gelir Vergisi Stopajı”, **Bankacılar**, S. 11, Nisan 1993, s.33

bütün ÷lkelerde kaynakta vergilendirilmektedir. Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya ve Hollanda gibi ÷lkelerde % 20 ile % 40 arasında tevkifat uygulamasının olduğunu görmekteyiz.⁽³³⁾

Mevduat faizleri, Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin yedinci bendine göre menkul sermaye iradidir ve 94. maddenin sekizinci bent hükmüne göre de vergi tevkifatına tabidir. Madde hükmüne göre; döviz tevdiat hesaplarına ödenen faizler ile özel finans kurumlarınca döviz katılma hesaplarına ödenen kâr paylarından, nama yazılı mevduat hesaplarına yürüt÷len faizlerden ve diğ÷er mevduat hesaplarına yürüt÷len faizlerden, bankalar dışında kalan tam mükellef kurumlara ödenenler dahil gelir vergisine mahsuben bankalar ve finans kurumları tarafından tevkifat yapılması zorunludur. Bakanlar Kurulu, Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesinde kendine tanınan yetkiyi kullanarak tevkifat oranlarını, 93/5148 sayılı kararname ekinde belirlemiştir. Bu çerçevede, döviz tevdiat hesaplarına yürüt÷len faizler ile özel finans kurumlarınca döviz katılma hesaplarına ödenen kâr paylarında % 10, geriye kalan faiz ödemelerinde ise %5 oranında gelir vergisi tevkifatı yapılacaktır. Madde metninden de anlaşılacağı üzere, yapılan faiz ödemesi ister gerçek kişiye, isterse bir tam mükellef kuruma yapılmış olsun, yapılan faiz ödemesinden tevkifat yapılacaktır. Tam mükellef kurumlara yapılan faiz ödemelerinde, bankalar vergi tevkifatı uygulamasının dışında tutulmuştur. Dolayısıyla, bankalar arası mevduatlardan doğan faiz ödemelerinde her hangi bir tevkifat yapılması söz konusu olmayacaktır.

Dar mükellef gerçek kişilerin Türkiye'de elde etmiş oldukları mevduat faizleri, tam mükellef gerçek kişilere paralel olarak vergi tevkifatına tabi olur. Kural olarak dar mükelleflerin gelirlerinin tamamı tevkifata tabi gelirlerden oluşmuşsa, o zaman beyanname vermelerine gerek yoktur. (m. 86/2-a) Ancak, dar mükellefiyete tabi mükellefin mevduat faizi gelirinden başka, ticari, zirai ya da gayrimenkul sermaye iradı şeklinde bir geliri de varsa, dar mükellefiyete tabi kişinin bu işleri dolayısıyla vereceğı yıllık beyannameye faiz gelirini de dahil etmesi gerekmektedir.⁽³⁴⁾

(33) PLATT, C. J.: a.g.e., s.1-157

(34) KIZILOOT, Şükrü: *Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması*, a.g.e., C.2, s. 1705

Mevduat türlerine göre gelir vergisi tevkifatı esaslarını şu şekilde sıralamak mümkündür;⁽³⁵⁾

i) Tasarruf Mevduatı

Bankalar Kanunu'nun 34. maddesinin ikinci bent hükmüne göre; gerçek kişiler tarafından bu nam altında açtırılan ve ticari işlemlere konu olmayan mevduat, **tasarruf mevduatıdır**. Tasarruf mevduatları hesap sahibinin durumuna bakılmaksızın % 5 oranında gelir vergisi tevkifatına tabidir.

ii) Mevduat Sertifikaları

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından çıkarılan 1 ve 2 sıra nolu "Mevduat Sertifikaları Tebliğ"leri ile düzenlenen **mevduat sertifikaları**; hamiline yazılı olarak belli küpürlerde, bankalar tarafından çıkarılan kıymetli evraklardır. Danıştay Dördüncü Dairesi bir kararında, banka mevduat sertifikaları karşılığında yükümlü şirket tarafından toplanan tasarrufların mevduat olarak nitelendirilmesi ve bu mevduata ödenen faizlerin ise menkul sermaye iradı olarak vergilendirilmesi gerektiği şeklinde karar vermiştir.⁽³⁶⁾ Bu karar doğrultusunda, mevduat sertifikalarından elde edilen faiz gelirlerinin mevduat faizi olarak kabul edilerek % 5 oranında tevkifata tabi tutulması gerekmektedir. Tasarruf mevduatlarında olduğu gibi, mevduat sertifikalarında da mükellefin durumuna bakılmaksızın % 5 oranında tevkifat yapılmaktadır.

iii) Resmi Kuruluşlar Mevduatı

Kamusal daire, müessese ve mahkemelere ait mevduatlar **resmi kuruluşlar mevduatıdır**. Genel ve katma bütçeli daire ve kurumların, yerel yönetimlerin, mahkemelerin, savcılıkların, icra ve iflas dairelerinin ve tereke hakimliklerinin mevduatları bu kapsamdadır. Bu kapsama giren mevduatlarla ilgili olarak tahakkuk ettirilen faizlerden gelir vergisi tevkifatı yapılmasına gerek yoktur. Çünkü, resmi kuruluşların ne gelir vergisi ne de kurumlar vergisi ile ilgili olarak mükellefiyetleri bulunmamaktadır.

(35) KIRMAN, Ahmet: "Mevduat Faizlerinde Gelir Vergisi Stopajı", a.g.m., s. 34-38; AYDIN, Fazıl: "Bankalar Tarafından Yapılan Gelir Vergisi Tevkifatı, Fon Payı Uygulaması ve Muhasebe Kayıtları", **Yaklaşım**, S. 6, Haziran 1993, s. 74-78

(36) Dş.4.D., 12.05.1988 tarih, E.1987/3135 ve 1988/1970 nolu kararı (KIZILOĞ, Şükrü: *Vergi Sorunlarıyla İlgili Danıştay Kararları ve Muktezalar*, Ankara 1989, s. 228)

iv) Ticari Kuruluşlar Mevduatı

İsminden de anlaşılacağı üzere; her çeşit ortaklıklar ile ticari firmalara, iktisadi devlet teşekküllerine, kamu iktisadi teşekküllerine bunların müessese ve bağlı ortaklıklarına, genel ve katma bütçeli kuruluşlarla yerel yönetimlerin ticari işletmelerine, vakıfların, birliklerin, sendikaların ve mesleki kuruluşların kurdukları veya katıldıkları ticari işletmelere, sigorta şirketlerine, özel finans kurumlarına ve döner sermayeli işletmelere ait mevduat **ticari kuruluşlar mevduatıdır.**

Kural olarak gelir vergisi, gerçek kişilerin elde ettiği geliri vergilendirmeye yönelik bir vergidir. Ancak, bazı durumlarda Gelir Vergisi Kanunu ile kurumlara yönelik düzenleyici hükümlerin de yer aldığını görebilmekteyiz. İşte Gelir Vergisi Kanunu'muzun 94. maddesi bu türden bir maddedir ve gelir vergisiyle ilgili olarak, kimi menkul sermaye iratlarından yapılan tevkifatların kapsamına, tam mükellef kurumların elde ettiği menkul sermaye iratları da sokulmaktadır. Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesinin sekizinci bent hükmüne göre; mevduat faizlerinden (bankalar hariç) tam mükellef kurumlara ödenenler dahil vergi tevkifatı yapılacaktır. Dolayısıyla, ticari kuruluşlar mevduatı kapsamındaki mevduattan, % 5 oranında ödenecek kurumlar vergisinden mahsup edilmek üzere gelir vergisi tevkifatı yapılması gerekmektedir. Ancak bankaların, muafiyetlerini belgelendirmeleri şartıyla kurumlar vergisi muafiyeti bulunan kurumların mevduatlarından gelir vergisi tevkifatı yapmamaları mümkündür. Örneğin; Kurumlar Vergisi Kanunu'nun yedinci maddesinin onaltıncı bendi doğrultusunda aranan şartları sağlayan kooperatifler kurumlar vergisinden muaf olduğundan, bankalarda bulunan mevduatlarına tahakkuk edecek faizler üzerinden gelir vergisi tevkifatı yapılmayabilecektir.⁽³⁷⁾

v) Bankalararası Mevduat

3946 sayılı kanun ile 94. maddede yapılan değişikliklerden birisi de; gelir vergisi tevkifatı yapılacak mevduat faizi ödemeleri kapsamından bankaların çıkarılmasıdır. Madde metninden de anlaşılacağı üzere; her hangi bir banka adına tahakkuk eden mevduat faizinden vergi tevkifatı yapılması söz konusu

(37) Maliye Bakanlığı, Gelirler Genel Müdürlüğü, 1989/2 seri nolu Kurumlar Vergisi İç Genelgesi.

değildir. 1.1.1994 tarihinden itibaren bankalara ödenen mevduat faizleri üzerinden hesabın açılış tarihine bakılmaksızın tevkifat yapılmayacaktır.

vi) Diğer Kuruluşlar Mevduatı

Kanunla kurulmuş sosyal güvenlik kurumlarına, vakıflara, derneklere, birliklere, sendikalara, tasarruf ve yardımlaşma sandıklarına, elçilik ve konsolosluklara, uluslararası kuruluşların Türkiye'deki büro ve temsilciliklerine ait olan mevduatlar ile noter teminat ve emanet paraları, mahkemeler, savcılıklar, icra ve iflas daireleri ve tereke hakimlikleri nezdindeki paralar, mahkemece tevdi yeri gösterilmek üzere yatırılan paralar ve yöneticiler tarafından apartman yönetimi ile ilgili olarak açtırılan hesaplar diğer kuruluşlar mevduatını oluşturmaktadır.

Kanunen kurulmuş sosyal güvenlik kurumları, vakıflar, dernekler, birlikler, sendikalar, tasarruf ve yardımlaşma sandıklarına ait mevduatlara tahakkuk ettirilen faizlerden gelir vergisi tevkifatı yapılmaması gerekmektedir.⁽³⁸⁾ Ancak, vakıflara ve derneklere ait iktisadi nitelikteki işletmelerin mevduat hesaplarına tahakkuk ettirilecek faizlerden gelir vergisi tevkifatı yapılacağı doğaldır. Buradaki mevduat sahiplerinin ortak özellikleri, hepsininde kurumlar vergisi mükellefiyetinin bulunmamasıdır.

Noter teminat ve emanet paraları; noterlerden mesleki nedenlerle sebep olabilecekleri zararları karşılamak üzere alınan paralar noter teminatlarını ve bir şahsa verilmek üzere noterlere emanet edilen ve noter tarafından noterlik cari hesabına yatırılan paralar ise noter emanet paralarını oluşturur. Bu tür paralar ile ilgili olarak doğan faiz gelirinden gelir vergisi tevkifatı yapılacaktır. Mahkemeler, savcılıklar, icra ve iflas daireleri ve tereke hakimlikleri nezdindeki paralar ise; bu kamu kurumlarının faaliyetleri sırasında alınan emanet paralar, tahsil olunan paralar ve suç unsuru olarak müsadere edilen paralardır. Bu tür paralardan gelir vergisi tevkifatı yapıp yapılmayacağı hesap sahibinin niteliğine bağlıdır. Bu tür paralardan özel kişilere ait olanlardan dolayı doğan faizlerden gelir vergisi tevkifatı yapılacakken, özellikle devlete ait olan tutarlara tahakkuk ettirilen faizlerden gelir vergisi tevkifatı yapılmaması gerekmektedir.

(38) Dernek, sendika, vakıf ve cemaatler hiçbir zaman kurumlar vergisi mükellefi olmamaktadır. Daha geniş bilgi için bakınız; SEMERCİGİL, Murat: *Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulama Esasları*, Ankara 1995, s. 7

Türkiye'deki elçilik ve konsolosluklar ile Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası anlaşmalar sonucu, uluslararası kuruluşların Türkiye'deki yasayla veya kararnameyle kurulmuş büro ve temsilciliklerinin paraları ile ilgili olarak tahakkuk ettirilen faizlerden de, gelir vergisi tevkifatı yapılmayacaktır.

c. Finansal Araçlarla İlgili Olarak Yapılan Faiz ödemeleri

Son yıllarda dünya para piyasalarında olduğu gibi, Türkiye'de finansal araçlarla ilgili olarak önemli değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklere paralel olarak para piyasalarına giren ve bankacılık sektörünü direkt olarak ilgilendiren finansal araçların çeşitleri ve işlem miktarı önemli ölçüde artmıştır.⁽³⁹⁾ Türkiye'deki bankalar tarafından en çok kullanılan finansal araçlar; repo, varlığa dayalı menkul kıymet, banka bonoları ve mevduat sertifikalarıdır.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin, ikinci fıkra beşinci bent hükmü, her nevi tahlil faizleri ve hazine bonosu faizleri ile Toplu Konut İdaresince çıkarılan menkul kıymetlerden sağlanan gelirlerin menkul sermaye iradı olduğunu hükme bağlamıştır. Aynı madde de, yapılan ödemenin, menkul kıymetlerin gelirleriyle birlikte menkul kıymetlerin itfa bedelini de ihtiva etmesi halinde, menkul kıymetlerin itfa edilen kısmının irat sayılmayacağını, ancak döviz cinsinden yahut dövize, altına veya başka bir değere endeksli menkul kıymetlerin itfası sırasında oluşan değer artışlarının irat sayılacağı hükme bağlanmıştır. Bankacılık sektörü açısından bu madde kapsamında sayılabilecek menkul kıymet ve menkul kıymet kapsamında değerlendirilebilecek finansal araçları şu şekilde sıralayabiliriz.

- Özel Sektör Tahvilleri
- Banka Bonoları ve Banka Garantili Bonolar
- Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler
- Repo

(39) Genel olarak sermaye piyasası araçlarının vergilendirilmesi ile ilgili olarak bakınız; AKBUDAK, Yavuz: *Türkiye'de Sermaye Piyasası Araçları ve Yardımcı Kuruluşların Vergilendirilmesi*, (Sermaye Piyasası Kurulu, Yayınlanmamış Yeterlilik Etüdü), Ankara, 1991, s. 31-69

i) Özel Sektör Tahvilleri

Türk Ticaret Kanunu'muza göre tahvil, "anonim ortaklıkların ödünç para bulmak için itibari kıymetleri eşit, ibareleri aynı olmak üzere çıkardıkları borç senetleridir". Tahvillerin hisse senetlerinden temel farkı, hisse senetlerinin şirkete ortaklığı ifade etmesine karşın, tahvillerin sadece şirketten alacaklılığı ifade etmesidir

Türkiye'de kalkınma ve yatırım bankaları dışındaki bankaların tahvil çıkarma izni yoktur. Başka bir anlatımla, Türkiye'deki mevduat bankalarının tahvil çıkarmasına izin verilmemektedir. Mevduat bankalarına tahvil çıkarma konusunda izin verilmemesinin başlıca sebepleri; tahvil çıkaran bankanın tasarruf mevduatı kabul sınırını aşabilmesi ihtimali ve tahvil hasılatının mevduat munzam karşılığı yükümlülüğüne tabi olmaması nedeniyle bankalara olabilecek aşırı nakit talebini karşılama imkânını azaltmasıdır.⁽⁴⁰⁾

Yukarıda bahsettiğimiz Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin beşinci bendine göre, her türlü tahvil faizleri menkul sermaye iradı sayılmaktadır. Dolayısıyla, kalkınma ve yatırım bankaları tarafından çıkarılan tahvillerden elde edilen faizler de menkul sermaye iradıdır ve aynı kanunun 3946 sayılı kanunla değişik 94. maddesinin yedinci bendine göre tevkifata tabidir. Sonuç olarak, kalkınma ve yatırım bankaları çıkardıkları tahvillerle ilgili olarak tam mükellef kurumlar dahil yapacakları faiz ödemelerinden, 1995 yılı için % 10 oranında tevkifat yaparak ödeme yapmak zorundadırlar.⁽⁴¹⁾

ii) Banka Bonoları ve Banka Garantili Bonolar

Kalkınma ve yatırım bankaları tarafından çıkarılan banka bonoları ve banka garantili bonolar; yatırım ve kalkınma bankaları ile anonim şirketlere ihtiyaç duydukları zaman, ihtiyaç duydukları miktarda bono çıkarmak suretiyle doğrudan doğruya finansman sağlama imkanı veren sermaye piyasası araçlarıdır. Bu bonoların ihracının tahvil ihracına kıyasla daha az formaliteye tabi olması, daha az masraf gerektirmesi, ihtiyaca göre çıkarılabilmesi ve vade koşullarının daha esnek olması, banka bonoları ve banka garantili bonoların

(40) EYÜPGİLLER, Servet: *Banka İşletmeciliği Bilgisi*, Ankara, 1988, s. 75

(41) Tevkifat oranları 31.12.1993 tarih ve 21805 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 93/5148 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi Eki'nden alınmıştır.

önemli avantajlarını oluşturmaktadır.⁽⁴²⁾ Sermaye Piyasası Kurulu 14 Temmuz 1992 tarih ve Seri IV, No: 12 sayılı "Banka Bonoları ve Banka Garantili Bonoların Kurul Kaydına Alınmasına İlişkin Esaslar" tebliğiyle⁽⁴³⁾ banka bonoları ve banka garantili bonolara ilişkin açıklamalar getirilmiştir. Bu tebliğin ikinci maddesine göre; **Banka Bonoları**; bankanın bu tebliğ hükümlerine göre borçlu sıfatıyla düzenleyip, Kurul'ca kayda alınmasını müteakip ihraç ettiği emre veya hamiline yazılı kıymetli evraktır. **Banka Garantili Bonolar**; bankadan kredi kullanan ortakların, bu kredilerin teminatı olarak borçlu sıfatı ile düzenleyip, alacaklı bankaya verdikleri emre muharrer senetlerden, bu krediyi kullanmış olan bankaca kendi garantisi altında ve Kurul'ca kayda alınmasını müteakip, ihraç edilen kıymetli evraktır.

Banka bonoları ve banka garantili bonolar hakkında Maliye Bakanlığı'na gelen bir olayda idare; banka bonoları ve banka garantili bonolar gelir ve kurumlar vergisi açısından menkul kıymet niteliğindedir ve bu menkul kıymetlerin getirisi de diğer menkul kıymetlerin getirileri gibi menkul sermaye iradı sayılmaktadır, şeklinde görüş bildirmiştir. Bakanlık ayrıca, banka bonoları ve banka garantili bonoların yedinci maddesinin beşinci bent hükmünde değerlendirilmesi gerektiğini de açıklamıştır.⁽⁴⁴⁾ Bu açıklamalar ışığında, banka bonoları ve banka garantili bonoların menkul kıymet ve bu bonolardan elde edilen faiz gelirinin de, Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin beşinci bendine göre; menkul sermaye iradı olarak kabul edilerek vergilendirilmesi gerekmektedir. Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesinin yedinci bent hükmüne göre; 75. maddenin beşinci bendinde sayılan menkul sermaye iratları vergi tevkifatına tabidir. Banka bonoları ve banka garantili bonolardan elde edilen faiz gelirleri; 94. maddenin yedinci bendinde açık olarak sayılan menkul sermaye iratları arasında bulunmadığından "diğerleri" kategorisinde, Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen % 10 oranında vergi tevkifatına tabi tutulacaktır.

(42) BOLAK, Mehmet: *Sermaye Piyasası Menkul Kıymetler ve Portföy Analizi*, İstanbul, 1994, s. 121;

EYÜPGİLLER, Servet: *Banka ve Mali Kuruluşlar*, Ankara 1988, s. 107

(43) 14 Temmuz 1992 tarih ve Seri IV, No: 12 sayılı Sermaye Piyasası Kurulu Tebliği

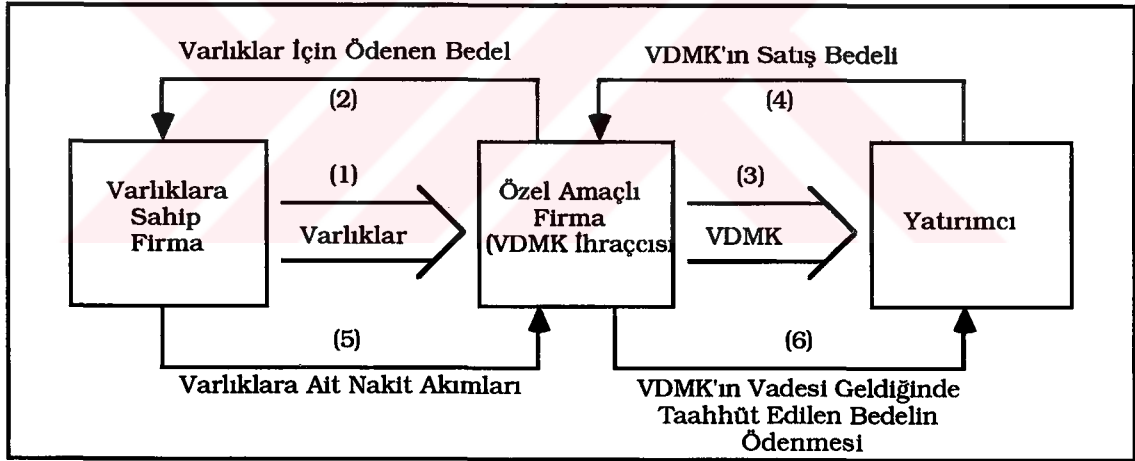
(44) KIZILOĞLU, Şükrü: *Vergi Sorunlarıyla İlgili Danıştay Kararları ve Muktezalar*, Ankara 1994, s.784

iii) Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler

Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler, finansal bir uygulama olan Menkul Kıymetleştirme'nin bir ürünüdür. Menkul kıymetleştirme; işletme bilançolarının aktifinde yer alan ve likit olmayan değerlerin gelecekte sahip oldukları nakit akımlarını teminat göstererek, bu değerler üzerinden çıkarılacak menkul kıymetler aracılığı ile mali piyasalardan kaynak sağlanmasıdır. Çıkarılan menkul kıymetlerin dayanağını, işletme bilançolarının aktifinde yer alan varlıklar oluşturduğu için, bu menkul kıymetlere **Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler** denmektedir.⁽⁴⁵⁾ Teorik olarak menkul kıymetleştirmenin geçirmiş olduğu süreci aşağıdaki (Şekil-4'deki) gibi göstermek mümkündür.⁽⁴⁶⁾ Şekildeki numaralar işlemlerin gerçekleşme sırasını göstermektedir.

Şekil-4

Menkul Kıymetleştirme Süreci

Yukarıda belirttiğimiz gibi Şekil-4, menkul kıymetleştirmenin teorik uygulama sürecini göstermektedir. Oysa Türkiye'de menkul kıymetleştirme süreci, daha farklı olarak gerçekleşmektedir. Türkiye'de varlığa dayalı menkul kıymet ihracının hemen hemen tamamı (Seri III, 14 Numaralı "Varlığa Dayalı Menkul Kıymetlerin Kural Kaydına Alınmasına ve Genel Finans Ortaklıklarının Kuruluş ve Faaliyet İlkelerine Dair Eserler Tebliği" ile Finansal Kiralama

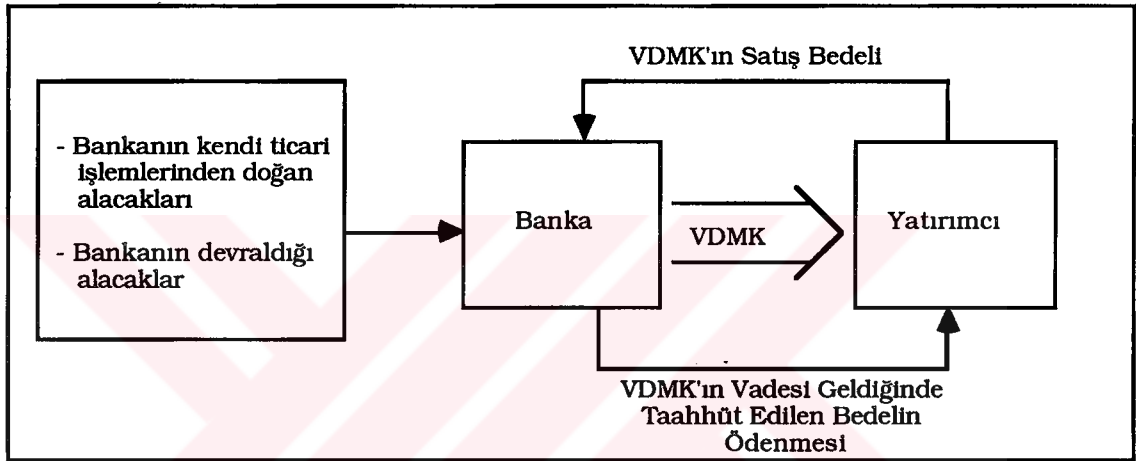
(45) ÖZMEN, Tahsin: "Varlık Senetlerinin Vergilendirilmesi", **Cumhuriyet Gazetesi**, 6.10.1992, s. 5

(46) GÜRAN, Mehmet Cahit: "Varlığa Dayalı Menkul Kıymetlerin Vergilendirilmesi ve Analizi", **Bankacılık**, S. 5, Mart 1994, s. 45

Şirketleri ve Genel Finans Ortaklıkları'na da varlığa dayalı menkul kıymet çıkarma izni verilmesine rağmen) bankalar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bankaların yapmış olduğu uygulama çerçevesinde, varlığa dayalı menkul kıymet ihraç sürecini (Şekil-5) aşağıdaki gibi şematize edebiliriz.⁽⁴⁷⁾

Şekil-5

**Türkiye'deki Bankaların Uygulaması Çerçevesinde
Varlığa Dayalı Menkul Kıymet İhraç Süreci**

Varlığa dayalı menkul kıymetlerden elde edilen faiz gelirinin Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesi kapsamında menkul sermaye iradı olduğu kesindir. Ancak, varlığa dayalı menkul kıymetlerden elde edilen gelirin 75. maddenin hangi bent hükmüne girdiği ve hangi oranda stopaja tabi tutulması gerektiği konusunda tartışmalar vardır.⁽⁴⁸⁾ Bazı kesimler, varlığa dayalı menkul kıymetler için potansiyel bendin beşinci bent olduğunu söylerken,⁽⁴⁹⁾ bazı kesimlerde mevcut yasal düzenlemeler çerçevesinde varlığa dayalı menkul kıymetlerin tahvil olarak kabulünü mümkün görmemekte ve menkul kıymet ve kıymetli evrak olmalarına bağlı olarak, borç senedi şeklinde nitelendirilmeleri gerektiğini ileri sürmektedirler.⁽⁵⁰⁾

Varlığa dayalı menkul kıymetlerden elde edilen gelirin niteliği konusunda, Maliye Bakanlığı, Gelirler Genel Müdürlüğü'nün Bankalar Birliği Genel

(47) GÜRAN, Mehmet Cahit: a.g.m., s. 48

(48) GÜRAN, Mehmet Cahit: a.g.m., s. 49

(49) ÖZMEN, Tahsin: a.g.m., **Cumhuriyet Gazetesi**, 8.10.1992, s. 5

(50) KIRMAN, Ahmet: "Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler ve Vergilendirme", **Bankacılar**, S.9, Temmuz 1992, s. 40

Sekreterliği'ne hitaben yazdığı bir yazısında,⁽⁵¹⁾ varlığa dayalı menkul kıymetlerden elde edilen gelirin, "tahvil faizi" olarak kabul edilerek, Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin beşinci bent hükmü kapsamında değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Dolayısıyla, varlığa dayalı menkul kıymet ihraç etmeye yetkili finansal kiralama şirketleri ve genel finans ortaklıkları gibi bankalarda, varlığa dayalı menkul kıymetler dolayısıyla müşterilerine ödeyecekleri faiz gelirinden, 75. maddenin beşinci bendi kapsamında değerlendirilerek 94. maddenin yedi numaralı bendi hükmüne göre, tam mükellef kurumlar dahil % 10 oranında vergi tevkifatı yapmakla yükümlüdürler.

Türkiye'de varlığa dayalı menkul kıymetlerin vergilendirilmesinde vergi, banka tarafından varlığa dayalı menkul kıymetin satılıp, yatırımcıdan bedelin alınması sırasında peşin olarak tahsil edilmektedir. Örneğin, 1.000.000 TL nominal bedelle 1 yıl vadeli olarak ihraç edilen ve iskonto esasına göre satış fiyatı 566.480 TL olarak belirlenen varlığa dayalı menkul kıymeti alan yatırımcı, farkında olmadan vade sonunda elde edeceği faizin vergisini de bu satış tutarının içerisinde ödemektedir. Başka bir deyişle, varlığa dayalı menkul kıymetin satış tutarı içerisinde, elde edilecek olan faiz gelirinin stopaj yoluyla kesilen gelir vergisi de dahil olmaktadır.

Menkul sermaye iratlarında elde etme genel olarak, vergi idaresinin görüşüne paralel bir şekilde, hukuki ve ekonomik tasarruf olanağının doğduğu anda oluşur.⁽⁵²⁾ Hukuki tasarruf; gelirin sahibi tarafından talep edilebilir duruma gelmesidir. Ekonomik tasarruf ise; ödemeyi yapacak olan bakımından gelirin, sahibi tarafından istenildiği anda ödenecek duruma getirilmesidir.⁽⁵³⁾ Ancak, uygulamada bankalar varlığa dayalı menkul kıymet satışlarında, Gelir Vergisi Tevkifatını ve Fon Payı kesintisini peşin olarak yatırımcılardan tahsil etmektedirler. Dolayısıyla, menkul kıymet olarak değerlendirilen varlığa dayalı menkul kıymetlerde vergilendirmenin, gelirin elde edilmesinden önce gerçekleştirilmesine neden olmaktadır. Bu durumda, varlığa dayalı menkul kıymetlerden elde edilen gelir açısından, vergilendirme aşamasında vergiyi doğuran olayın gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. Varlığa dayalı menkul kıymetlerin vergilendirilmesine ilişkin bu yöntem, hem yürürlükteki vergi

(51) Maliye Bakanlığı, Gelirler Genel Müdürlüğü, 02.12.1992 tarih ve 90187 sayılı Özelgesi

(52) KIZILOĞ, Şükrü: *Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması*, a.g.e., C.2, s. 1513-1514; Dş.3.D., 01.01.1988 tarih, E.1987/1402 ve 1988/1364 nolu kararı

(53) BAŞ, Seyit Ahmet: "Varlığa Dayalı Menkul Kıymetlerin Vergilendirilmesi", *Vergi Dönüşümü*, S. 138, Şubat 1993, s. 53

kanunlarına hem de yargı organlarının çeşitli olaylarda verdiği ilkesel kararlara aykırılık oluşturmaktadır.⁽⁵⁴⁾

iv) Repo

Genel olarak repo, belirli bir vade sonunda belirli faiz veya fiyatla geri satın alma taahhüdü yapılarak gerçekleştirilen menkul kıymet satışlarıdır. Repo işlemi sonucunda, menkul kıymeti satan kurumlar satın alan kişi veya kuruma borçlanmakta ve sözleşmede belirtilen vade sonunda borcunu faiziyle birlikte ödemektedir.⁽⁵⁵⁾

Repo işlemlerinin düzenlenmesi Sermaye Piyasası Kurulu'nun yetkisindedir. Sermaye Piyasası Kurulu Seri V. No:7 ve Seri V No:14 sayılı tebliğler ile yetkisini kullanmış ve repo işlemleri ile ilgili düzenlemeleri yapmıştır. Seri V. No:7 sayılı Sermaye Piyasası Kurulu tebliğinin 2. maddesinde; repo, menkul kıymetlerin geri alma taahhüdü ile satımı olarak, ters repo ise, menkul kıymetlerin geri satma taahhüdü ile alımı olarak tarif edilmiştir. Ayrıca, aynı tebliğ ile repo yapmaya yetkili kuruluşlar; bankalar ve aracı kurumlar olarak sayılmıştır. Bankaların ve aracı kurumların repo yapabilmesi için gerekli olan nitelikler de tebliğin 4.maddesinde ayrıca sayılmıştır. Sözü edilen tebliğlerde ayrıca; yetkili kuruluşların işlem limitleri; repo işlemlerine konu olabilecek menkul kıymetler, yetkili kuruluşların faaliyet esasları, repo konusu menkul kıymetlerin mülkiyeti, repo vadesi, repo faizi ve repoda işlem esasları düzenlenmiştir.

3946 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden önce, repo kazançları Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesi kapsamına girmemekte ve yine aynı kanunun 80. maddesinin ikinci bent hükmüne göre, değer artış kazancı olarak değerlendirilmekteydi. Ancak, 3946 sayılı kanunun 16. maddesinin, Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesine eklemiş olduğu öndördüncü bent hükmü ile, repo kazançları da menkul sermaye iratları arasında sayılmıştır.

Bakanlar Kurulu Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesi kapsamında kendisine verilen tevkifat oranlarını belirleme yetkisine dayanarak yedinci

(54) Dş.4.D., 20.04.1993 tarih, E.1991/181 ve 1993/1716 nolu kararı;
Dş.3.D., 05.03.1991 tarih, E.1990/32 ve 1991/716 nolu kararı;
Dş.3.D., 01.01.1988 tarih, E.1987/1402 ve 1988/1364 nolu kararı;
Dş.4.D., 20.04.1993 tarih, E.1992/68 ve 1993/1725 nolu kararı

(55) REİSOĞLU, Seza: "Yeni Yasal Düzenleme Açısından Repo", **Bankacılar**, S. 9, Temmuz 1992, s. 30

maddenin 14. bendindeki menkul sermaye iratları için tevkifat oranını başlangıçta % 5 olarak belirlemiş; daha sonra % 0'a indirmiş ve repo kazançlarında tevkifat suretiyle vergilendirmeyi önlemiştir. Bunun yerine repo kazançlarının, beyan usulüne göre yıllık gelire ilave edilerek vergilendirilmesi benimsenmiştir. Ancak, bu uygulama 3946 sayılı kanun ile Gelir Vergisi Kanunu'na eklenen geçici 39. maddenin yedinci bent hükmü doğrultusunda, 1997 yılından itibaren etkinlik kazanacaktır. Geçici 39/7 madde hükmüne göre, 1994, 1995 ve 1996 yılı repo kazançları hiç bir vergiye tabi değildir. Ayrıca, başka gelirler dolayısıyla verilen beyannamelere de bu yıllara ilişkin repo kazançları dahil edilmeyecektir.⁽⁵⁶⁾

4. Gayrimenkul Sermaye İradı Ödemeleri

Medeni Kanunu'muzun 632. maddesine göre; gayrimenkul mülkiyetinin mevzuu yerinde sabit olan şeylerdir. Bu kanuna göre; arazi, tapu sicilinde müstakil ve daimi olmak üzere ayrıca kaydedilen haklar ve madenler gayrimenkuldür. Görüldüğü gibi, Medeni Kanun'da gayrimenkule ilişkin bir tanım getirilmiş ve bir takım şeyler gayrimenkul olarak sayılmıştır. Gelir Vergisi Kanunu'muzda ise, gayrimenkul sermaye iratlarına ilişkin herhangi bir tanım verilmemiş ve 70. maddede, elde edilen bir takım kazançlar gayrimenkul sermaye iradı olarak sayılmıştır.

Gelir Vergisi Kanunu'muzun 70. maddesinde sekiz bent halinde sayılan gayrimenkul sermaye iratları, aynı kanunun 94. maddesinin beşinci bent hükmüne göre gelir vergisi tevkifatına tabidir. Bankalar da diğer tevkifat yapma sorumluluğu olan kurumlar gibi, Gelir Vergisi Kanunu'nun 70. maddesinde sayılan gayrimenkul sermaye iradı ödemelerini yaparken gelir vergisi tevkifatı yapmakla sorumludurlar. Bankacılık sektörü açısından gayrimenkul sermaye iradı ödemeleri arasında; bina, kat ve büro türündeki gayrimenkullere ilişkin olarak yapılan kira ödemeleri önemli yer tutmaktadır. Bankalar kiraladıkları çalışma binaları ile ilgili olarak yapacakları kira ödemelerinden vergi

(56) PETEN, Tayyip: "Repo ve Repoya İlişkin Yeni Vergilendirme Esasları", **Diyalog Dergisi**, S. 1994/10, Ekim 1994, s.26;
MAÇ, Mehmet: "Repo Konusunda Son Düzenlemeler ve Repo Kazançlarında Yeni Vergi Rejimi", **Yaklaşım**, S. 21, Eylül 1994, s. 83
Repo kazançlarının vergilendirilmesi ile ilgili olarak bakınız; 46 seri nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, 11.01.1994 tarih ve 21815 sayılı Resmi Gazete

tevkifatı yapmakla yükümlüdürler. Yapılacak tevkifat oranı kira gelirini elde eden mükellefin niteliğine göre farklılaşacaktır.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesinin beşinci bendinde sayılan; Gelir Vergisi Kanunu'nun 70. maddesinde yazılı mal ve hakların kiralanması karşılığı yapılan ödemelerden % 25, vakıf ve derneklere ait gayrimenkullerin kiralanması karşılığında bunlara yapılan kira ödemelerinden % 20 oranında vergi tevkifatı yapılması öngörülmüştür.⁽⁵⁷⁾ Dolayısıyla, bankalar mülk sahibinin niteliğine göre ödemiş olduğu kiranın, % 20 veya % 25 oranında gelir vergisi tevkifatı yapmakla yükümlüdür. Ancak, dar mükellef kurumlarca elde edilen gayrimenkul sermaye iratları, Bakanlar Kurulu'nun 95/6429 sayılı kararına tabi bulunmamakta, bunun yerine 93/5147 sayılı Bakanlar Kurulu kararı doğrultusunda Finansal Kiralama Kanunu kapsamında sağlanacak gayrimenkul sermaye iratlarından % 1, diğerlerinden ise % 20 oranında gelir vergisi tevkifatı yapılacaktır. Yukarıda sözkonusu etmiş olduğumuz istisnalardan birisi de, kendilerine Bakanlar Kurulu kararı ile vergi muafiyeti tanınmış vakıf ve derneklerin durumudur. Maliye Bakanlığı'nın bir özelgesi ile, Kurumlar Vergisi Kanunu veya özel kanunlarla vergiden muaf tutulan vakıf veya derneklerin kira gelirlerinden gelir vergisi tevkifatı yapılmayacağı belirtilmiştir.⁽⁵⁸⁾

Diğer taraftan Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1. maddesinde sayılan kurumlar vergisi mükelleflerine ait gayrimenkullerin kira gelirlerinden tevkifat yapılmayacak ve bu kurumlar gayrimenkul sermaye iratlarını kurumlar vergisi beyannamesine dahil ederek beyan edeceklerdir. Ancak, kurumlar vergisi mükellefi olan kooperatifler bu uygulama dışındadır ve bunların kira gelirleri üzerinden vergi tevkifatı yapılacaktır. Sendikalar, ticaret odaları, sanayi odaları, ticaret borsaları, esnaf odaları veya bunların birlikleri ile diğer mesleki kuruluşlara ait oda ve birlikler söz konusu tevkifatın uygulanmasında dernek olarak kabul edilecek ve % 20 oranında gelir vergisi tevkifatı yapılacaktır.⁽⁵⁹⁾ Ancak, devlete, özel idarelere, belediyelere ve köylere ait gayrimenkullerin

(57) 01.02.1995 tarih ve 22189 sayılı Resmi Gazete, 95/6429 sayılı Bankalar Kurulu Kararnamesi

(58) Maliye Bakanlığı, Gelirler Genel Müdürlüğü, 16.12.1994 tarih ve B.07.0.GEL.0.74/101-622 sayılı Özelgesi

(59) 95/6429 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile %20 olarak belirlenen bu oran, 50 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nde bir hata sonucu %25 olarak düzenlenmiştir.

kiralanması karşılığında anılan kurumlara yapılan kira ödemelerinden gelir vergisi tevkifatı yapılmayacaktır.⁽⁶⁰⁾

C. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE GELİR VERGİSİ TEVKİFATINA KONU OLAN ÖDEMELER İLE İLGİLİ FON PAYI

Bankaların müşterilerine yaptıkları ödemelerden, GVK'nun 94. maddesi kapsamında kestikleri gelir vergisinden ayrı olarak, 3824 sayılı kanun gereğince; yapılan vergi tevkifatının %10'u oranında fon payı kesintisi yapmaları gerekmektedir.⁽⁶¹⁾ Bankalar tarafından gelir vergisi tevkifatına ilişkin olarak kesilen fon payları muhtasar beyanname ile vergi dairesine ödenecektir. Bankaların GVK'nun 94/6-b maddesi hükmünce kesecekleri gelir vergisi tevkifatına ilişkin olarak tahakkuk eden fon payları da, söz konusu tevkifatın taksitli ödenmesine ilişkin düzenleme çerçevesinde taksitli olarak ödenebilecektir.⁽⁶²⁾ Ancak taksitli ödeme imkanından faydalanabilmek için GVK'nun 94/6-b maddesinde sözü edilen menkul sermaye iradının dağıtılmaması gerekmektedir.

D. GELİR VERGİSİ TEVKİFATI AÇISINDAN BANKA MÜŞTERİLERİNİN DURUMU

1. Banka Müşterisinin Gelir Vergisi Mükellefi Olması

Gelir Vergisi Kanunu'muzun 3946 sayılı kanunla değişik 86. maddesine göre; tam mükellef gerçek kişiler tarafından elde edilen gelir sadece, tevkif suretiyle vergilendirilmiş ücretlerden (birden fazla işverenden ücret alan ve ücretlerin yıllık gayri safi tutarları toplamı 450 milyon lirayı aşan hizmet erbabının ücretleri hariç), tamamı tevkif yoluyla vergilendirilmiş bulunan ve gayri safi tutarları toplamı 450 milyon lirayı aşmayan, arızı serbest meslek kazançları,

(60) 50 Seri Nolu, Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, 11 Mart 1995 tarih ve 22224 sayılı Resmi Gazete.

(61) Daha önce 92/3900 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile %7 olan fon payı oranı, 01.02.1995 tarihinden itibaren 95/6428 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile %10'a çıkarılmıştır.

(62) Bakınız; sayfa 58

menkul ve gayrimenkul sermaye iratları ve vergi alacağı dahil olmak üzere kurumlardan elde edilen kâr paylarından, götürü usulde vergilendirilen ücretler, ticari ve mesleki kazançlardan ya da bu kazanç ve iratların bir kaçı veya tamamından oluşuyor ise, bu durumda gelir toplanmaz ve yıllık beyanname verilmez.⁽⁶³⁾ Gelir Vergisi Kanunu'nun yine aynı kanun ile değişik 87. maddesinin birinci fıkrası doğrultusunda; tam mükellefiyette, vergiye tabi yıllık gayri safi kazanç ve iratların tutarı 450 milyon lirayı aşmayan mükelleflerin, yukarıda saymış olduğumuz kazanç ve iratlarını beyannameye ithal etmeleri ihtiyaridir. Bu açıklamalar doğrultusunda, tam mükellef gerçek kişilere bankalar tarafından gelir vergisi tevkifatı yapılarak ödenen ücretler (tek işverenden alınmış olmak kaydıyla), arızı serbest meslek kazançları, menkul ve gayrimenkul sermaye iratları ve vergi alacağı dahil kâr payları bu kişiler tarafından gelirin toplanmasında hesaba katılmayacak, kazanç ve iratların sadece bu ödemelerden oluştuğu durumda ise, yıllık beyanname de verilmeyecektir. Ayrıca, başka gelirlerinden dolayı beyanname vermek zorunda olan tam mükellef gerçek kişiler, vergiye tabi gayri safi kazançları toplamının 450 milyon lirayı (tek işverenden alınmış olmak kaydıyla, götürü usulde tesbit olunan ticari ve mesleki kazançlar, kazanç ve iratların istisna hadleri içinde kalan kısımları 450 milyon liralık haddin hesabında dikkate alınmaz) aşmadığı durumlarda, bankalarca ödenen ve 86. madde kapsamında kalan kazanç ve iratlarını beyannameye dahil edip etmemekte serbesttirler. Ancak, tam mükellef gerçek kişinin ihtiyari toplama hakkından faydalanabilmesi için ticari, zirai ya da mesleki kazançlarından dolayı yıllık beyanname vermek zorunda olmaması, başka bir deyişle gerçek usulde gelir vergisi mükellefi olmaması gerekir.

3946 sayılı kanun ile yapılan değişikliklerden önce; Gelir Vergisi Kanunu'nun 85. maddesinin ikinci bendi hükmü doğrultusunda; her nevi hisse senedi kâr payları, iştirak hisselerinden doğan kâr payları, kurumların idare meclisi başkan ve üyelerine verilen kâr payları, her nevi tahvil faizleri, mevduat faizleri ve özel finans kurumlarının faaliyetleri ile ilgili kâr payları için beyanname verilmemekte ve başka gelirlerden dolayı beyanname verildiği durumlarda da bu kazanç ve iratlar beyannameye dahil edilmemekteydi.⁽⁶⁴⁾ Dolayısıyla, sözünü ettiğimiz bu kazanç ve iratlar için vergi tevkifatı nihai

(63) Elde edilen gelire ilişkin olarak 450 milyonluk sınır, 94/6300 sayılı 27.12.1994 tarih ve 22154 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile getirilmiştir.

(64) KIZILOĞ, Şükrü: *Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması*, a.g.e., C.2, s. 1680

vergileme yöntemi olarak ortaya çıkmaktaydı. 3946 sayılı kanunla 85. maddenin ikinci fıkrasında yapılan değişiklikten sonra ise, istisna hadleri içinde kalan kazanç ve iratlar için yıllık beyanname verilmeyeceği hükmüne bağlanmış ve yukarıda sözü edilen kazanç ve iratlar için vergi tevkifatı uygulaması nihai vergileme rejimi olmaktan çıkarılmıştır. Ancak, 3946 sayılı kanunla Gelir Vergisi Kanunu'na eklenen Geçici 39. maddenin yedinci bent hükmü ile; Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin 5, 7, ve 12. bentlerinde sayılan menkul sermaye iratları için bir geçiş dönemi düzenlemiş ve bu menkul sermaye iratlarından 1.1.1997 tarihinden önce iktisap edilenler için, vergi tevkifatı nihai vergi rejimi olmaya devam etmektedir.

Dar mükellef gerçek kişiler tarafından elde edilen gelir sadece; tamamı tevkifat suretiyle vergilendirilmiş ücretler, serbest meslek kazançları, menkul ve gayrimenkul sermaye iratları ile kurumlardan elde edilen kâr paylarından, değer artış kazançları veya arızı kazançlardan veya bunların birkaçı veya tamamından oluşuyor ise, dar mükellef gerçek kişilerce gelirin toplanmasına ve beyanname verilmesine gerek yoktur.⁽⁶⁵⁾

2. Banka Müşterisinin Kurumlar Vergisi Mükellefi Olması

Bankaların Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesindeki ödemelerinden; 3, 5, 7, 8, 9 ve 14 numaralı bentlerinde sayılanlarından gelir vergisi tevkifatı yapmaları gerekmektedir.⁽⁶⁶⁾ Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 44. maddesine göre; beyannamede gösterilen kazançlardan Kurumlar Vergisi Kanunu'na ve Gelir Vergisi Kanunu'na göre tevkifat yoluyla tahsil edilen vergiler beyanname üzerinden hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edilir. Mahsubu gereken miktar beyanname üzerinden hesaplanan kurumlar vergisinden fazla olduğu takdirde, mükellefin bir yıl içerisinde idareye başvurması halinde fazla olan tutar kendisine iade edilir.

(65) AKDOĞAN, Abdurrahman: *Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi*, a.g.e., s. 196; KIZILOĞLU, Şükrü: *Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması*, a.g.e., C.3, s. 1705

(66) ÖRMECİ, Musa: *Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulama Esasları*, İstanbul 1995, s. 714-715

3. Banka Müşterisinin Vergi Mükellefi Olmaması

Bankaların Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesinde yapmış olduğu ödemelere taraf olan kişi ve kurumların gelir vergisi ya da kurumlar vergisi mükellefi olmaması durumunda, yapılan ödemelerden vergi tevkifatı yapılmaması gerekmektedir. Başka bir anlatımla, bankalar ile faaliyette bulunan resmi kuruluşlar, sosyal nitelikteki kurumlar, elçilik, konsolosluk, vakıflar, dernekler, birlikler, savcılıklar, mahkemeler, icra ve iflas daireleri ile buna benzer nitelikteki kurum ve kuruluşlara yapılan ödemelerden vergi tevkifatı yapılmaması gerekmektedir.

III. KURUMLAR VERGİSİ YÖNÜNDEN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ

1949 vergi reformu ile ilk olarak gündeme giren kurumlar vergisi, çeşitli dönemlerde yapılan değişikliklere rağmen başlangıçtaki temel ilke ve esaslarıyla halen uygulanmaya devam etmektedir. Kurum statüsüne sahip tüzel kişilerin yıllık olarak elde etmiş olduğu geliri vergilendirmeyi amaçlayan kurumlar vergisi, günümüzde anonim şirket şeklinde kurulmak zorunda olan banka işletmeleri ve kurum niteliğindeki banka müşterilerinin vergi mükellefiyetleri açısından çok önemli bir yer işgal etmektedir. 1950 yılında yürürlüğe giren 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu halen, kurumlar vergisi uygulaması açısından uygulamayı yönlendiren temel metindir.

A. GENEL OLARAK KURUMLAR VERGİSİ UYGULAMALARI

5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, tüzel kişilerin elde ettiği geliri vergilendirmeye yönelik bir vergi olarak bilinir. Ancak, Türkiye uygulaması açısından kurumlar vergisinin bu şekilde işlediğini söylemek mümkün değildir.⁽⁶⁷⁾ Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1 ile 7. maddeleri arasındaki maddeler

(67) ÖNCEL, M., ÇAĞAN, N., KUMRULU, A., : a.g.e., s. 355

incelendiğinde görülmektedir ki, tüzel kişiliği bulunmasına rağmen adi komandit ve kollektif şirket şeklindeki şahıs şirketleri kurumlar vergisi mükellefi olmamasına rağmen, tüzel kişiliği bulunmayan iş ortaklıkları ve dernek ve vakıfların ticari işletmeleri kurumlar vergisi mükellefi kabul edilmiştir.⁽⁶⁸⁾ Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1. maddesine göre, kurumlar vergisinin yükümlülükleri; sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu müesseseleri, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iş ortaklıklarıdır. Ayrıca, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 2. maddesinde, Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan yatırım fonlarının da kurumlar vergisi mükellefi olduğu hükme bağlanmıştır. Kurumlar Vergisi Kanunu, izleyen maddelerde birinci maddede sayılan kurumlar vergisi mükelleflerini tek tek açıklamaktadır.

Kurumlar vergisi uygulamasında da gelir vergisi uygulamasında olduğu gibi tam ve dar mükellef olmak üzere ikili bir ayırım söz konusudur. Buna göre; Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1. maddesinde sayılan tüzel kişilerden kanuni veya iş merkezleri⁽⁶⁹⁾ Türkiye'de bulunanlar tam mükellefiyete, kanuni ve iş merkezlerinden her ikisinde Türkiye dışında bulunanlar dar mükellefiyete tabidir. Tam mükellef kurumlar hem Türkiye hem de Türkiye dışında elde ettikleri tüm kazançlar üzerinden vergilendirilirken, dar mükellef kurumlar yalnız Türkiye'de elde ettikleri kurum kazançları üzerinden vergilendirilirler.⁽⁷⁰⁾

Kurumlar vergisinin konusu, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1. maddesinin son fıkrasında belirtildiği gibi; gelir vergisinin konusunu oluşturan gelir unsurlarıdır. Buna göre, gelir vergisinin kapsamına giren ticari kazançlar, zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları, sair kazanç ve iratlar kurumlar vergisi mükellefleri tarafından elde edildiğinde bu kazanç ve iratlar kurumlar vergisinin konusunu oluşturacaktır.

(68) SEMERCİGİL, Murat: a.g.e., s. 7

(69) **Kanuni Merkez;** vergiye tabi kurumların esas tüzüklerinde, ana sözleşmelerinde veya kuruluş kanunlarında gösterilen yerdir. **İş Merkezi;** kurumların iş bakımından işlemlerinin fiilen toplandığı ve idare edildiği merkezdir. Daha geniş bilgi için bakınız;

ÖRMECİ, Musa: a.g.e., s. 431-432;

KIZILOĞLU, Şükrü: *Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması*, Ankara, 1994, C.4, s. 771-773

(70) MAÇ, Mehmet: *Kurumlar Vergisi*, İstanbul, 1995, s. 10.1-12.3

Kurumlar vergisinde matrah, kural olarak gerçek usulde tespit edilir.⁽⁷¹⁾ Ancak, istisnai olarak yabancı ulaştırma kurumlarında matrah götürü usulde belirlenir.⁽⁷²⁾ Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 13. maddesine göre gerçek usulde matrah; kurumlar vergisi mükelleflerinin bir hesap dönemi içinde elde ettikleri safi kurum kazancı üzerinden hesaplanır ve safi kurum kazancının tespitinde Gelir Vergisi Kanunu'nun ticari kazanç hakkındaki hükümleri uygulanır. Dolayısıyla, Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. ve 41. maddelerinde yer alan indirilecek ve indirilemeyecek gelirler ile ilgili hükümler ve Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 15. maddesindeki indirilemeyecek giderler ile ilgili hükümler safi kurum kazancının tespit edilmesinde belirleyici olacaktır.

Kurumlar vergisi uygulamasında oran yapısı çeşitli dönemlerde değişikliklere uğramıştır. Son değişiklik, 3946 sayılı kanun ile yapılmış, kurumlar vergisi oranı % 25 olarak belirlenmiş ve hesaplanan verginin, indirim ve istisnalar düşülmeden önceki kurum kazancının % 20'sinden az olamayacağı hükme bağlanmıştır. 3946 sayılı kanunun kurumlar vergisi oranı ile ilgili yapmış olduğu değişiklikle beraber, daha önce halka açık anonim şirketler için farklı kurumlar vergisi oranı uygulaması, kalkınmada öncelikli yörelerde faaliyette bulunan imalatçı kurumlar için uygulanan % 30 oranı ve asgari kurumlar vergisi uygulaması yürürlükten kaldırılmıştır.⁽⁷³⁾

Kurumlar vergisi beyannamesi hesap yılının kapandığı ayı takip eden dördüncü ay içerisinde, mükellefin bağlı olduğu vergi dairesine verilir. Vergi dairesince tarh olunan vergi, Nisan, Temmuz ve Ekim aylarında olmak üzere üç eşit taksitte ödenir.

Kurumlar vergisi uygulaması açısından bir önemli uygulamada dar mükellef kurumlardan kurumlar vergisi olarak tevkifat yoluyla vergi alınmasıdır. Dar mükellef kurumlar sadece, Türkiye'de elde ettikleri gelirler üzerinden kurumlar vergisine tabi olmaktadır ve bu mükelleflerin ticari, zirai kazançları ile sair kazanç ve iratları dışındaki tüm kazançları tevkifat usulüyle genellikle nihai nitelikte vergilendirilmektedir. Dar mükellef kurumlara, kurumlar vergisi

(71) Kurumlar vergisinde kurum kazancının tespit edilmesinde, bilanço işletme esası olmak üzere iki usul uygulanmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak bakınız; KIZILOĞLU, Şükrü: *Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması*, Ankara, 1994, C.4, s. 861-880

(72) Daha geniş bilgi için bakınız; ÖRMECİ, Musa: a.g.e., s. 575-587

(73) ÖZDEMİR, Emin: a.g.m., s. 37

tevkifatı yapılması gereken türden kazanç ve iratları tahakkuk ettiren veya hesaben ödeyen gerçek ve tüzel kişiler, yapmış oldukları bu ödemelerden kurumlar vergisi tevkifatı yapmaya mecburdurlar.⁽⁷⁴⁾

B. KURUMLAR VERGİSİ MÜKELLEFİ OLARAK BANKA İŞLETMELERİ

3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun beşinci maddesine göre Türkiye'de kurulacak bankaların anonim ortaklık olarak kurulması şarttır. Dolayısıyla, Bankalar Kanunu çerçevesinde kurulan tüm bankalar aynı zamanda Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1. ve 2. maddesi hükmü gereği kurumlar vergisi mükellefi olmaktadır. Banka işletmeleri açısından temel vergi mükellefiyeti kurumlar vergisi ile ilgilidir. Bu özelliğiyle kurumlar vergisi, bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaları çok yakından ilgilendirmektedir. Bankalardan kanuni veya iş merkezleri Türkiye'de bulunanlar kurumlar vergisi açısından tam mükellefken, kanuni veya iş merkezleri Türkiye'de bulunmayanlar dar mükelleftirler. Dolayısıyla, merkezleri Türkiye dışında olan, ancak Türkiye'de şube açan bankalar kurumlar vergisi uygulaması açısından dar mükellef durumundadır.

Bundan sonraki başlıklarda kısaca kurumlar vergisinin temel esaslarına ilişkin konular, bankacılık sektörü çerçevesinde ele alınacak ve daha sonra kurumlar vergisi uygulamalarının bankacılık sektörü açısından özellik taşıyan noktalarına değinilmeye çalışılacaktır.

1. Kurumlar Vergisinin Konusu

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1. maddesine göre, kurumlar vergisinin konusu; gelir vergisi kapsamında olan gelir unsurlarıdır. O halde Gelir Vergisi Kanunu'nun 1. maddesinde sayılan yedi gelir unsurundan birisi, bir kaçı ya da tamamı kurumlar vergisi mükelleflerince elde edildiğinde, bu gelirler kurumlar vergisinin konusunu oluşturacaktır.

(74) ÖRMECİ, Musa: a.g.e., s. 433

2. Kurumlar Vergisi Matrahının Tespiti⁽⁷⁵⁾

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 13. maddesine göre; kurumlar vergisi birinci maddede yazılı mükelleflerin bir hesap dönemi içinde elde ettikleri safi kurum kazancı üzerinden hesaplanır. Safi kurum kazancının tespitinde Gelir Vergisi Kanunu'nun ticari kazanç hakkındaki hükümleri uygulanır. Madde metninde de anlaşılabacağı üzere, kurum kazancının tespit edilmesinde; Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. ve 41. maddeleri ve Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 14. ve 15. maddeleri gözönünde bulundurularak, Gelir Vergisi Kanunu'nun 38. maddesinde öngörülen bilanço esasında ticari kazancın tespitine ilişkin hükümleri doğrultusunda hareket edilecektir. Başka bir anlatımla, Gelir Vergisi Kanunu'nun 38. maddesi çerçevesinde bilanço esasına göre ticari kazancın tespiti sırasında, kurum kazancından GVK'nun 40.maddesinde yer alan indirilecek giderlerin düşülmesi ve 41.maddesinde yer alan kanunen kabul edilmeyen ödemelerin kurum kazancına ilave edilerek, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 14. maddesi kapsamında indirilecek giderlerin kurum kazancından çıkarılması ve Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 15. maddesinde düzenlenen kanunen kabul edilmeyen giderlerin⁽⁷⁶⁾ ve varsa önceki yılda finansman fonu olarak ayrılan miktarın kurum kazancından çıkarılması gerekmektedir. Bu işlemlerden sonra hesaplanan kurumlar vergisinin, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 25. maddesinin ikinci fıkrası hükmünce indirim ve istisnalar düşülmeden önceki kurum kazancının % 20'sinden az olması mümkün değildir. Kurumun ilgili yıla ilişkin olarak hesap dönemi içerisinde , Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesi uyarınca ve geçici vergi olarak ödediği vergiler ile yabancı ülkelerde ödediği vergiler, ödenecek kurumlar vergisinden mahsup edilir.

3946 sayılı Kanun ile Kurumlar Vergisi Kanunu'nun mükerrer 25.maddesinde düzenlenen asgari kurumlar vergisi uygulaması yürürlükten kaldırmıştır. Ancak, yine aynı kanun ile Kurumlar Vergisi Kanunu'nun

(75) Bu konunun işlenmesinde 50 seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nden faydalanılmıştır.

(76) Mevduat munzam karşılıklarının eksik yatırılması nedeniyle TCMB tarafından tahakkuk ettirilen ve banka tarafından ödenen faizler gider olarak yazılamaz. (Dş.4.D., 08.03.1993 tarih, E. 1993/679 ve 1993/1060 nolu kararı)
Kambiyo giderleri vergisi, işletmeyle ilgili bir gider vergisi olduğundan kurum kazancının tesbitinde gider olarak indirilebilir. (Maliye Bakanlığı 27.02.1995 tarih ve 1027 sayılı muktezası)

25. maddesinde yapılan değişiklik ile yeni bir asgari kurumlar vergisi⁽⁷⁷⁾ uygulaması getirilmiştir. Bu uygulamaya göre; % 25 oranına göre hesaplanan kurumlar vergisi, indirim ve istisnalar düşölmeden önceki kurum kazancının % 20'sinden az olamaz. Dolayısıyla, hesaplanan verginin indirim ve istisnalar düşölmeden önceki kurum kazancının % 20'sinden az olması halinde, kurumun % 20 düzeyinden vergi ödemesi söz konusu olacaktır.⁽⁷⁸⁾

Yukarıda yapmış olduğumuz açıklamalar doğrultusunda, aşağıda vermiş olduğumuz örnek konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

ÖRNEK:

PARA BANKASI A.Ş.'nin 1994 yılı hasılatı 200.000.000.000 TL, giderleri 120.000.000.000 TL'dir. Bu giderlerin 5.000.000.000 TL'si kanunen kabul edilmeyen gider niteliğindedir. Bu banka aynı yılda 5.000.000.000 TL iştirak kazancı ve bünyesinde bulunan A tipi menkul kıymet yatırım fonundan ise 20.000.000.000 TL kâr payı elde etmiştir. Ayrıca kurumun teşvik belgeli yatırımlarından dolayı 40.000.000.000 TL yatırım indirimi istisnası vardır. Kurum 1994 yılına ilişkin olarak geçici vergi olarak 4.600.000.000 TL ödemiştir. PARA BANKASI A.Ş.'nin 1994 yılına ilişkin olarak çıkacak kurumlar vergisi matrahı ve ödeyeceğı kurumlar vergisi miktarı ne olacaktır?

ÇÖZÜM:

1. Hasılat.....	200.000.000.000
2. Giderler.....	120.000.000.000
3. Kurum Kazancı (1-2).....	80.000.000.000
4. Kanunen Kabul edilmeyen Giderler.....	5.000.000.000
5. TOPLAM (3+4).....	85.000.000.000
6. İstisnalar (a+b+c+d)	70.000.000.000
a. İştirak kazançları	5.000.000.000
b. A tipi fon kâr payı (KVK m. 8/4-a)	5.000.000.000
c. B tipi fon kâr payı (KVK m. 8/4-b).....	20.000.000.000
d. Yatırım indirimi	40.000.000.000
7. Kurumlar Vergisi Matrahı (5-6)	15.000.000.000

(77) Kanun metninde böyle bir terim kullanılmamasına rağmen, getirilen düzenlemeye en uygun düşen ifade olduğu için bu terim kullanılmıştır.

(78) MAÇ, Mehmet: a.g.e., s. 25.2

8. Hesaplanan Kurumlar Vergisi (7 x % 25)	3.750.000.000
9. Asgari Kurumlar Vergisi (KVK m. 25) (9a x % 20).....	15.000.000.000
a Asgari Kurumlar Vergisi Matrahı (i - ii)	75.000.000.000
i. İndirim ve istisna önceki kurum kazancı....	85.000.000.000
ii. İndirilebilecek tutar (GVK m. 75/4)	10.000.000.000
-İştirak istisnası (KVK m. 8/1)	5.000.000.000
-A tipi fon kâr payı (KVK m. 8/4-a)	5.000.000.000
10. Ödenecek Kurumlar Vergisi (9>8 olduğu için)	15.000.000.000

Yapılan hesaplamalardan görüleceği üzere; PARA BANKASI A.Ş.'nin 8. sırada hesaplanan kurumlar vergisi, 9. sırada hesaplanan asgari kurumlar vergisinden küçük olduğu için ödenecek kurumlar vergisi 15.000.000.000 TL'dir. Kurumun 1994 yılına ilişkin olarak ödediği 4.600.000.000 TL tutarındaki geçici vergi ödenecek kurumlar vergisinden düşürülecektir.

Banka işletmeleri açısından matrahın tespit edilmesinde önem taşıyan bazı özel durumlar vardır. Bankalar Kanunu'nun 32.maddesi bankaların ayırmak zorunda olduğu bir takım karşılıkları düzenlemiştir. Buna göre;bankalar Türk Ticaret Kanunu'nun 466. ve 467. maddelerinde düzenlenen kanuni yedek akçeler ve ana sözleşmelerinin ayrılmasını zorunlu kıldığı yedek akçelerden başka yıllık safi kârlarının %5'ini, ödenmiş sermayeleri tutarına ulaşınca kadar "Muhtemel Zararlar Karşılığı" olarak ayırmak zorundadırlar. Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 15. maddesinin dördüncü bendi hükmünce yukarıda sözü edilen; Türk Ticaret Kanunu'na, kurumların özel kanunlarına veya özel sözleşmelerine göre safi kazançlarından ayırdıkları her türlü karşılıklar ile Bankalar Kanunu'na müsteniden bankaların ayırdıkları karşılıklar, kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilmemektedir. Ancak, bankaların Bankalar Kanunu'nun 32. maddesinin üçüncü bendi hükmünce Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca ayırmak zorunda kaldıkları karşılıkların teminatsız kalan kredilere tekabül eden kısımları, ayrıldıkları yılda kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider olarak kabul edilmektedir.

Bankalar açısından önemli konulardan bir diğeri de, Tasarruf Fonu Sigorta Fonu'na ödenen primlerin durumudur. Bankalar Kanunu'nun 65. maddesi ile ihdas edilen fona, Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen şekil ve miktarda ödenen primler, kurumlar vergisi matrahının tespitinde yine aynı maddenin son fıkrası hükmünce gider olarak kabul edilecektir.

4008 sayılı Kanun'un kurumlar vergisi kanununa eklediği mükerrer 45. madde ve geçici 22. madde, Tasarruf Fonu Sigorta Fonuna ödenen primlerin matrahın tesbitinde gider olarak yazılıp yazılamayacağı konusunda belirleyici olmaktadır.⁽⁷⁹⁾ Bilindiği gibi, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun mükerrer 45. maddesinde; "kurumlar vergisine ilişkin istisna, muafiyet ve kurum kazancından indirimleri düzenleyen hükümler, ancak bu kanun, Gelir Vergisi Kanunu ve Vergi Usul Kanunu'na hüküm eklenmek veya bu kanunlarda değişiklik yapılmak suretiyle düzenlenir." denilerek, diğer kanunların ana vergi kanunlarının sistematliğini bozucu istisna, muafiyet ve indirimlere ilişkin hükümlerinin etkisiz kılınması amaçlanmaktadır. Geçici 22. madde hükmü ile de, 24.06.1994 tarihinden önce kurumlar vergisine ilişkin başka kanunlarda yer alan muafiyet, istisna ve indirim hükümlerinin uygulamaya devam edeceği hükme bağlanmıştır. Bu yüzden, Tasarruf Fonu Sigorta Fonuna bankalarca ödenen primler kurumlar vergisinden gider olarak düşülebilecektir. Aynı şekilde, bankalar tarafından Bankalar Kanunu'nun 32. maddesinin üçüncü bendi hükmünce ayrılan karşılıklarda gider yazılabilecektir.

3. Kurumlar Vergisinden İstisna Kazançlar⁽⁸⁰⁾

a. Genel Olarak

3946 sayılı kanun ile Kurumlar Vergisi Kanunu'nun istisnalara ilişkin 8.maddesi yeniden düzenlenmiştir. Buna göre aşağıda sayılan kazançlar kurumlar vergisinden istisna edilmiştir.

-Kurumların; yatırım fonlarının katılma belgeleri ile yatırım ortaklıklarına hisse senetlerinden elde ettikleri kâr payları hariç, tam mükellefiyete tabi başka bir kurumun sermayesine iştirakleridenden elde ettikleri kazançlar,

-İstihkak kooperatiflerinde; ortakların şahsi ve ailevi gıda ve giyecek ihtiyaçlarını karşılamak için satın aldıkları malların kıymetlerine göre, istiksal kooperatiflerinde; ortakların istiksal ederek kooperatife sattıkları veya

(74) KAYNAK, Harun: "Kurumlar Vergisi Kanununa Getirilen İstisna, Muafiyet ve İndirilecek Giderlere İlişkin Sınırlamanın İrdelenmesi", **Vergi Dünyası**, S. 164, Nisan 1995, s. 99

(80) Bu konunun işlenmesinde 27.03. 1994 tarih ve 21887 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 47 seri nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliğinden yararlanılmıştır.

kooperatiften istisnal faaliyetlerinde kullanmak üzere satın aldıkları malların kıymetine göre, kredi kooperatiflerinde; ortakların kullandıkları kredilere göre hesaplanan risturnlar ile ortakların idare gideri karşılığı olarak ödedikleri paralardan sarf olunmayarak iade edilen kısımlar,

-Turizm Teşvik Kanunu hükümleri çerçevesinde "Turizm İşletmesi Belgesi" almış olan kurumların sadece bu belgelere konu faaliyetlerinden döviz olarak elde ettikleri hasılatın % 20'si,

-Döviz yatırım fonları hariç, menkul kıymet yatırım fonları ile menkul kıymet yatırım ortaklıklarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançları, risk sermayesi yatırım fonları ve ortaklıklarının kazançları, gayrimenkul yatırım fonları ve ortaklıklarının kazançları,

-Kurumların rüçkan hakkı satış kazançları ve emisyon primleri,

-Portföyünün en az % 25'i hisse senetlerinden oluşan menkul kıymet yatırım fonları ve menkul kıymet yatırım ortaklıkları ile risk sermayesi ve gayrimenkul yatırım fon ve ortaklıklarının katılma belgeleri veya hisse senetlerinden elde edilen kâr payları.

Yukarıda saydığımız 8. madde kapsamında yer alan istisnalar dışında istisnalar da vardır. Bunlar; yatırım indirimi, özel kanunlarda veya kurumların kuruluş kanunlarında yer alan, kanunla onaylanmış bulunan, uluslararası anlaşmalarda yer alan kurumlar vergisine ilişkin istisnalar ve finansman fonudur. İstisnalara ilişkin önemli bir düzenleme de, kurumların kurumlar vergisinden istisna edilen bu kazançlarına ilişkin olarak yaptıkları giderlerin kurum kazancından indirilememesidir.

Yukarıda ele almış olduğumuz kurumlar vergisi istisnalarından bankacılık sektörünü ilgilendirdiğini düşündüklerimiz, önümüzdeki başlıklarda ele alınacaktır.

b. İştirak Kazançları İstisnası

Kurumların tam mükellefiyete tabi başka bir kurumun sermayesine iştiraklerinden elde ettikleri kazançlar iştirak kazançlarını oluşturmaktadır. İştirak kazançları istisnası, 3946 sayılı kanunla yapılan değişikliklerden önce

Gelir Vergisi Kanunu'nun mükerrer 39. maddesi kapsamında ticari kazancın tespitinde indirilecek gelirler arasında sayılmaktaydı. 3946 sayılı kanun ile mükerrer 39. madde yürürlükten kaldırılmış ve iştirak kazançları istisnası Kurumlar Vergisi Kanunu'nun istisnalara ilişkin 8. maddesinin birinci bendinde düzenlenmiştir.

Kurumların, tam mükellefiyete tabi kurumlardan 1.1.1994 tarihinden itibaren elde ettiği kar payları hakkında iştirak kazançları istisnasına ilişkin hükümler uygulanacaktır.⁽⁸¹⁾ Bu uygulama ile, çifte vergilemeyi önleme amacı güdülmektedir. Çünkü, istisnaya konu olan iştirak kazançları hem kurum bünyesinde % 25 oranında kurumlar vergisine hem de Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesinin altı numaralı bendi hükmü gereğince gelir vergisi tevkifatına tabi tutulmaktadır. İştirak kazançları istisnası ile iki aşamada vergilendirilmiş olan bu kazançların bir daha kurumlar vergisi ile vergilendirilmesi önlenmiş olur.⁽⁸²⁾

İştirak kazançları istisnası uygulamasında, yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarının hisse senetlerinden elde edilen kâr payları hariç tutulmuştur. Dolayısıyla bu kâr payları iştirak kazancı olarak sayılmayacaktır. Ancak, iştirak kazancı sayılmayan bu kâr paylarından, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8.maddesinin dördüncü bendinin (a), (c), ve (d) alt bentlerinde yer alan menkul kıymet yatırım fon ve ortaklıklarına ait olanları, aynı kanunun 8. maddesinin altıncı bendi hükmünce kurumlar vergisinden müstesna tutulacaktır. İlgili başlık altında bu konuya daha detaylı olarak değinilecektir.

Kurumlar vergisi iştirak kazançları, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 25.maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenmiş olan % 20 kurumlar vergisi matrahının hesaplanmasında da dikkate alınmayacaktır. Ayrıca, Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin ikinci fıkrasının dört numaralı bendinde yer alan menkul sermaye iradının tespitinde indirim konusu yapılacağından, aynı kanunun 94. maddesinin altı numaralı bendinin (b) alt bendine göre vergi tevkifatına da tabi tutulmayacaktır. Bilindiği gibi, Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinde, Kurumlar Vergisi Kanunu uyarınca yıllık beyanname veren kurumların Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8. maddesinin 1. (iştirak kazançları istisnası) ve 6. bentlerine göre kurumlar vergisinden istisna tutulmuş kazançlar ile yatırım indirim tutarı hariç indirim ve istisnalar düşülmeden önceki kurum

(81) MAÇ, Mehmet: a.g.e., s. 8.4

(82) ÖRMECİ, Musa: a.g.e., s. 244

kazancından, kurumlar vergisi düşüldükten sonra kalan kısmı menkul sermaye iradı olarak kabul edilmiş ve Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesinin altı numaralı bendinin (b) alt bendi uyarınca halka açık anonim şirketlerde % 10, diğerlerinde % 20 vergi tevkifatı yapılması öngörülmüştür. Dolayısıyla, 94.maddenin 6-b bendindeki hükme göre tevkifat yapılacak olan 75.maddenin dördüncü bendi hükmünce hesaplanan kurum kazancından, iştirak kazançları düşüldükten sonra hesaplamanın yapılması gerekmektedir.

Türkiye'de özellikle ticaret bankalarının (son yıllarda azalmakla birlikte) küçümsenmeyecek derecede iştiraklere sahip olduklarını görmekteyiz. 1993 yılı için kamu ve özel sermayeli ticaret bankalarının iştirakleri toplamı, tüm bankaların iştirakleri toplamının % 97.5'ini oluşturmaktadır. Kamu ve özel sermayeli ticaret bankalarının iştirakleri toplamı bu bankaların bilançolarının aktif toplamının % 2'sini oluşturmaktadır. Aynı yıl içinde ticaret bankalarının iştiraklerinden elde ettiği kâr payları ise toplam gelirlerinin % 0.5'i kadardır.⁽⁸³⁾ Bankalar Kanunu'nun 47. maddesinde banka iştirakleri düzenlenmiş ve bankaların iştiraklerine ilişkin bir takım sınırlamalar getirilmiştir. Buna göre; bankalar, ana faaliyet konuları para ve sermaye piyasaları olan ve bu konularda özel kanunlarına göre izin ve ruhsat ile faaliyet gösteren mali kurumlar (finansal kiralama şirketleri, özel finans kurumları, sermaye piyasası aracı kurumları, risk sermayesi kuruluşları, yatırım danışmanlığı kuruluşları, finansman şirketleri, genel finans ortaklıkları, yatırım ortaklıkları, faktöring şirketleri ve yetkili müesseseler) dışındaki bir ortaklığa, bedelsiz olarak edindikleri hisseler dahil, özkaynaklarının en fazla %15'i oranında iştirak edebilirler. Bu tür ortaklıklara yatırılacak kaynakların toplamı, banka özkaynaklarının %60'ını aşamaz.⁽⁸⁴⁾ Ayrıca, yine Bankalar Kanunu'nun 38. ve 39. maddelerinde bankaların iştiraklerine açabilecekleri kredilere ilişkin sınırlamalar getirilmiştir.

c) Yatırım Fonları ve Yatırım Ortaklıkları Kazançları İstisnası

Menkul kıymet yatırım fonları ve ortaklıkları 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na göre faaliyet gösteren aracı kurumlardır. Tasarruf sahiplerinden

(83) Türkiye Bankalar Birliği: *Bankalarımız 1993*, Mayıs 1994, Tablo No 9(b)

(84) Bankaların iştirakleri ile ilgili sınırlamalarla ilgili olarak daha geniş bilgi için bakınız; ÇELİK, Galip: "Bankaların İştirakleri ile İlgili Sınırlamalar", **Maliye ve Sigorta Yorumları**, S. 195, Mart 1995, s. 40-42

sermaye payı olarak veya katılma belgesi karşılığında topladıkları paraları, riskin dağıtılması amacı doğrultusunda çeşitli menkul kıymetlere plase eden bu kuruluşlardan, menkul kıymet yatırım fonları; sermaye piyasası araçları ile ulusal piyasalarda ve uluslararası borsalarda işlem gören altın ve diğer kıymetli madenlerden oluşan portföyü işletmek amacıyla kurulan mal varlığıdır. Fonun tüzel kişiliği yoktur.⁽⁸⁵⁾ Daha önceleri menkul kıymet yatırım fonlarını sadece bankalar kurabilirken, 3794 sayılı kanunla 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nda yapılan değişiklikle (m. 38) menkul kıymet yatırım fonu kurabileceklerin kapsamı genişletilmiştir. Menkul kıymet yatırım ortaklıkları ise; anonim şirket şeklinde düzenlenmiş ayrı bir tüzel kişiliğe sahiptir⁽⁸⁶⁾ ve bankaları ortaklık sıfatıyla ilgilendirmektedir.

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8. maddesinin dördüncü bendi yatırım fon ve ortaklıkları kazançlarının kurumlar vergisinden istisna olduğunu düzenlemiştir. 8. maddenin dördüncü bendinin (a) ve (b) alt bentlerinde menkul kıymet yatırım fon ve ortaklıklarının portföy işletmeceliğinden doğan kazançları kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur. Menkul kıymet yatırım fon ve ortaklıkları, kurumlar vergisinden müstesna tutulan söz konusu kazançları üzerinden, Gelir Vergisi Kanunu'nun 3946 sayılı kanunla değişik 94. maddesinin altıncı bendinin (a) alt bendine göre, bu kazançların dağıtılıp dağıtılmadığına bakılmaksızın gelir vergisi tevkifatı yapacaklardır.⁽⁸⁷⁾ Bakanlar Kurulu tarafından 30.12.1993 tarihinde belirlenen tevkifat oranlarına göre; kurumlar vergisinden müstesna tutulan bu kazançlar üzerinden yapılacak vergi tevkifatı, B tipi fonlar ile bu nitelikteki yatırım ortaklıklarında % 10, A tipi fonlar ile bu nitelikteki yatırım ortaklıklarında ise % 0'dır.⁽⁸⁸⁾ 94/6-a maddesi hükmünce belirtilen oranlarda tevkifata tabi tutulan yatırım fon ve ortaklıkları 94/6-b maddesinin parantez içi

(85) EYÜPGİLLER, Servet: *Banka ve Mali Kuruluşlar*, a.g.e., s. 119

(86) ÖRMECİ, Musa: a.g.e., s. 77

(87) AKTAN, H. İbrahim: "Menkul Kıymet Yatırım Fonları ve Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıklarının Portföy Kazançları ile Bu Fon ve Ortaklıklarca İhraç Edilen Belgelerden Elde Edilen Kazançların Vergilendirilmesi", *Vergi Sorunları Dergisi*, S. 76, Ocak 1995, s. 45

(88) A tipi ve B tipi yatırım fonları ve ortaklıkları ayırımı Sermaye Piyasası Kurulu tarafından çıkarılan Seri: VII, No: 2 sayılı "Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliği" ile Seri VI, No:4 sayılı "Yatırım Ortaklıklarına İlişkin Esaslar Tebliği"ne dayanmaktadır. Bu tebliğlere göre; "Fon iç tüzüklerinde asgari sınırları belirtilmek kaydı ile portföy değerinin en az %25'ini, devamlı olarak mevzuata göre özelleştirme kapsamına alınan Kamu İktisadi Teşebbüsleri dahil, Türkiye'de kurulmuş ortaklıkların hisse senetlerine yatırmış olan fonlar, **A tipi yatırım fonları**", "esas sözleşmelerinde asgari sınırları belirtilmek kaydı ile portföy değerinin en az %25'ini devamlı olarak, özelleştirme kapsamına alınmış Kamu İktisadi Teşebbüsleri dahil, Türkiye'de kurulmuş ortaklıkların hisse senetlerine yatırmış bulunan yatırım ortaklıkları, **A tipi yatırım ortaklıkları**" olarak adlandırılmaktadır.

hükmü gereğince ayrıca tevkifata tabi tutulmayacaktır. Ayrıca Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 25. maddesindeki asgari kurumlar vergisinin hesaplanmasında, yatırım fon ve ortaklıklarının portföy işletmeciliğinden elde edilen kazançları dikkate alınmayacaktır.

d) Yatırım Fonları Katılma Belgeleri İle Yatırım

Ortaklıklarının Hisse Senetlerinin Kâr Payları İstisnası

3946 sayılı kanun ile Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8. maddesi değiştirilmiş ve bu maddenin altıncı bendi ile, yine aynı maddenin dördüncü bendinin (a), (c) ve (d) alt bentlerinde sayılan yatırım fonları ve ortaklıklarının katılma belgeleri veya hisse senetlerinden elde edilen kâr payları kurumlar vergisinden istisna kazançlar arasına alınmıştır.⁽⁸⁹⁾ Bu düzenleme ile 8. maddenin dördüncü bendinde sayılan, portföyünün en az % 25'i hisse senetlerinden oluşan (A tipi) menkul kıymetler yatırım fonları ile aynı nitelikteki yatırım ortaklıkları, risk sermayesi yatırım fonları veya ortaklıkları ile gayrimenkul yatırım fonları veya ortaklıklarından elde edilen kâr payları istisna kapsamına alınmıştır.

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8. maddesinin altıncı bendinde düzenlenmiş olan yukarıda sözünü ettiğimiz istisna, aynı maddenin birinci bendinde düzenlenen parantez içi hükmüyle iştirak kazançları istisnasının kapsamı dışında tutulmuştur. Dolayısıyla, ele aldığımız yatırım fonları katılma belgeleri ile yatırım ortaklıklarının hisse senetlerinden elde edilen kâr paylarının birinci bent kapsamında düşünülmemesi gerekmektedir. Sonuç olarak, yatırım fonları katılma belgeleri ile yatırım ortaklıklarının 8. maddenin dördüncü bendinin (a), (c) ve (d) alt bentlerinde sayılanlarından elde edilen kâr payları kurumlar vergisinden istisnadır. Ayrıca, bu kazançlar Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin dört numaralı bendinde yer alan menkul sermaye iradının tespitinde indirim konusu olduğundan, 94. maddenin altıncı bendinin (b) alt bendine göre de vergi tevkifatına tabi tutulmayacaktır.

Menkul kıymet yatırım fon ve ortaklıklarından 8. maddenin dördüncü bendinin (b) alt bendinde yer alanlardan (B tipi) elde edilen kâr payları ise, altıncı bentte sayılmadığından kurumlar vergisinden istisna değildir.⁽⁹⁰⁾ Aynı şekilde,

(89) SEMERCİGİL, Murat: a.g.e., s. 70;
MAÇ, Mehmet: a.g.e., s. 8.22

(90) ÖRMECİ, Musa: a.g.e., s. 341

bu fonlardan elde edilen kâr payları Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin dördüncü bendinde belirtilen menkul sermaye iradının tespitinde indirilemeyeceğinden 94. maddenin 6/b hükmü gereğince halka açık anonim şirketlerde % 10, diğerlerinde % 20 oranında vergi tevkifatına tabi tutulacaktır.

e) Rüşhan Hakkı Satışı ve Emisyon Primi İstisnası

Kurumların, rüşhan hakkı kuponlarının satışındaan elde edilen kazançları ile anonim şirketlerin kuruluşlarında veya sermayelerini arttırdıkları sırada çıkardıkları hisse senetlerinin itibari değerinin üzerinde elden çıkarılmasından elde edilen kazançlar, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8. maddesinin beşinci bendinde düzenlenmiştir. Bu istisna sonucunda sözü edilen kazançlar, kurumlar vergisine tabi tutulmazken, 25.maddede düzenlenen % 20 kurumlar vergisi matrahına dahil edilecektir. Ayrıca, rüşhan hakkı satış ve emisyon primi kazançları Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin dördüncü bendi hükmünce hesaplanan menkul sermaye iradına dahil olduğundan, 94. maddenin altıncı bendinin (b) alt bendi uyarınca vergi tevkifatına da tabi tutulacaktır.⁽⁹¹⁾

f) Yatırım İndirimi İstisnası

3946 sayılı kanun ile yatırım indirimi uygulaması ile ilgili düzenlemelerde de değişiklikler yapılmıştır. Yeni düzenleme çerçevesinde 1.1.1994 tarihinden sonra alınan teşvik belgesi kapsamındaki yatırım harcamaları Gelir Vergisi Kanunu'nun yatırım indirimi kapsayan 1,2,3,4 ve 5 numaralı ek maddelerine göre düzenlenecektir.⁽⁹²⁾ 3946 sayılı kanun ile getirilen yeni düzenlemeye göre;

(91) HARMANDAR, Volkan: "Kurumlarda Rüşhan Hakkı Kupon Satış Kazançları İstisnası", **Vergi Dünyası**, S. 149, Ocak 1994, s. 21;
ÖRMECİ, Musa: a.g.e., s. 329

(92) 4108 sayılı Kanunun 17.maddesiyle yatırım indirimi uygulamasında bir takım değişikliklerin yapılması öngörülmektedir. Buna göre; GVK'nun Ek ikinci maddesinde yapılan değişiklik ile, yatırımlarda Teşvik Belgesi aranmaksızın yatırım indirimi uygulanması öngörülmektedir. Belgesiz yatırımlarda yatırım tutarının Teşvik Belgeli yatırımlara ait asgari tutarın yarısından az olmaması esası getirilmekte ve uygulamaya ilişkin usul ve esasları belirlemeye Hazine Müsteşarlığı ve Maliye Bakanlığı yetkili kılınmaktadır. Ek üçüncü maddede yapılan değişiklikle de binalar yatırım indirimi kapsamına alınmaktadır. Ayrıca, Kalkınmada Öncelikli Yörelere yapılan personel lojmanlarına da yatırım indirimi uygulanması imkanı sağlanmaktadır. Bunun dışında, yatırım indirimi oranı, %20'den %30'a çıkarılmakta, kalkınmada öncelikli yöreler ile özel önem taşıyan sektörlerde Bakanlar Kurulu'nun artırım yetkisi %70'den %100'e yükseltilmektedir. Ek dördüncü maddede yapılan değişiklikle de; harcamanın yapıldığı yılda indirilemeyen yatırım indirimi tutarının 3 yıl süre ile her yıl yeniden değerlendirilmesine hükme bağlanmaktadır. 02.06.1995 tarih ve 22301 sayılı Resmi Gazete

yatırım indirimine tekabül eden kazanç kısmı kurumlar vergisinden istisnadır ve indirim konusu bu miktar, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 25. maddesinde hesabelenen % 20'lik kurum kazancının tespitinde de matraha dahil edilecektir. Ancak, yatırım indirim tutarı, Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin dördüncü bendi kapsamında hesaplanan menkul sermaye iradının tespitinde indirim konusu yapılacağından, 94. maddenin 6/b bendi hükmünce vergi tevkifatına tabi tutulmamış olacaktır.

C. BANKALARIN KURUMLAR VERGİSİ TEVKİFATI SORUMLULUKLARI

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 24. maddesi, dar mükellefiyete tabi kurumlar tarafından elde edilen bazı kazanç ve iratların, aynı maddede belirtilen oranda veya maddenin verdiği yetkiyle Bakanlar Kurulu tarafından belirlenecek oranlarda kurumlar vergisi tevkifatına tabi olduğunu düzenlemektedir. Bu maddeye göre dar mükellef kurumlar tarafından elde edilen; ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları, telif, imtiyaz, ihtira, işletme, ticaret ünvanı, alameti farika ve benzeri gayri maddi hakların satışı, devir ve temlik mukabilinde alınan bedeller, kurumlar vergisi tevkifatına tabidir.⁽⁹³⁾ Ancak, bunun bir istisnası vardır. Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesinin altıncı bendi hükmünce tevkifata tabi tutulmuş kazanç ve iratlardan bu madde hükmünce tekrar tevkifat yapılması sözkonusu değildir.

Kurumlar vergisi tevkifatını, dar mükellef kuruma bu kazanç ve iratları sağlayan gerçek ve tüzel kişiler yapmakla sorumludur. 24. madde gereğince vergi tevkifatı yapanlar, bir ay içerisinde nakden ödenen veya hesaben tahakkuk ettirilen kazanç ve iratlar ile bunlardan kesilen vergileri ertesi ayın yirmisine kadar bağlı bulundukları vergi dairesine muhtasar beyanname ile bildirirler.

Bakanlar Kurulu kurumlar vergisi tevkifatı kapsamındaki kazanç ve iratlar için tevkifat oranlarını 30.12.1993 tarih ve 93/5147 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesinin Eki Kararında belirlemiştir. Buna göre dar mükellefiyete tabi kurumlara yapılan ödemelerden şu oranlarda tevkifat yapılacaktır;

(93) SEMERCİGİL, Murat: a.g.e., s. 361

*Ücretlerden % 25,

*Serbest meslek kazançlarından:

-Petrol arama faaliyetleri dolayısıyla sağlanacak kazançlardan % 5,

-Diğerlerinden % 20,

*Gayrimenkul sermaye iratlarından:

-Finansal Kiralama Kanunu kapsamındaki faaliyetlerden sağlanacak gayrimenkul sermaye iratlarından % 1,

-Diğerlerinden % 20,

*Türkiye'de işyeri ve daimi temsilcisi bulunmayan dar mükellefiyete tabi kurumlar vergisi mükelleflerinin Gelir Vergisi Kanunu'nun 30'uncu maddesinin (1) numaralı fıkrasında yazılı kazançlardan %0,

*Gelir Vergisi Kanunu'nun 75'inci maddesinin 5 numaralı bendinde yazılı menkul sermaye iratlarından:

-Devlet Tahvili ve Hazine Bonusu faizlerinden % 0,(94)

-Toplu Konut İdaresi ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı'nca çıkarılan ve Gelir Vergisi Kanunu'nun 75'inci maddesinin 5 numaralı bendinde yer alan menkul kıymetlerden sağlanan gelirlerden (döviz, altına veya bir başka değere endeksli menkul kıymetlerin itfası sırasında oluşan değer artışı gelirleri dahil) % 0,(95)

- Nama yazılı tahvil faizlerinden % 10,

-Hamiline yazılı tahvil faizlerinden % 10,

- Diğerlerinden % 10,

(94) 09.02.1994 tarih ve 21844 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 94/5256 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile %5'ten %0'a indirilmiştir.

(95) 09.02.1994 tarih ve 21844 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 94/5256 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile %5'ten %0'a indirilmiştir.

*Mevduat faizlerinden:

-Döviz tevdiat hesaplarına yürütülen faizler ile özel finans kurumlarınca döviz katılma hesaplarına ödenen kâr paylarından %10,

-Nama yazılı mevduat hesaplarına yürütülen faizlerden % 5,

-Hamiline yazılı mevduat hesaplarına yürütülen faizlerden % 5,

-Diğerlerinde % 5,

*Faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kâr payları ile kâr ve zarar ortaklığı belgesi karşılığı ödenen kâr payları ve özel finans kurumlarınca kâr ve zarara katılma hesabı karşılığında ödenen kâr paylarından % 10.

*Her nevi alacak faizlerinden:

-Yabancı devletler, uluslararası kurumlar veya yabancı banka veya kurumlardan alınan her türlü krediler için ödenecek faizlerden %0,

-Diğerlerinde % 10,

*Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin 10 numaralı bendinde yazılı menkul sermaye iratlarından % 10,

*Telif, imtiyaz, ihtira, işletme, ticaret ünvanı, alameti farika ve benzeri gayri maddi hakların satışı, devir ve temlik mukabilinde alınacak bedellerden %25,

*Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin ikinci fıkrasının 14 numaralı bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından (bankalar hariç) % 0, oranında tevkifat yapılır.⁽⁹⁶⁾

Kurumlar vergisi tevkifatı ile ilgili olarak ortaya çıkan önemli bir sorun, elde edilen gelirin niteliğidir. Dar mükellef bir kurum tarafından elde edilen mevduat faizi, aceba kurumun ticari kazancı mıdır, yoksa menkul sermaye iradı mıdır? Eğer ticari kazanç olarak değerlendirilirse, bu kazanç üzerinden vergi

(96) 09.02.1994 tarih ve 21844 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 94/5256 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile %5'ten %0'a indirilmiştir.

tevkifatı yapılmayacaktır. Kurum, bu kazancını yıllık beyannamesine dahil ederek vergisini ödeyecektir. Oysa, menkul sermaye iradı olarak kabul edilirse 24. madde kapsamında gayri safi tutarı üzerinden vergi tevkifatı yapılması gerekmektedir.

Maliye Bakanlığı yukarıda sözünü ettiğimiz durumla ilgili olarak; “dar mükellefiyete tabi şirkete sağlanan menkul sermaye iratlarının (mevduat faizlerinin) şirketçe ticari kazanç olarak beyan edilmesi, menkul sermaye iradının niteliğini değiştirmeyeceğinden, söz konusu mevduat faizleri üzerinden Kurumlar Vergisi Kanunu’nun değişik 24. maddesi hükmü uyarınca, iradı sağlayan sorumlu banka tarafından % 25⁽⁹⁷⁾ oranında kurumlar vergisi tevkifatı yapılması gerektiği” şeklinde görüş belirtmiştir.⁽⁹⁸⁾

Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 24. maddesinin beşinci fıkrası hükmünce, vergisi tevkif suretiyle alınmış kazanç ve iratlar için beyanname verilmesi veya bu madde kapsamına girmeyen kazanç ve iratlar için verilecek beyannamelere sözü edilen kazanç ve iratların ithali isteğe bağlıdır. Dar mükellef kurumlarca bu maddeye dayanılarak vergisi tevkif suretiyle ödenmiş kazanç ve iratların beyannameye dahil edilmesi durumunda da, Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 44.maddesi hükmünce, tevkif suretiyle kesilen vergilerin beyanname üzerinden hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edilmesi gerekmektedir.

KVK’nun 24. maddesinin beşinci fıkrasının parantez içi hükmüyle, vergi idaresine yıllık beyanname vermek zorunda olan dar mükelleflerin, GVK’nun 75.maddesinin beş ve yedi numaralı bentlerinde sayılan menkul sermaye iratları ile yatırım fonları katılma belgelerinden ve yatırım ortaklıklarının hisse senetlerinden elde ettikleri kâr paylarını, verecekleri beyannameye dahil etmeleri zorunludur.⁽⁹⁹⁾ Bu iratlardan GVK’nun 75. maddesinin yedinci bendinde düzenlenmiş olan mevduat faizleri ve menkul kıymet yatırım fonlarından elde edilen kâr payları bankacılık sektörü açısından önem taşımaktadır. Bankalarca tam mükellef kurumlara vergisi tevkif suretiyle alınarak sağlanan bu kazançların, dar mükellef kurumlarca verilecek beyannameye dahil edilmesi zorunludur.

(97) 93/5147 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile mevcut oran % 5’dir.

(98) 19.03.1984 tarih ve KVK/22144-370 sayılı Maliye Bakanlığı yazısı

(99) SEMERCİGİL, Murat: a.g.e., s. 361

D. BANKA İŞLETMELERİNİN FON PAYI YÜKÜMLÜLÜKLERİ VE KURUMLAR VERGİSİ TEVKİFATINDA FON PAYI

Kurumlar vergisi mükellefleri vermiş oldukları yıllık beyanname üzerinden hesaplanan kurumlar vergisinin %10'u oranında fon payı ödemekle yükümlüdür.⁽¹⁰⁰⁾ Aynı şekilde bankalar tarafından dar mükellef kurumlara sağlanan bir takım kazanç ve iratlarla ilgili olarak yapılan kurumlar vergisi tevkifatının %10'u oranında fon payı kesintisi yapılması gerekmektedir. Bankaların GVK'nun 94/6-b maddesi hükmünce kesecekleri gelir vergisi tevkifatına ilişkin olarak tahakkuk eden fon payları da söz konusu tevkifatın taksitli ödenmesine ilişkin düzenleme çerçevesinde taksitli olarak ödenecektir.⁽¹⁰¹⁾ Ancak taksitli ödeme imkanından faydalanabilmek için GVK'nun 94/6-b maddesinde sözü edilen menkul sermaye iradının dağıtılmaması gerekmektedir.

E. KURUMLAR VERGİSİ MÜKELLEFİ OLARAK BANKA MÜŞTERİLERİ

Bankalarla ticari ilişki kuran kurum niteliğindeki banka müşterileri açısından, bankalardan elde edilen menkul sermaye iratları ve bankalardan alınan hizmetler karşılığında ödenen faiz ve komisyonlar özellik taşıyan konulardır. Bankalarla ticari ilişki kuran kurumlar açısından konu, tam ve dar mükellef kurumlar şeklinde iki başlık altında incelenecektir.

1. Tam Mükellef Kurumlar

Tam mükellef kurumların bankalardan elde etmiş oldukları faizler⁽¹⁰²⁾ bu kurumlara tevkifat yapıldıktan sonra ödenmektedir. Tam mükellef kurumlar tarafından elde edilen faiz gelirleri, kurumlar tarafından verilen beyannameye dahil edilir ve Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 44. maddesi hükmünce kesinti

(100) Daha önce 92/3900 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile %7 olan fon payı oranı, 01.02.1995 tarihinden itibaren 95/6428 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile %10'a çıkarılmıştır.

(101) Bakınız; sayfa 58

(102) Bu konuyla ilgili olarak, Ticari Kuruluşlar Mevduatı başlığı altında ele alınan konulara bakınız.

yoluyla ödenen vergi beyanname üzerinden hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edilir.

Ancak, yıllara yaygın inşaat ve onarma işlerinde, faiz gelirlerinin beyanı yönünden özellikli bir durumla karşılaşmaktadır. Yıllara yaygın inşaat ve onarma işleri ile uğraşan şirketlerce elde edilecek faiz gelirin her yıl itibariyle değil işin bitim tarihi itibariyle beyan edilmesi gerekmektedir.⁽¹⁰³⁾ Bu konuda Danıştay'ın da; yıllara yaygın inşaat ve onarım işi yapanların, tahsil ettikleri hakedişleri bankada mevduat olarak değerlendirilmeleri sonucu elde ettikleri faiz gelirlerinin, yıllara yaygın inşaat ve onarım işinin geliri ile ilişkilendirilmesi ve inşaat işinin bitim tarihi itibariyle beyan edilmesi gerekir; şeklinde bir görüşü vardır.⁽¹⁰⁴⁾

Banka müşterileri açısından önemli bir diğer konu da, bu kurumlar tarafından bankalara ödenen kredi faizlerinin ve komisyonların kurum kazancından indirilip indirilemeyeceği konusudur. Söz konusu bu durumla ilgili olarak Danıştay 4. Dairesi; "şirketin finansman temini amacıyla bankalardan aldığı kredilere ödediği faiz ve komisyon giderlerinin ... ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi için yapılan genel gider olarak kabul edilmesi gerekir"⁽¹⁰⁵⁾ şeklinde görüş bildirmiştir. Başka bir davada Danıştay 4. Dairesi yine; "yurtdışından mal alımları nedeniyle döviz olarak borçlanma sonucu ortaya çıkan kur farkları ile mal alışları ile ilgili olarak ödenen faiz ve komisyon giderlerinin, ... doğrudan gider olarak kaydedilmesinde bir isabetsizlik olmadığı gibi sözkonusu ödemelerin mal maliyetine dahil edilerek değerlendirileceği ve dönem sonu mevcutlarının bu şekilde belirleneceğine dair bir yasal düzenleme veya zorlayıcı bir hüküm mevcut değildir"⁽¹⁰⁶⁾ şeklinde görüş bildirmiştir.

(103) KIZILOĞ, Şükrü: *İnşaat Muhasebesi Vergilendirilmesi Mevzuatı ve Ölçümleme*, Ankara, 1994, s. 220

(104) Dş.4.D.: 08.06.1994 tarih, E.1994/581 ve 1994/3495 nolu kararı. Ayrıca, bu görüşün aksine elde edilen faiz gelirin yıllık olarak vergilendirilmesi gerektiğine ilişkin olarak; bakınız; KORKMAZ, Hasan Fehmi: "Yıllara Yaygın İnşaat İşlerinde Elde Edilen Faizler ve Kur Farklarının Vergilendirme Dönemi", **Vergi Dünyası**, S. 166, Haziran 1995, s. 44-51

(105) Dş.4.D., 22.4.1993 tarih, E.1992/3529 ve 1993/1780 nolu kararı

(106) Dş.4.D., 06.06.1994 tarih, E.1993/4040 ve 1994/3396 nolu kararı

2. Dar Mükellef Kurumlar

Bilindiği gibi dar mükellef kurumların ticari, zırai, sair kazanç ve iratları dışında kalan kazanç ve iratları, kurumlar vergisi tevkifatına tabidir.⁽¹⁰⁷⁾ Dolayısıyla, bankalardan faiz geliri elde eden dar mükellef kurumların faiz gelirlerinden gelir vergisi tevkifatı yapılması gerekmektedir. Ancak, 94/5256 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile dar mükellef kurumlara yapılan faiz ödemelerinde kurumlar vergisi tevkifat oranının %0 olarak belirlenmiş olması, dar mükellef kurumlara yapılan faiz ödemelerinde tevkifat yapılmasını engellemektedir. Dar mükellef kurumlar tarafından, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 24. maddesinin beşinci fıkrası hükmünce, vergisi tevkif suretiyle ödenmiş kazanç ve iratlar için beyanname verilmesi veya ticari, zırai, sair kazanç ve iratlar için verilecek beyannamelere söz konusu kazanç ve iratların dahil edilmesi isteğe bağlıdır.

Dar mükellef kurumlar tarafından kredi faizi ve komisyon olarak ödenen tutarlar da, tam mükellef kurumlardakine benzer şekilde Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. maddesi birinci bendi hükmünce, ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi için yapılan genel gider olarak kabul edilerek, kurum kazancından indirilecektir.

(107) Bu konuyla ilgili olarak, Bankaların Kurumlar Vergisi Tevkifatı Sorumlulukları başlığı altında ele alınan konulara bakınız.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARIN KURUMLAR VERGİSİ YÜKLERİ, KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE AVRUPA BİRLİĞİ AŞAMASINDA UYUM SORUNU

Bu bölümde; gelir üzerinden alınan vergiler açısından bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara ilişkin olarak alınabilecek önlemlere geçmeden önce, bankaların kurumlar vergisi ile ilgili vergi yüklerine değinilecek ve bazı ülkeler bazında konu karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Daha sonra, Avrupa Birliği'ne girme amacı taşıyan Türkiye açısından bankacılık sektöründen hareketle vergi uyumlaştırması ile ilgili olarak yapılması gerekenler kısaca ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bankaların vergi yüklerini ortaya koyarak, bankacılığın ne kadar vergilendirildiği hakkında bir saptama yapılması amaçlanırken, Avrupa Birliği bazında konunun ele alınmasıyla da, bankacılık sektörünün vergi mevzuatı açısından yabancı ülke bankalarına göre taşınmış olduğu dezavantajların ortaya konulması amaçlanmaktadır.

I. BANKALARIN KURUMLAR VERGİSİ YÜKLERİ

Bankaların kurumlar vergisi mükellefiyetleri ikinci bölümde Kurumlar Vergisi Yönünden Bankacılık Sektörünün Vergilendirilmesi başlığı altında detaylıca incelenmiştir. Bu nedenle, aynı konulara tekrar girmeden, bankaların üzerindeki teorik ve gerçek vergi yüklerinin⁽¹⁾ ortaya konulmasına ve bankaların vergi yüklerini etkileyen düzenlemelere değinilmeye çalışılacaktır.

---

(1) Vergi yükü kavramı ve Türkiye'deki vergi yükünün gelişimi ile ilgili olarak, daha geniş bilgi için bakınız;
YUNAR, Mustafa: *Vergi Yükü ve Türkiye'deki Gelişimi*, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir, 1992

A. BANKALARIN TEORİK VE GERÇEK KURUMLAR VERGİSİ YÜKLERİ

Bilindiği gibi, 3946 sayılı kanun ile kurumlar vergisi oranı %25'e indirilmiş ve GVK'nun 94. maddesinin 6-b bendi hükmünce de GVK'nun 75. maddesinin dördüncü bendinde sayılan menkul sermaye iratlarından halka açık anonim şirketlerde %10, diğerlerinde %20 gelir vergisi tevkifatı yapılması öngörülmüştür. Ancak bu %10 ve %20'lik oranlar, (14.02.1994 tarih ve 94/5307 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile) duruma göre kademeli olarak %8.25 ve %18.25'den %0'a kadar inebilmektedir. Buna göre devlet tahvili, hazine bonosu faizleri, Toplu Konut İdaresi ve Kamu Ortaklığı İdaresince çıkarılan menkul kıymetlerin gelirleri, bu menkul kıymetlerin alım satım kazançları ve bu kıymetlerin geri alım ve satım taahhüdü ile iktisap edilmesi veya elden çıkarılmasından sağlanan gelirler ile portföyünün en az %25'i hisse senetlerinden oluşan Menkul kıymet yatırım fon ve ortaklıkların menkul kıymetler yatırım fon ve ortaklıkların (portföyünde döviz, altın ve diğer kıymetli madenler bulunanlar hariç) risk sermayesi yatırım fon ve ortaklıklarının veya gayrimenkul yatırım fon ve ortaklıklarının katılma belgeleri ve hisse senetlerinden elde edilen kâr paylarının toplamının, indirim ve istisnalar (iştirak kazançları hariç) düşülmeden önceki kurum kazancı içindeki paylarına göre, %10 ve %20'lik oranlar aşağıdaki şekilde uygulanacaktır. (2)

Söz Konusu Gelirlerin Kurum Kazancı İçindeki Payı	Halka Açık Anonim Şirketlerde Uygulanacak Tevkifat Oranı	Diğer Kurumlarda Uygulanacak Tevkifat Oranı
%5'i aşıyorsa	%8.25	%18.25
%10'u aşıyorsa	%6.30	%16.30
%15'i aşıyorsa	%4.12	%14.12
%20'yi aşıyorsa	%1.67	%11.67
%25'i aşıyorsa	%0	%8.89
%30'u aşıyorsa	%0	%5.71
%35'i aşıyorsa	%0	%2.05
%37.5'i aşıyorsa	%0	%0

Yukarıdaki oranların hesabında sözkonusu gelirlerin gayrisafi tutarları toplamının, safi kazanç oranı esas alınacaktır. Bu hesaplama sırasında safi kazançtan sadece iştirak kazançları istisnası düşülecektir.

(2) Daha geniş bilgi için bakınız; 47 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, 27.03.1994 tarih ve 21887 sayılı Resmi Gazete, s. 37-40

Bu açıklamalar doğrultusunda, 3946 sayılı kanun öncesinde ve sonrasındaki muhtemel teorik vergi yüklerini Tablo-5'de görebiliriz.

Tablo-5
Türkiye'de Bankaların Muhtemel Teorik Vergi Yükleri

Yıllar	Kurumlar Vergisi Oranı (%)	GVK 94/6-b'ye göre vergi tevkiyatı			Fon Payı (%)	Toplam Vergi Yüğü	
		*	Halka Açık A.Ş.(%)	Diğer Kurumlarda(%)		Halka Açık A.Ş.(%)	Diğer Kurumlarda(%)
1993	46	-	-	-	7	-	49.20 (3)
1994	25	%5'den az	10	20	10	35.75	44.00
		%5'den çok	8.25	18.25		34.31	42.56
		%10'dan çok	6.30	16.30		32.70	40.95
		%15'den çok	4.12	14.12		30.90	39.15
		%20'den çok	1.67	11.67		28.88	37.13
		%25'den çok	0	8.89		27.50	34.83
		%30'dan çok	0	5.71		27.50	32.21
		%35'den çok	0	2.05		27.50	29.19
		%37.5'den çok	0	0		27.50	27.50

(*) Gelir vergisi tevkiyatı matrahına dahil kazançların toplam kurum kazancı içindeki payı.

Tablo-5'de yer alan 1994 yılı toplam vergi yükü kısmını oluşturan beş ve altı numaralı sütunların hesaplanmasında; kurumlar vergisi oranına, GVK'nun 75.maddesinin dördüncü bendinde düzenlenmiş olan menkul kıymet olarak kabul edilen kurumlar vergisi düşüldükten sonra kalan kurum kazancına iki ve üçüncü sütunlardaki oranların uygulanması sonucu elde edilen miktar eklenmekte ve bu ekleme sonucu elde edilen orana da fon payı uygulanmaktadır.(4)

Tablo-5'de yapmış olduğumuz hesaplamalar hiçbir istisna, muafiyet ve indirim hakkından yararlanmayan kurum kazançlarının taşımış olduğu vergi yüklerini göstermektedir. Bu oranlar, diğer kurumlar vergisi mükellefleri için geçerli olduğu gibi bankalar için de geçerli oranlardır. Oysa, Türkiye'de diğer vergisel avantajlar yanında özellikle bankalar açısından önem taşıyan vergisel avantajlar, gerçek vergi yüklerinin Tablo-5'de hesaplamış olduğumuz teorik vergi yüklerinden daha düşük olarak gerçekleşmesini sonuçlandırmaktadır.

(3) 3946 sayılı kanundan önce kurumlar vergisi oranı %30 olarak uygulanan halka açık anonim şirketlerde toplam vergi yükü %32.1'e kadar düşebilmektedir.

(4) Bu konuyla ilgili olarak daha geniş bilgi için bakınız 50 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, 11.03.1995 tarih ve 22224 sayılı Resmi Gazete, s. 43-53

Bankaların 1986-94 yılları arasındaki bu durumu destekler nitelikteki gerçek vergi yükleri, Tablo-6'da hesaplanmıştır.

Tablo-6
Türkiye'deki Bankaların Gerçek Vergi Yükleri
(Milyar TL)

Yıllar	Vergi Öncesi Kâr	Vergi Karşılığı	Vergi Sonrası Kâr	Gerçek Vergi Yükü ⁽⁵⁾
1986	580.-	91.-	489.-	%15,7
1987	1.047.-	124.-	923.-	%11,8
1988	2.051.-	231.-	1.820.-	%11,3
1989	2.385.-	404.-	1.981.-	%16,9
1990	4.463.-	477.-	3.986.-	%10,7
1991	7.716.-	616.-	7.100.-	%8,0
1992	16.520.-	2.355.-	14.165.-	%14,3
1993	33.811.-	5.627.-	28.184.-	%16,6
1994	44.058.-	11.723.-	32.335.-	%26,6

* Tabloda yer alan rakamlar Türkiye Bankalar Birliği tarafından yayınlanan, Bankalarımız 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994 serisinden derlenmiştir.

** Sütunlarda yer alan değerler TCMB ve zarar eden bankalar hariç tüm bankaların toplam değerlerini göstermektedir.

Tablo-5 ve 6 birlikte incelendiğinde görüleceği gibi; 1993 ve önceki yıllarda teorik vergi yükü, en düşük %32.1 ve en yüksek %49.2 olarak gerçekleşmektedir. Oysa bankaların 1986 ile 1993 yılları arasında taşımış oldukları gerçek vergi yükü %8 ile %16.9 arasında değişmektedir. Bu durum en iyimser bakışla bile, bankaların elde ettikleri kazanç ve iratların sadece yarısı için kurumlar vergisi ödedikleri şeklinde bir sonuç çıkarılmasına sebep olmaktadır. Tablo-6'da yer alan yıllık gerçek vergi yüklerinin ortalaması ise %13.2 olarak çıkmaktadır. Bu oran, ilgili yıllara ilişkin en düşük teorik vergi yükünden 2.5 kat, en yüksek teorik vergi yükünden ise 3.7 kat daha düşük bir vergi yükünü ifade etmektedir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

(5) Bazı özel durumlarda gerçek vergi yükü sıçramalar gösterebilmektedir. Net Aktif Vergisi ve Ekonomik Denge Vergisi bu nitelikte iki vergidir. Bu vergilerin uygulandığı yıl olan 1994'de, ödenen vergi rakamları önemli sıçramalar göstermiştir.

B. BANKALARIN KURUMLAR VERGİSİ YÜKLERİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Önceki başlıklarda ortaya koyduğumuz verilerden hareketle, bankacılık sektörünün vergi yükünün düşük olduğunu söylemek mümkündür. Bu, günlük hayatta da çeşitli nedenlerle bazı kişi ve kurumlar tarafından veya medya tarafından “bankalar vergi ödemiyorlar” şeklinde dile getirilmektedir. Hatta bankaların vergi ödemedikleri başka bir deyişle az vergi ödedikleri, bankacılık kesiminde görev yapan kişilerce de kabul edilmektedir. Ancak yine bankacılık kesiminin büyük bir çoğunluğu bankaların vergi yüklerinin normal olduğunu ve bunun daha fazla arttırılmaması gerektiğini ifade etmektedirler. Banka karları ve bankaların vergi yükleri konusunda bankacılık alanının önemli simalarından birisi; bankaların vergi yüklerinin daha fazla arttırılmaması gerektiğini, aslında bankaların çeşitli sebeplerle⁽⁶⁾ kârlarını olduğundan daha yüksek gösterdiklerini, gerçekte bu kârların fiktif kârlar olduğunu belirtmekte ve bu nedenle bankaların çok büyük kârlar elde ettikleri inancıyla üzerlerine daha fazla gelinmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.⁽⁷⁾ Ancak bu savunmanın haklı gerekçelere dayanmadığı görüşündeyiz. Aslında bankaların içine düştükleri bu durumu, yüksek maliyetlerle verimsiz çalışarak yine kendileri yaratmaktadır.⁽⁸⁾ Bankacılıkta etkinlik ve verimlilikte önemli ölçütlerden biri, işletme giderlerinin toplam aktifler içindeki payıdır. Türkiye, bankacılıkta işletme giderlerinin toplam aktifler içindeki payı en yüksek ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye için bu oran %3.81 iken, İngiltere, İspanya, İtalya, Yunanistan, Portekiz, Danimarka, Hollanda, Almanya, Fransa, Belçika ve Lüksemburg’tan oluşan 11 ülke ortalaması olarak %2.18’dir.

(6) Bankaların karlılık oranlarını yüksek gösterme, hatta zararlarını gizleme sebepleri olarak şunlar gösterilmektedir;

- Zarar eden bir banka kamuoyuna zarar ettiğini açıklamak istemez,
- Kar eden bir banka, karını rakip banka karlarının altında açıklama istemez,
- Kar eden bir banka her yıl daha önceki yıldan yüksek kar açıklamak ister.

(7) ŞENVER, Bülent: “Bankalarımız Ne Zaman Kar Edecek?”, **Bankacılık**, S. 9, Mart 1995, s. 35

(8) Banka maliyetlerinin en önemli kısmını oluşturan mevduat maliyetlerinin açılımını görmek için bakınız;
ÖZTÜRK, Sedat: *Türk Ticaret Bankacılığında Kaynaklar ve Maliyetleri*, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1992, s. 50-56, 241

Tablo-7’de çeşitli ülkelerdeki ticaret bankaları bazında 1989 yılına ilişkin olarak hesaplanmış olan vergi öncesi ve vergi sonrası kârların, toplam gelire oranı ve ödenen verginin toplam gelire oranı yer almaktadır.

Tablo-7
1989 Yılına İlişkin Ülkeler Bazında Ticaret Bankalarında
Kârlılık ve Vergi Yükü Karşılaştırılması

Ülkeler	Vergi Öncesi Kârın Toplam Gelirlere Oranı(%)	Vergi Sonrası Kârın Toplam Gelirlere Oranı(%)	Verginin Toplam Gelirlere Oranı (%)
Türkiye	32.14	25.13	14.47
Japonya	35.26	18.43	43.57
İspanya	30.63	21.10	22.43
İtalya	25.65	16.86	23.66
Hollanda	21.24	16.60	15.38
Almanya	21.86	10.18	33.45
Portekiz	20.83	15.85	9.36
Kanada	15.78	10.24	13.43
ABD	15.34	9.46	17.16
Belçika	10.60	5.63	14.52
Finlandiya	7.00	4.40	17.67
Norveç	3.87	2.06	4.54

Kaynak: Bank Profitability Statistical Supplement Financial Statements of Banks
1983-1989, OECD, Paris, 1991, s. 31-187

Tablo-7 incelendiğinde görüleceği gibi; Türkiye’deki ticaret bankalarının kârlılık sıralamasındaki yeri, vergi öncesi kârlılıkta ikinci ve vergi sonrası kârlılıkta birinci olmak üzere ilk sıralardadır.⁽⁹⁾ Oysa ödenen vergilerin toplam gelire oranı hesap edilerek ülkeler arası bir sıralama yapıldığında ise, bankalarımız dokuzuncu sırada yer almaktadır. Ödenen verginin toplam gelire oranının Türkiye hariç diğer ülkeler ortalaması olarak oranı %19,56 iken, Türkiye’de bu ortalamanın 5,09 puan altında %14,47 olarak gerçekleşmektedir. Önemli bir diğer nokta da, Türk ticaret bankalarının ödedikleri verginin toplam

(9) Bankalarımızın Avrupa Birliği ülkeleri bankalarına göre daha karlı olması, bankalarımızın sahip olduğu vergi avantajlarına bağlanmaktadır. Bakınız; YILMAZ, Ayhan Nuri: *Avrupa Topluluğuna Uyum Sürecinde Türk Bankalarının Karşılaşabileceği Sorunlar*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1991, s. 130

gelire oranının, 1983-89 dönemi içerisinde en yüksek değere 1989 yılında ulaştığı ve bu döneme ilişkin ortalamanın %12,4 olduğudur. Aynı dönemler içerisinde Japonya'da bu ortalama %49'7 dir.

Ülkelerarası karşılaştırmadan farkedileceği gibi bankacılık kesiminin, vergi yükünün yüksek ya da yeterli olduğu şeklindeki görüşüne katılmak mümkün değildir. Dolayısıyla bankacılık kesiminin, ödedikleri vergilerin yüksek ya da yeterli olduğunu kabul ettirmeye çalışmak yerine, kendi iç dinamiklerini gözden geçirerek işletme giderlerini dünya ülkeleri ortalamasına çekmeye çalışması daha tutarlı bir bakış açısı olacaktır. Böylelikle, kaynak kullanımında da optimuma ulaşılmış ve kaynak israfı da bir ölçüde azaltılmış olacaktır.

C. BANKALARIN KURUMLAR VERGİSİ YÜKLERİNİ ETKİLEYEN DÜZENLEMELER

Bankaların vergi yüklerini azaltan vergi düzenlemeleri kurum kazancının tespiti sırasında ortaya çıkmakta. Matrahın tespiti sırasında kurum kazancından indirilecek giderler ve kurum kazancından istisna olan kazançlar vergi yüklerini azaltıcı bir nitelik taşımaktadır. Bankalar açısından vergi avantajı olarak görülebilecek düzenlemeleri şu şekilde sıralayabiliriz;

- a) İştirak kazançları istisnası (KVK madde 8/1)
- b) Menkul kıymet yatırım fon ve ortaklıklarının portföy işletmeciliği kazançları istisnası (KVK madde 8/4)
- c) Rüçhan hakkı ve emisyon primi istisnası (KVK madde 8/5)
- d) Menkul kıymet yatırım fon ve ortaklıklarından elde edilen kâr payları istisnası (KVK madde 8/6)
- e) Dağıtılın veya dağıtılmasın KVK'nun 8.maddesinin 4 numaralı bendinin a,c ve d alt bentlerinde sayılan kazançlardan %0 (sıfır), b alt bendinde sayılan kazançlardan %10 vergi kesintisi yapılması (GVK madde 94/6-a)
- f) Dağıtılın veya dağıtılmasın GVK'nun 75.maddesinin ikinci fıkrasının 4 numaralı bendinde yazılı menkul sermaye iratlarından halka açık anonim

şirketlerde %10, diğerlerinde %20 vergi tevkifatı uygulamasından yatırım fon ve ortaklıkların hariç tutulması. (GVK madde 94/6-a) Ayrıca, söz konusu tevkifat oranlarının halka açık anonim şirket olsun olmasın %0'a (sıfır) kadar düşebilmesi (94/5307 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı)

g) GVK'nun 75.maddesinin ikinci fıkrasının beş numaralı bendinde yazılı menkul sermaye iratlarından tam mükellef kurumlara ödenenler dahil; devlet tahvili, hazine bonosu faizleri ve Toplu Konut İdaresi ve Kamu Ortaklığı İdaresi'nce çıkarılan menkul kıymetlere sağlanan gelirlerden %0 (sıfır), nama ve hamiline yazılı tahvil faizleri ile diğer tahvil faizlerinden %10 vergi tevkifatı yapılması (GVK madde 94/7)

h) Mevduat faizlerinden yapılan vergi tevkifatından, bankalara yapılan mevduat faizi ödemelerinin istisna tutulması (GVK madde 94/8)

ı) 75.maddenin ikinci fıkrasının 14 numaralı bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından yapılan vergi tevkifatından, bankalara yapılan ödemelerin hariç tutulması (GVK madde 94/14)

j) 1 Ocak 1986 tarihinden evvel ihraç kanunlarına göre veya Devletin kanunlarının verdiği yetkiye dayanarak akdettiği mukavelenamelere göre mevcut ve çıkacak vergilerden muaflığı kabul edilmiş olan menkul kıymetlerin temettü faiz ve ikramiyelerinin kurumlar vergisinden müstesna olması (KVK geçici madde 11)

Yukarıda maddeler halinde saymış olduğumuz vergi avantajlarından bir kısmı sadece bankalara tanınmışken, bir kısmı da bankalarla birlikte diğer işletmelere de tanınmıştır. Ancak, ülkemizde bankaların iştiraklerinin diğer işletmelere oranla oldukça fazla (hatta bir özel banka olan Türkiye İş Bankası'nın Türkiye'nin en büyük üçüncü sanayi grubuna hakim) olması ve vergisel avantajları bünyesinde bulunduran devlet tahvili ve hazine bonosu ve diğer menkul kıymetlerin önemli bölümünün bankaların menkul kıymetler portföyünde bulunması, yukarıda saymış olduğumuz vergisel avantajlardan mükellef grupları içinde en fazla bankaların yararlanacağı şeklinde bir sonuca ulaşılmasına yol açmaktadır.⁽¹⁰⁾ Yapılan bu saptama, 3946 sayılı kanunla

(10) İBİŞOĞLU, Mustafa: *Son Beş Yıl İçinde Bankaların Bilanço Karları İle Bu Karları Oluşturan Faktörlerin Değerlendirilmesi ve Bu Karların Vergilendirilmesi*, (Hesap Uzmanları Kurulu, Yayınlanmamış Yeterlilik Etüdü, İstanbul, 1989, s. 114

yapılan düzenlemelerden önceki dönem için geçerli olduğu gibi, 3946 sayılı kanun ve bu kanuna bağlı olarak geliştirilmiş vergisel düzenlemeler için de geçerlidir.

1993 yılından itibaren yapılan değişikliklerle yeni bir şekil alan Türk Vergi Sistemi'nde diğer kurumların olduğu gibi bankaların da vergi yüklerini etkileyen yukarıda saymış olduğumuz düzenlemelerden, kanımızca en önemlisi GVK'nun 94/6-a hükmü doğrultusunda halka açık anonim şirketlerde %10, diğerlerinde %20 oranındaki tevkifat oranının kademeli olarak sifıra kadar indirilebilir olmasıdır. 94/5307 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı incelendiğinde görüleceği gibi; bir takım kazançların kurum kazancı içindeki payına göre kurumların 94/6-b hükmü doğrultusunda yapması gereken tevkifatın oranı düşmektedir. Söz konusu payın halka açık anonim şirketlerde %20'yi, diğer kurumlar vergisi mükelleflerinde ise %37,5'i aştığı noktada, yapılması gereken tevkifatın oranı %0'a (sıfır) düşmektedir. Başka bir deyişle, bu nitelikteki kurumlardan hiç tevkifat yapılmamaktadır.⁽¹¹⁾

Kurum kazancındaki payı hesaplanan söz konusu kazançlar; devlet tahvili, hazine bonusu faizleri, Toplu Konut İdaresi ve Kamu Ortaklığı İdaresince çıkarılan menkul kıymetlerin gelirleri, bu menkul kıymetlerin alım satım kazançları ve bu kıymetlerin geri alım satım taahhüdü ile iktisap edilmesi veya elden çıkarılmasından sağlanan gelirler ile portföyünün en az %25'i hisse senetlerinden oluşan menkul kıymet yatırım fon ve ortaklıkların menkul kıymetler yatırım fon ve ortaklıkların (portföyünde döviz, altın ve diğer kıymetli madenler bulunanlar hariç) risk sermayesi yatırım fon ve ortaklıklarının veya gayrimenkul yatırım fon ve ortaklıklarının katılım belgeleri ve hisse senetlerinden elde edilen kâr paylarıdır. Bu sayılan kazançların genel niteliği; hemen hemen hepsinin banka işletmelerinin işlemlerine konu olması ve menkul kıymetler portföylerinde yer almasıdır.

Sonuç olarak; işin doğası gereği daha çok bankacılık kesimine hitabeden ve ne kadar çok bu türden kazanç elde edilirse o kadar az vergi ödenmesi söz konusu olan bu düzenleme ile bankalara önemli bir vergi avantajı sağlanmış olmaktadır. Bankalar bu düzenlemenin bilincinde olarak, daha çok yukarıda saydığımız kazanç ve iratlara yönelecek ve GVK'nun 94/6-b hükmündeki tevkifat oranını sifıra kadar indirmeye çalışacaklardır.

---

(11) Bakınız sayfa 99

Nitekim, bankaların bu düzenleme ile diğer işletmelere göre taşımış olduğu avantajlar, banka bilançolarında yer alan (bankaların hazine bonoları, devlet tahvilleri, hisse senetleri, repo kazançları, özel sektör tahvilleri ve diğer menkul kıymetlerin gelirlerinden oluşan) sermaye piyasası işlemleri ve kârlarının büyüklüklerinin incelenmesinden anlaşılabilir.

Tablo-8
Sermaye Piyasası İşlemleri ve Kârlarının
Toplam Banka Kârları ile Karşılaştırılması

Yıllar	Sermaye Piyasası İşlemleri ve Kârları	Vergi Öncesi Kâr	S.P. İşlemleri ve Kârlarının Vergi Öncesi Kâra Oranı(%)
1989	1.464.-	2.385.-	61,4
1990	2.032.-	4.463.-	45,5
1991	2.896.-	7.716.-	37,5
1992	6.041.-	16.520.-	36,6
1993	16.045.-	33.811.-	47,5
1994	50.971.-	44.058.-	115,7

* Tabloda yer alan rakamlar Türkiye Bankalar Birliği tarafından yayınlanan, Bankalarımız 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994 serisinden derlenmiştir.

Tablo-8 incelendiğinde farkedileceği gibi, 1993 yılında bankaların sermaye piyasası işlemleri ve kârlarının toplam kârları içindeki oranı yaklaşık %47'dir. Bankaların toplam olarak düşünüldüğünde GVK'nun 94/6-b hükmünde düzenlenen vergi tevkifatının minimum (sıfır) oranından faydalanması mümkün gözükmemektedir. Ancak bu saptama, tek tek bankalar bazında düşünüldüğünde geçerli bir sonuç vermeyebilir.

Vergi avantajlarının bankaların vergi yükleri üzerine etkisinin incelenmesi, başka bir çalışma oluşturabilecek kapsamda olduğu için burada bu konuya daha fazla değinilmeyecektir.

II. GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER AÇISINDAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

A. GENEL OLARAK

Bankacılık sektörünün gelir üzerinden alınan vergiler açısından vergilendirilmesinde karşılaşılan genel nitelikteki sorunları bu başlık altında işlemeye çalışacaktır. Daha sonra, gelir ve kurumlar vergisi ile ilgili olarak tespit edebildiğimiz sorunları da, ayrı ayrı başlıklar halinde ele alınacaktır.

1. Bankacılık Sektörünün Yapısından Kaynaklanan Sorunlar

Türkiye'de bankacılık sektörünün taşıdığı bazı yapısal sorunlar sektörün daha fazla vergilendirilmesini engellemektedir. Bunlar genel olarak; kamu sektörünün bankacılık kesimi içindeki payının oldukça büyük olması ve bankaların verimliliklerinin düşük olmasıdır.

Bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde ortaya çıkan yapısal sorunlardan ilki, kamu sektörünün bankacılık içindeki payının oldukça büyük olmasıdır. 1993 yılında kamu sermayeli bankaların yurtiçi şube sayıları 2997 iken, toplam olarak bu sayı 6212 dir. Bu kriter açısından düşünüldüğünde kamu bankalarının bankacılık sektörü içindeki büyüklüğü %48'e ulaşmaktadır. Olaya kamu sektörü bankalarının toplam banka kaynaklarına oranı açısından baktığımızda ise, kamu sektörü bankalarının 439 trilyon ile toplam banka kaynakları (1.048 trilyon) içinde, %42'lik bir paya sahip olduğunu görmekteyiz.⁽¹²⁾ Kamu bankalarının, bankacılık sektöründe sahip olduğu bu önemli pay bankacılığın verimliliğini ve kârlılığını düşürmektedir.⁽¹³⁾ Bu durum, bankacılık sektöründen elde edilen vergi hasılasını düşüren ve iktisadi kalkınma ve büyümede çok önemli olan iktisadi kaynakların etkin kullanılmamasına yol açan bir sonucu ifade etmektedir. Ayrıca, kamu bankalarının kamu otoritesinin politik yönlendirmesi sonucu, politik bir takım

(12) Türkiye Bankalar Birliği: *Bankalarımız 1993*, Ankara, 1994, s. 6-7, Tablo-6(b)

(13) GÜRLESER, Can Fuat: *Avrupa İç Pazarı 1992 ve Türk Bankacılık Sistemi Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Ankara, 1993, s. 100

amaçlara yönelik faaliyet göstermesi yukarıda sözünü ettiğimiz etkiyi daha da güçlendirmektedir. Sonuç olarak kamu maliyesi iki yönden zarar görmekte hem devletin kaynakları (batık krediler ve bürokratik savurganlıklar gibi yollarla) israf edilmekte, hemde devletin daha kârlı çalışan bir bankacılık sektöründen alması gereken vergi alınamamaktadır.

Gelir üzerinden alınan vergiler açısından bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde karşılaşılan yapısal sorunlardan bir diğeri de, bankacılık sektörünün verimliliğinin düşük olmasıdır. Bankacılık sektörü çok kârlı bir sektör olmasına rağmen, bu durum bankaların etkin ve verimli çalışmasından kaynaklanmamaktadır. Aksine bu kârlılık, sektördeki rekabet eksikliği ve oligopolistik yapıdan, maliyetlerin kolaylıkla müşteriye yansıtılması ve hizmet fiyatlarının pahalılığından kaynaklanmaktadır.⁽¹⁴⁾ Başka bir deyişle, bankalar etkin ve verimli çalışmamalarına rağmen kârlıdırlar. Bu durum yukarıda belirttiğimiz şekilde, iktisadi kaynakların israfı ve devletin vergi geliri kaybı demektir.

2. Vergi Mevzuatından Kaynaklanan Sorunlar

Bankacılık sektörü çok dinamik, değişken ve özel işleyiş kuralları olan bir sektördür. Bu özelliklerinden dolayı, çeşitli sektörlerin genel özelliklerine göre hazırlanmış olan vergi mevzuatlarının bankacılık sektörüne uygulanması bir takım sorunlar yaratmaktadır.

İlk olarak finans sektörünün buna bağlı olarak bankacılık sektörünün dinamik ve sürekli olarak değişmeye açık yapısı, vergi mevzuatlarının bu kadar dinamik olmaması nedeniyle bir takım sorunlar doğurmaktadır. Başka bir deyişle, bankacılık sektöründe ortaya çıkan ve uygulamaya geçen yeni finansal teknik ve araçlarla ilgili vergi mevzuatının paralel şekilde hazırlanamaması veya değiştirilmemesi vergi uygulaması açısından bir takım karışıklırlara, tartışmalara, gecikmelere ve şüphelere yol açmaktadır. Bu durumun vergi idaresi, bankalar ve müşterileri açısından olumsuz sonuçları vardır.

Gelir vergilerinin mevzuatından kaynaklanan sorunlardan bir diğeri de, bankaların sahip olduğu bir takım özel işleyiş kurallarına uygun vergi

(14) GÜRLESER, Can Fuat: a.g.e., s. 105

mevzuatının gerekliliğidir. Bu türden düzenlemelerin yapılmaması bankacılık sektörü ve vergi idaresi açısından önemli sorunlar doğurmaktadır.⁽¹⁵⁾

Bankaların fatura yerine dekont kullanması sistemdeki belge düzeninin yerleşmesi açısından olumsuz bazı sonuçlar yaratabilmektedir. Bankaların söz konusu dekontların bastırılmasında herhangi bir düzenlemeye tabi olmaması ve özellikle özel bankaların elde etmiş oldukları gelirleri gösteren dekontları yok edebilecek olması ya da aynı seri numaralı dekontları birden çok bastırarak kullanabilecek olması vergi tahsilatı açısından kayıplara yol açabilecektir.

Vergi takibi ve tahsilinde önemli fonksiyonlar üstlenen bankalar açısından vergi mevzuatının sürekli olarak değişikliklere uğraması ve uygulamanın bir standartta oturtulamamış olması da bir sorundur. Bu durum, vergilemede istikrar ilkesine aykırıdır.⁽¹⁶⁾ Bankaların vergi idaresine yardım etme fonksiyonuna yaratmış olduğu maliyetlere ek olarak mevzuattaki değişiklikleri takip etmek için harcamış olduğu zaman, emek ve maddi kayıplar bankalar açısından vergi uygulamalarının dışsal bir maliyetini oluşturmaktadır.

(15) Son zamanlarda gündemde olan ve bankaların fatura düzenlemesi gerektiği hakkındaki bilimsel ve bürokratik tartışmalar buna bir örnektir. Bilindiği gibi; 4008 sayılı kanunla Vergi Usul Kanunu'nun 353. maddesi değiştirilmiş ve 06.07.1994 tarihinden itibaren fatura düzenlemek zorunda olanların fatura düzenlemediklerinin saptanması halinde, faturaya yazılması gereken meblağın % 25'i oranında özel usulsüzlük cezası kesilmesi öngörülmüştür. Ayrıca fatura almayanların da fatura almadıklarının inceleme elamanınca tespiti halinde, bunlara da fatura düzenlemeyenlere kesilen cezanın 1/5'i oranında özel usulsüzlük cezası kesilmesi öngörülmüştür. Ancak bu cezai yaptırımın dozajını azaltmaya yönelik olarak, 02.06.1995 tarih ve 22301 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 4108 sayılı kanunla 353. maddede değişiklikler yapılmıştır. Buna göre; verilmesi ve alınması icabeden fatura, gider pusulası, müstahsil makbuzu ile serbest meslek makbuzlarının verilmemesi, alınmaması veya düzenlenen bu belgelerde gerçek meblağdan farklı meblağlara yer verilmesi halinde; bu belgeleri düzenlemek ve almak zorunda olanların herbirine, her bir belge için 1.5 milyon liradan aşağı olmamak üzere bu belgelere yazılması gereken meblağın veya meblağ farkının %10'u nisbetinde özel usulsüzlük cezası kesilecektir. Bir takvim yılı içinde her bir belge nevine ilişkin olarak tespit olunan yukarıda yazılı özel usulsüzlükler için kesilecek cezanın toplamı 750 milyon lirayı geçemeyecektir. Mevcut olarak bankalarımız, fatura düzenlememekte ve yaptıkları işlemler karşılığı olarak sadece dekont kesmektedirler. Bu şartlar altında tıpkı diğer işletmelere yapıldığı gibi, bankalara da trilyonlarca liralık faiz, komisyon ve vb. gelirleri için fatura kesmediklerinden dolayı özel usulsüzlük cezası kesilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde, banka müşterilerinin de almadıkları faturalar nedeniyle özel usulsüzlük cezalarına çarptırılmaları gerekmektedir. Daha geniş bilgi için bakınız;

KIZILOĞ, Şükrü: "Bankalara Trilyonluk Vergi Cezası Niye Kesilmiyor?", **Ekonomik Bülten**, 16-22 Ocak 1995;

AYAYDIN, Aydın: "Banka Dekontlarının Fatura Yerine Geçip Geçmediği", **Yaklaşım**, S. 26, Şubat 1995, s. 31-32;

GÜLTEKİN, Fehmi: "Bankaların Belge Düzenine İlişkin Olarak Fatura Düzenleme Sorunu", **Yaklaşım**, S. 26, Şubat 1995, s. 33-34

(16) Vergileme ilkeleri ile ilgili olarak bakınız; AKDOĞAN, Abdurrahman: *Kamu Maliyesi*, a.g.e., s. 147-160

3. Kamunun Finansman İhtiyacından Kaynaklanan Sorunlar

Türkiye'de uzun yıllardır yaşanan yüksek enflasyon ve ekonomik konjonktürdeki dalgalanmalar, bankalar için kur ve faiz riskini arttırırken, sektör büyük ölçüde nakite dayanan özvarlıklarını enflasyona karşı koruyamamaktadır.⁽¹⁷⁾ Enflasyonun yaratmış olduğu bu etkiler, bankacılık sektörü üzerinde dolaylı bir vergi oluşturmaktadır.

Türkiye'de uzun yıllardır devlet, normal gelirleriyle giderlerinin tamamını finanse edememekte ve ihtiyacı olan parasal kaynakları borçlanarak veya emisyonu giderek karşılamaya çalışmaktadır. Bunlardan emisyonu gitme seçeneği, son yıllarda enflasyonist baskı sebebiyle daha az tercih edilmektedir. İkinci seçenek olarakta borçlanmaya gidilmesi söz konusudur ki, Türkiye'nin kredibilitesi düşünüldüğünde dış kaynaklardan büyük miktarda borçlanması mümkün olmamaktadır. Bu şartlar altında, devlet için açık bütçeleri kapatmanın tek yolu iç borçlanmaya gitmektir.⁽¹⁸⁾

Devlet, iç borçlanmayı gerçekleştirebilmek için devlet tahvili ve hazine bonosu ihraç eder. İhraç edilen bu menkul kıymetlerin piyasada gerekli ilgiyi ve talebi görmesi için bu menkul kıymetlerin cazip kılınması gerekmektedir. Bu amaca yönelik olarak vergi mevzuatlarında çeşitli düzenlemeler vardır.⁽¹⁹⁾ Bilindiği gibi devlet tahvili ve hazine bonolarının en büyük alıcıları da bankalardır.

Sonuç olarak; kamunun bütçe açıkları sebebiyle borçlanma gereği ve buna bağlı olarak vergi avantajları ile desteklenmiş olan hazine bonosu ve devlet tahvilinin yoğun olarak bankalar tarafından alınıyor olması, bankaların daha fazla vergilendirilmesini önlemektedir. Ancak devlet, hazine bonosu ve devlet tahvillerini destekleyerek vazgeçtiği vergi gelirini, bir ölçüde bu menkul kıymetlerin faiz oranlarını düşük tutarak telafi etmeye çalışmaktadır.

(17) DPT, 3. İzmir İktisat Kongresi Rapor ve Tartışmaları, Bankacılık Çalışma Grubu Rapor ve Tartışmaları, Ankara, 1993, s. 31

(18) Devlet borçlanması ve çeşitleri ile ilgili olarak bakınız; ULUATAM, Özhan: *Kamu Maliyesi*, Ankara, 1988, s. 286-298

(19) Devlet tahvili faizlerinde vergi tevkifatı oranının sıfır olarak belirlenmesi

B. GELİR VERGİSİ AÇISINDAN KAYNAKLANAN SORUNLAR

Bilindiği gibi bankaları gelir vergisi uygulamaları daha çok gelir vergisi tevkifatı açısından ilgilendirmektedir. Gelir vergisi tevkifatı uygulaması ile ilgili olarak bankalar, vergi sorumlusu statüsünde bulunmakta ve vergi sorumluluğuyla ilgili olarak önemli yetki ve sorumluluklar yüklenmektedirler. Bankaların yüklenmiş olduğu vergi sorumluluğu görevinin personel, demirbaş, genel gider, eğitim ve etkinlik maliyeti, bankalar açısından önemli kayıplara yol açmakta ve kârlarının azalmasına sebep olmaktadır.

Vergi sorumluluğu uygulamasının bir sonucu da, vergi sorumlusunun vergi borcunu bizzat kendi mal varlığından ödemek zorunda kalabilmesidir. Bu uygulama, sürekli olarak değişikliklere uğrayan vergi mevzuatı ile birlikte düşünüldüğünde, bankalara kendi mükellefiyetleri dışında gelişen ve değişen vergi mevzuatlarını da yakından takip etme mecburiyeti getirmektedir. Vergi sorumluluğu görevini yerine getirirken dikkatsizlik, ihmâl gibi sebeplerle tevkifatın yapılmadığı bazı durumlarda verginin bankaca ödenmesi söz konusudur ki bu, vergi sorumlusu olarak bankaları cezalandırıcı bir uygulamadır.

Mevduat faizlerinin vergilendirilmesinde ilgili bölümde anlatıldığı gibi, mükellefin niteliğinin tevkifat yapılıp yapılmaması noktasında etkili olması ve zaman zaman bankaların aynı mevduat grubu sahiplerine yönelik olarak farklı uygulamalar yapmaları söz konusu olmaktadır. Bu, vergilemede adalet, genellik ve eşitlik ilkelerine ters düşmektedir.

Varlığa Dayalı Menkul Kıymetlerde vergi tevkifatının faiz gelirinin elde edilmesi sırasında değil, Varlığa Dayalı Menkul Kıymetin satış tarihinde yapıyor olması gelirin elde edilmesinden önce vergilendirilmesini sonuçlandırmaktadır.

C. KURUMLAR VERGİSİ AÇISINDAN KAYNAKLANAN SORUNLAR

Bu başlık altında kurumlar vergisi uygulaması çerçevesinde bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde karşılaşılan sorunlara deyinmeye çalışılacaktır. Bankacılık sektöründe genel olarak karşılaşılan sorunlar başlığı altında deyindiğimiz, kurumlar vergisi uygulamaları içinde geçerli sorunlara

ilave olarak kurumlar vergisi uygulamasından doğan sorunları şöyle sıralamak mümkündür.

1. Kurumlar Vergisi Yükünden Kaynaklanan Sorunlar

Kurumlar vergisi açısından kaynaklanan önemli bir sorun, bankaların kurumlar vergisi yüklerinin önemli ölçüde düşük çıkmasıdır. Hiç şüphesiz bunun altında yatan neden, kurumlar vergisi ile getirilmiş olan muafiyet ve istisnaların diğer işletmelerden çok banka işletmelerinin yararlanmasına yönelik olarak hazırlanmış olmasıdır. 3946 sayılı yasadan önce bankaların vergilendirilmesi açısından durum bu şekildeyken, 3946 sayılı yasadan sonra da pek farklı olduğu söylenemez. Ancak, KVK'nun 25.maddesine konan %20'lik asgari kurumlar vergisi oranının vergi yükünün önceki yıllardakinin aksine önemli ölçüde düşmesini engelliyeceği söylenebilir. Bununla birlikte, iştirak kazançları ve yatırım fon ve ortaklıklarının portföy işletmeciliği kazançlarının bu oranın hesaplanmasında dikkate alınmaması, bankaları bu tür kazançlara yönlendirecektir. Sonuç olarak, geçmişte olduğu gibi bundan sonraki yıllarda da bankaların ödedikleri kurumlar vergisinin düşük bir oranda gerçekleşmesi söz konusu olacak ve bu durum kurumlar vergisi uygulaması açısından bir sorun olmaya devam edecektir.

Kurumlar vergisi yükünün bankalar için düşük gerçekleşmesi, halk arasındaki vergi bilincini olumsuz etkilemekte ve rant gelirlerinin teşvik edilmesi, yatırımların üretken alanlara yönelmesini dolayısıyla iktisadi büyüme ve kalkınmayı olumsuz yönde etkilemektedir. Devlet, bir yandan vergi bilinci bozulan ve az vergi vermeyi hedefleyen mükellefin ödeyeceği düşük oranlı vergiden dolayı kayba uğrarken, diğer yandanda daha yüksek bir iktisadi hasıla üzerinden ödenmesi gerektiği halde ödenmeyen vergiden dolayı kayba uğramaktadır. Sonuç olarak bankacılık sektörünün düşük vergi yükü, mükelleflerin vergi bilincini olumsuz etkileyerek onları üretken olmayan alanlardan gelir elde etmeye teşvik etmektedir.

Bankaların kurumlar vergisi yüklerinin düşük olmasından kaynaklanan bir sorun da, mükellefler arasında eşitlik ve adalet ilkelerini zedeleyici farklılıklar yaratmasıdır. Bankalar istisna, muafiyet ve indirimlerden olabildiğince yararlanarak çoğu zaman diğer mükelleflerden vergi yükü açısından

iki, üç hatta bazı durumlarda dört kat daha avantajlı konumda bulunabilmektedirler.

2. Kurumlar Vergisi Tevkifatından Kaynaklanan Sorunlar

Gelir vergisi tevkifatında olduğu gibi kurumlar vergisi tevkifatında da, uygulamanın bankalara ilave maliyetler doğurması, zaman ve etkinlik kaybına yol açması karşılaşılan sorunlar olarak sayılabilir.

D. AVRUPA BİRLİĞİNE ÜYE OLMAK İSTEYEN TÜRKİYE AÇISINDAN BANKACILIK SEKTÖRÜ BAZINDA GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLERİN UYUMLAŞTIRILMASI SORUNU

Yönünü Avrupa'ya dönmüş ve uluslararası entegrasyon konusunda Avrupa Birliği'ne girmeyi hedefleyen Türkiye açısından, Avrupa Birliği ülkeleriyle vergi mevzuatlarının uyumlaştırılması çok önemli bir yer işgal etmektedir. Vergi mevzuatının Avrupa Birliği ülkeleriyle uyumlaştırılmasının diğer sektörlerde olduğu gibi bankacılık sektöründe de önemli etkileri olacaktır.

Avrupa Birliği ülkelerinin, dolaylı vergilerin uyumlaştırılması konusunda önemli adımlar attığını söyleyebiliriz. Ancak, dolaysız vergilerin uyumlaştırılması konusunda yeterli derecede mesafe alındığını söylemek pek mümkün değildir.⁽²⁰⁾

Finansal pazarların bütünleşmesinin en önemli sonuçlarından biri, üye ülkelerin vergi sistemlerindeki farklılık ve bu farklılığın giderilmesi, hatta ilgili sektörlerin lehine dönüştürülmesine yönelik baskılardır. Bilindiği üzere şu anda Avrupa Birliği ülkelerinde banka mevduatları, sermaye kazançları ve diğer menkul kıymet gelirleri üzerine uygulanan vergi oranları farklılıklar göstermektedir.⁽²¹⁾ Avrupa Birliği ülkelerinde finansal entegrasyonun

(20) ÇUDİN, Şenol: "Avrupa Topluluğu Ülkeleri Gelir ve Kurumlar Vergisi Uygulamalarının Vergi Uyumlaştırılmasının Olabilirliği Açısından Değerlendirilmesi" **Avrupa Topluluğu Konusunda Araştırmalar**, Maliye Bakanlığı APK Kurulu, Ankara, 1988, s. 104

(21) Bu konuyla ilgili olarak, Faiz Gelirlerinin Vergilendirilmesi ve Bazı Yabancı Ülkelerde Bankacılık Sektörünün Vergilendirilmesi başlıklarını inceleyiniz. Ayrıca bakınız; ERDEM, Mehmet Şükrü: *Avrupa İç Pazarı ve Türk Bankacılık Sistemi Sorunlar ve Öneriler*, Ankara, 1993, s. 128-130; GÜRLESER, Can Fuat: a.g.e., s. 51

sağlanması ile sermayenin serbest dolaşımının gerçekleşmesi durumunda, üye ülkelerin yatırımcıları vergi açısından en elverişli finansal merkezlere tasarruflarını kanalize edeceklerdir. Bu durum, Türk bankacılık sektörünün rekabet gücü açısından hayati bir önem taşımaktadır. Benzer şekilde bankaların fonları üzerindeki kanuni karşılıklar ve vergi benzeri yükümlülükler de bankaların rekabet gücünü etkilemektedir. Vergilerdeki gibi kanuni karşılık oranlarında da üye ülkeler arasında önemli farklılıklar vardır.⁽²²⁾ Türkiye’de bankaların mevduat olarak topladıkları kaynakların; mevduat munzam karşılığı olarak %12’si, disponibillite olarak %35’i olmak üzere toplam %47’si karşılık olarak ayrılmak zorundadır.⁽²³⁾

Avrupa Birliği’ne girme arzu ve kararlılığında olan Türkiye açısından diğer sektörlerde olduğu gibi bankacılık sektöründe de, Avrupa Birliği rekabet şartlarına hazırlanmaya yönelik vergi mevzuatlarının ve bankacılık sektörü açısından önem taşıyan vergi avantajlarının, Avrupa Birliği ülkeleriyle karşılaştırmalı olarak gözden geçirilerek, uyumlaştırma çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

III. GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER AÇISINDAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ İLE İLGİLİ OLARAK ALINABİLECEK ÖNLEMLER

A. GENEL OLARAK

Bankacılık sektöründe gelir üzerinden alınan vergiler açısından karşılaşılan genel nitelikteki sorunlar ile ilgili olarak alınabilecek önlemler, aşağıdaki iki başlık altında incelenmeye çalışılacaktır.

(22) GÜRLESER, Can Fuat: a.g.e., s. 50-52

(23) DPT: 3. İzmir İktisat Kongresi, a.g.e., s.28

1. Bankacılık Sektörünün Yapısı ile İlgili Olarak Alınabilecek Önlemler

Bankacılık sektörünün yapısından kaynaklanan sorunlar başlığı altında iki noktaya temas etmiştik. Bunlar; kamunun bankacılık sektörü içinde sahip olduğu %40'ı aşan önemli pay ve sektörün verimliliğinin düşük olmasıydı.⁽²⁴⁾ Hiç şüphesiz, kamu sektörünün bankacılık alanındaki payının büyüklüğü, sektördeki verimliliğin düşük olmasını da beraberinde getirmektedir.

Yapısal bozukluk olarak gördüğümüz bu iki sorunun çözülmesi ile; iktisadi kaynakların etkin kullanılması ve vergi idaresince toplanan vergi gelirinin artması sağlanacaktır. Sektörün yapısından kaynaklanan bu sorunların çözülerek beklenen sonuçların elde edilmesi için, şu önlemlerin alınması faydalı olacaktır;

- Bankacılık sektöründe kamunun sahip olduğu payın olumsuz etkilerinin giderilmesi için kısa vadede, kamu bankalarının üzerindeki siyasi baskıları kaldırmaya yönelik idari ve hukuki düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Uzun vadede ise, tıpkı Avrupa Birliği ülkelerinde yapıldığı gibi⁽²⁵⁾ kamu bankalarının özelleştirilmesi gerekmektedir.

- Bankacılık sektöründe etkinliğin ve verimliliğinin artırılarak iktisadi kaynakların optimum kullanımının sağlanması ve devletin vergi gelirlerinin artırılması gerekmektedir. Bunun için, işletme giderlerinin toplam aktiflere oranının yüksek olduğu bankaları cezalandırmaya yönelik vergi hükümlerinin getirilmesi faydalı olacaktır.

2. Vergi Mevzuatıyla İlgili Olarak Alınabilecek Önlemler

Bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde vergi mevzuatları ile ilgili olarak ortaya çıkan sorunların giderilmesi için, şu önlemlerin alınması olumlu sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.

- Finans sektöründe yapılan değişiklikler, oluşturulan yeni finansal araçlar ve alınan kararlarda Sermaye Piyasası Kurulu, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Merkez Bankası ve Maliye Bakanlığı'nın koordineli çalışması

(24) Bakınız; sayfa 108

(25) ERDEM, Mehmet Şükrü: a.g.e., s. 193

gerekmektedir. Böylece, finans sektörünü ilgilendiren yeni bir uygulamanın vergisel yönünün de zamanında açıklığa kavuşması sağlanacak ve uygulamaya ilişkin bir takım tartışmalar, karışıklıklar ve olumsuzluklar önlenmiş olacaktır.

- Bankacılık sektörünün özel işleyiş kurallarına uygun vergi mevzuatı, bankalar ve vergi idaresi açısından gerekli görülmektedir.

- Vergilemede istikrar ilkesi gereğince, vergi mevzuatının sürekli olarak değişmemesi ve uygulamaya bir standart getirilmesi gerekmektedir.

3. Kamunun Finansman İhtiyacı ile İlgili Olarak Alınabilecek Önlemler

Kamunun finansman ihtiyacından kaynaklanan sorunlar başlığı altında belirttiğimiz gibi; devletin borçlanma gereği nedeniyle, bankacılık sektöründen daha fazla vergi alınamamaktadır. Devlet kısır döngü olarak gördüğümüz bu durumdan kurtulmak zorundadır. Ancak bu konuda siyasi bir kararlılığın olması gerekmektedir. Çünkü, Türkiye'de ekonomi ve sosyal politikaların kuralına göre oynanmadığı kanısındayız. Siyasi iktidar siyasi endişelerle, daha çok seçmene hoş gözükme için vergi yükünü arttırmamaktadır. Bunun yerine, dolaylı bir vergi olan emisyonu gıtmektedir.

Sonuç olarak devlet, vergi yükümlölükleri açısından bankacılığın üzerine fazla gıtmemekte ve hissettirmeden enflasyon yoluyla dar gelirliilerden aldığı gibi vergi almaktadır. Ayrıca devlet, kanuni karşılık oranlarını da yüksek tutarak ve bunların Merkez Bankası bünyesinde devlet tahvili hesabına yatırılmasını zorunlu kılarak finansman ihtiyacını karşılamaktadır. Buna ilave olarak devlet, bankaları vergi avantajlarıyla teşvik ederek devlet tahvili ve hazine bonusu satışlarını gerçekleştirmektedir. Bankalarsa verilen teşvikler ve sektörün üzerine fazla gelinmemesi sebebiyle, devletin kanuni karşılık oranlarını yüksek tutması ve enflasyon gibi olumsuz etkilerine ses çıkarmamaktadır.

Aksaklık olarak gördüğümüz bu çıkara dayanan karışık ilişkinin, Türkiye'de oyunun kurallarına göre oynanmamasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Dolayısıyla aksaklıkların giderilmesi için, devletin küçölerek kamu harcamalarını kısması ve vergi gelirlerini arttıracak düzenlemeleri hiç bir taviz vermeden uygulaması gerekmektedir.

B. GELİR VERGİSİ İLE İLGİLİ ALINABİLECEK ÖNLEMLER

Bankaların gelir vergisi tevkifatı ile yüklendiği sorumlulukların yaratmış olduğu maliyetleri minimum düzeye indirmek ve vergi sorumluluğunun cezalandırıcı hükümlerini hafifletmek gerekmektedir. Bunun için, vergi tevkifatı uygulaması ile tahsil edilen verginin belirli bir yüzdesi bankalarca katlanılan maliyetleri gidermek üzere yine bankalara verilebilir.

Gelir vergisi tevkifatı uygulamasında vergilemede adalet, eşitlik ve genellik ilkelerine ters düşen durumların giderilmesi gerekmektedir. Ayrıca varlığa dayalı menkul kıymet uygulamasında, gelir vergisi uygulaması açısından yanlış olan gelirin varlığa dayalı menkul kıymetin satışı aşamasında vergilendirilmesine de son verilmelidir.

C. KURUMLAR VERGİSİ İLE İLGİLİ ALINABİLECEK ÖNLEMLER

Kurumlar vergisi yükü bankalar açısından çok düşük olarak gerçekleşebilmektedir. Bu duruma daha önce belirtildiği gibi muafiyet, istisna ve indirimler yol açmaktadır. Devletin diğer mükellefler karşısında inandırıcı olması ancak, sermaye gelirinin emek gelirinden daha çok vergilendirilmesi ile mümkündür. Faiz ve benzeri nitelikte gelir elde edenler ile emek geliri elde edenler arasında emek geliri lehine bir vergilemenin olması gerekmektedir. Bu ayırım vergilemede adalet ilkesinin bir gereğidir.

Devlet mükellefin vergi bilincini yıpratıcı ve yıkan, bazı sektörleri teşvik etmeye yönelik vergi avantajlarını gözden geçirmeli ve bu türden yıkıcı etkileri olan vergi teşvikleri yerine başka teşvik mekanizmalarını kullanmalıdır.

Bankacılık sektöründe işletme giderlerinin oldukça büyük boyutlara ulaşması, bankaların vergilendirilecek matrahının küçülmesine ve devlet açısından vergi kayıplarına yol açmaktadır. Türkiye'de bankaların sahip olduğu kurumsal imkanlar bu durumu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bankaların giderlerinin belirli bir yüzdeyi aşması halinde, bu tutarın vergi indiriminde kabul edilmemesi yerinde bir uygulama olacaktır. Ayrıca işletme giderlerinin azaltılmasında önemi çok büyük olan alt yapı yatırımlarının teşvik edilmesine yönelik vergi avantajlarının sağlanması da yerinde olacaktır.

Kurumlar vergisi tevkiyatı ile ilgili olarak da, tıpkı gelir vergisi tevkiyatında olduğu gibi bankaların vergi sorumluluğundan kaynaklanan giderlerinin tazmin edilmesi veya giderilmesi gerekmektedir.

D. AVRUPA BİRLİĞİNE UYUM İLE İLGİLİ OLARAK ALINABİLECEK ÖNLEMLER

Avrupa Birliği'ne üye olma arzusunda olan Türkiye açısından, bankacılık kesiminin rekabet gücünün sağlanmasında, Türk Vergi Sistemi'nde yer alan hükümlerin Avrupa Birliği ülkeleri paralelinde yeniden ele alınıp düzenlenmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin bankacılık sektörünün rekabet şartlarının korunması ya da aleyhe dönmesini önlemek için, şu alanlardaki vergi mevzuatlarını ve diğer mevzuat hükümlerini gözden geçirmesi gerekmektedir;

- Kurumlar vergisi oranının eşitlenmesi,
- Faiz geliri başta olmak üzere menkul sermaye iratları üzerindeki vergi yüklerinin eşitlenmesi,
- Bankacılık hizmetleri üzerinden alınan maktu ya da nispi vergilerin eşitlenmesi,
- Bankacılık sektörüne sağlanan istisna, muafiyet ve indirimlerle ilgili olarak Avrupa Birliği normlarına göre düzenlemelerin tekrar ele alınması,
- Bankaların kanuni karşılık ve mevduat sigortalarına ilişkin dezavantaj yaratan yükümlülüklerinin gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi,
- Banka müşterilerinin elde ettikleri gelirlere ve bankacılık sistemine yapmış oldukları ödemelere (faiz, komisyon vs.) ilişkin olarak dolaylı avantajlar sağlayan vergi avantajlarının gözden geçirilerek dezavantaj yaratan hükümlerin yeniden düzenlenmesi.

SONUÇ

Banka işletmeleri ve müşterilerlerinden oluşan bankacılık sektörü, çok çeşitli vergilere konu olabilmektedir. Bunlar genel olarak bankacılık sektöründe yaratılan gelir veya yapılan hizmeti vergilendirmeye yönelik vergilerdir.

Dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de gelir üzerinden alınan vergiler, vergi gelirleri içerisinde en önemli paya sahiptir. Banka işletmeleri açısından kurumlar vergisi maddi mükellefiyet, gelir vergisi ise vergi sorumluluğu doğuran gelir vergileridir. Banka müşterileri açısından elde edilen faiz gelirinin mükellefin niteliğine göre gelir ya da kurumlar vergisinin konusunu oluşturması, banka müşterilerini gelir vergileriyle muhatap kılmaktadır.

Kurumlar vergisi uygulamaları açısından bankalar maddi mükellefler ve elde ettikleri kazanç ve iratlar üzerinden kurumlar vergisi hükümleri doğrultusunda vergi öderler. Bankaların kurumlar vergisinin hesaplanmasında Kurumlar Vergisi Kanunu'nda yer alan muafiyet, istisna ve indirimlerin çok önemli yeri vardır.

Bankaların teorik ve gerçek vergi yüklerinin karşılaştırılmasından, gerçek vergi yüklerinin düşük olduğunu söylemek mümkündür. Bankaların vergi yüklerinin düşük gerçekleşmesine, kanunlarda yer alan muafiyet, istisna ve indirimler neden olmaktadır. 3946 sayılı yasayla kurumlar vergisi oranına, muafiyet, istisna ve indirimlere ilişkin önemli değişiklikler yapılmasına rağmen, bankaların vergi yüklerinde ciddi bir değişiklik olmayacağını söylemek mümkündür. Ancak, KVK'nun 25.maddesinde düzenlenmiş olan %20'lik asgari kurumlar vergisinin, bankaların vergi yüklerinin düşmesine engel olacağı söylenebilirse de, bu oranın hesaplanmasında iştirak kazançları ve yatırım fon ve ortaklıklarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançlarının dikkate alınmaması, asgari kurumlar vergisinin işlevini sınırlandırmaktadır.

Bankaların siyasi otorite üzerinde her zaman baskı oluşturabilecek örgütlenmiş bir güç olması, bankaların %50'ye yakın kısmının kamu bankalarından oluşması, devletin bankalarla finansman bakımından çıkar

ilişkisi içerisinde bulunması ve bu sektörün teşvik edilme arzusu bankaların vergi yükünün arttırılmasını engellemekte ve vergi yükü düşük kalmaktadır. Devletin bankalar üzerindeki vergi yükü düşük kalmakla birlikte, bankalar üzerindeki dolaylı vergi olarak nitelenebilecek maliyetler bankalara önemli yükler getirmektedir. Bu dolaylı vergiler, bankalarca ayrılmak zorunda olan kanuni karşılıklar, nakit varlıkları ve kârları aşındırıcı etkisi olan enflasyon ve bankaların vergi sorumluluğu sebebiyle katlandıkları maliyetlerdir. O halde devletin bankalar üzerinde vergilerle doğrudan ve bazı mali yükümlülükler ve maliyetlerle dolaylı etkileri vardır. Türkiye'de siyasi iktidarlar, oy kaygısı ve bankacılık kesiminden gelen tepkilerden çekinerek vergi yükünü arttıracak girişimlerde bulunmazken, dolaylı yollarla finansman ihtiyacını gidermeye çalışmaktadır. Ancak bu dolaylı etkiler, kaynakların etkin kullanılmasını engellerken iktisadi kararların netliğini ve doğruluğunu engellemektedir.

Bankacılık kesimi devletin dolaylı olarak aldığı vergilerin farkındadır ve bu vergilerden olabildiğince sıyrılma çabası içerisinde. Devletin finansman ihtiyacı, bankalara devlet tahvilleri ve hazine bonoları aracılığıyla güvenilir, yüksek kârlı ve vergi avantajları ile desteklenmiş, düşük vergi yükü taşıyan plasman imkanı sağlamaktadır. Bu ekonomideki istikrarsızlığa bağlı olarak dönem dönem yüksek orandaki geri dönmeyen kredilerle birlikte düşünüldüğünde, çok cazip bir plasman imkanıdır.

Bankaların belge düzenine ilişkin yükümlülüklerini vergi mevzuatındaki hükümler doğrultusunda yerine getirdiklerini söylemek mümkün değildir. Bankaların anlaşmalı matbaalarda bastırılmış oldukları faturaları kullanmaları gerekirken, hiç bir denetime tabi olmayan dekontları kullanmaları belge düzeninin yerleşmesini engelleyici bir uygulamadır. Bu durum, sektörde payı günden güne artan özel bankaların varlığı da düşünüldüğünde, önemli sakıncalar yaratmaktadır.

Gelir vergisi ile ilgili olarak bankalar mükellefin niteliğine göre yapmış oldukları ücret, serbest meslek kazancı, menkul sermaye iradı ve gayrimenkul sermaye iradı ödemelerinden vergi tevkifatı yapmakla sorumludurlar.

Banka müşterileri açısından olaya bakıldığında ise, elde edilen faiz geliri kaynakta tevkifata uğramaktadır. Bu tevkifat mükellefin niteliğine göre ödenecek gelir vergisinden mahsup edilmekte ya da nihai vergi olmaktadır. Ayrıca yine

mükellefin niteliğine göre, yapılacak tevkifatın oranı da değişebilecektir. Bu durum, uygulamada aynı konumda olan kişiler arasında vergileme açısından farklı sonuçların doğmasına neden olabilmektedir.

Devletin ilk olarak ekonomik istikrarı sağlayarak, bankacılık sektöründeki payını özelleştirmesi ile, bankacılık sektörünün vergilendirilmesi konusunda alınabilecek doğru kararlara zemin hazırlaması gerekmektedir. Ekonomik istikrar ve kamu payının tasfiyesi sektörün vergilendirilmesinde alınması gereken kararların ön şartıdır.

KAYNAKÇA

- ACAR, Fatih
1995
"Yıllık Beyanname, Gelirin Toplanması İhtiyarı
Toplama ve Beyan"
Vergi Sorunları Dergisi, 78 : 72-84
- AKALIN, Güneri
1986
Kamu Ekonomisi
- AYAYDIN, Aydın
1995
"Banka Dekontlarının Fatura Yerine Geçip
Geçmediği"
Yaklaşım, 26:31-32
- AKBULAK, Yavuz
1991
**Türkiye'de Sermaye Piyasası Araçları ve Yardımcı
Kuruluşların Vergilendirilmesi**
- AKDOĞAN, Abdurrahman
1987
Kamu Maliyesi
- 1991
Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi
- AKDOĞAN, A., KIZILOĞLU, Ş., SAYGIN, E.
1987
Türk Vergi Sistemi
- AKTAN, H. İbrahim
1995
"Menkul Kıymet Yatırım Fonları ve Menkul Kıymet
Yatırım Ortaklıklarının Portföy Kazançları ile Bu
Fon ve Ortaklıklarca İhraç Edilen Belgelerden Elde
Edilen Kazançların Vergilendirilmesi"
Vergi Sorunları Dergisi, 76 : 42-48
- ALİFENDİOĞLU, Yılmaz
1975
Türk Vergi Sisteminde Verginin Kaynakta Kesilmesi
- ANDIRIÇ, Ahsen
1991
"Florida'da İş Ortamı ve Vergi Mevzuatı"
İstanbul Sanayi Odası Dergisi Amerika Eki,
310:52-58
- ATTİLA, İsmet
1994
"Vergi Yasalarında Son değişiklikler"
Yaklaşım, 14 : 9-11
- AYDEMİR, Mevlüt
1992
"Bankalarca Düzenlenen Belgelerin Bankalar ve
Belgeleri Kullanan Vergi Mükellefleri Tarafından
Kullanılması: Ekonomik Yorum ve Değerlendirme ve
Öneriler"
**Bankalarca Düzenlenen Belgelerin Vergi Kanunu
Karşısındaki Durumu**, Ankara: 35-40. (Türkiye
Bankalar Birliği Yayın No: 170)

- AYDIN, Fazıl
1993
"Bankalar Tarafından Yapılan Gelir Vergisi Tevkifatı Fon Payı Uygulaması ve Muhasebe Kayıtları"
Yaklaşım, 6 : 74-78
- BAŞ, Seyit Ahmet
1993
"Varlığa Dayalı Menkul Kıymetlerin Vergilendirilmesi"
Vergi Dünyası, 138 : 51-55
- BOLAK, Mehmet
1994
Sermaye Piyasası Menkul Kıymetler ve Portföy Analizi
- BULUTOĞLU, Kenan
1981
Kamu Ekonomisine Giriş
- ÇAĞAN, Nami
1976
"Bankaların Vergi Yükümlülükleri ve Sorumlulukları"
Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XXXIII, 1/4 : 21-47
- ÇAĞLAYAN, Toper
1985
ABD Vergi Sisteminde Gelir Unsurlarının Vergilendirilmesi, Vergilendirme Yöntemleri, Fatura ve Kayıt Düzeni
- ÇELİK, Galip
1995
"Bankaların İştirakleriyle İlgili Sınırlamalar"
Maliye ve Sigorta Yorumları, 195 : 40-42
- ÇUDİN, Şenol
1988
"Avrupa Topluluğu İlkeleri Gelir ve Kurumlar Vergisi Uygulamalarının Vergi Uyumlaştırmasının Olabilirliği Açısından Değerlendirilmesi"
Avrupa Topluluğu Konusunda Araştırmalar, Ankara: 77-105
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI
1993
3. İzmir İktisat Kongresi Rapor ve Tartışmaları
- 1994
Türkiye Ekonomisi İstatistik Yorumlar, Aralık 1994
- DUE, John F.
1963
Government Finance
- EGESÖY, Muzaffer
1969
Bankacılık Yönünden Vergi
- ERDAMAR, Cengiz
1994
"Anonim Şirketlerde Kârın Vergilendirilmesi ve Dağıtımı"
Yaklaşım, 14 : 26-30

- ERDEM, Mehmet Şükrü
1993
Avrupa İç Pazarı ve Türk Bankacılık Sistemi Sorunlar ve Öneriler
- ERGİNAY, Akif
1986
Vergi Hukuku
- 1987
Kamu Maliyesi
- ERGÜLEN, Güneri
1988
Banka ve Sigorta İşlemlerinin Vergilendirilmesi
- EYÜPGİLLER, Servet
1988
Banka İşletmeciliği Bilgisi
- 1988
Banka ve Mali Kuruluşlar
- GUSTAVSSON, Camilla
1990
Taxation of Personel Interest Income in 18 OECD Countries
- GÜLTEKİN, Fehmi
1995
"Bankaların Belge Düzenine İlişkin Olarak Fatura Düzenleme Sorunu"
Yaklaşım, 26: 33-34
- GÜRAN, Mehmet Cahit
1994
"Varlığa Dayalı Menkul Kıymetlerin Vergilendirilmesi ve Analizi"
Bankacılık, 5 : 44-54
- GÜRLESER, Can Fuat
1993
Avrupa İç Pazarı 1992 ve Türk Bankacılık Sistemi Sorunlar ve Çözüm Önerileri
- HARMANDAR, Volkan
1994
"Kurumlarda Rüçhan Hakkı Kupon Satış Kazaçları"
Vergi Dünyası, 149 : 20-23
- İBİŞOĞLU, Mustafa
1989
Son Beş Yıl İçinde Bankaların Bilanço Kârları ile Bu Kârları Oluşturan Faktörlerin Değerlendirilmesi ve Bu Kârların Vergilendirilmesi
- KARAKOÇ, Yusuf
1990
Türk Miras Hukuku Açısından Veraset ve İntikal Vergisi
- KARSLI, Muharrem
1994
Sermaye Piyasası Borsa Menkul Kıymetler
- KAYNAK, Harun
1995
"Kurumlar Vergisi Kanunu'na Getirilen İstisna Muafiyet ve İndirilecek Gelirlere İlişkin Sınırlamanın İrdelenmesi"
Vergi Dünyası, 164 : 96-101

- KELECİOĞLU, M.Aykut
1994 "Ödünç Para Verme Mevzuatındaki Son Değişiklikler"
Vergi Sorunları, 74 : 71-77
- KILIÇDAROĞLU, Ahmet
1990 **Bankacılar İçin Medeni Hukuk Bilgisi**
- KIRMAN, Ahmet
1992 **488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu Şerhi**
- 1992 "Mevduat Hesaplarından Veraset ve İntikal Vergisi
Kesintisi Yapılması"
Bankacılar, 8 : 38-42
- 1992 "Varlığa Dayalı Menkul Kıymetlerin
Vergilendirilmesi"
Bankacılar, 9 : 38-44
- 1993 "Mevduat Faizlerinde Gelir Vergisi Stopajı"
Bankacılar, 11 : 33-38
- KIZILOĞLU, Şükrü
1989 **Vergi Sorunlarıyla İlgili Danıştay Kararları ve
Muktezalar**
- 1993 **Vergi Sorunlarıyla İlgili Danıştay Kararları ve
Muktezalar**
- 1994 **Vergi Sorunlarıyla İlgili Danıştay Kararları ve
Muktezalar**
- 1994 **Vergi Usul Kanunu ve Uygulaması**
- 1994 **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**
- 1994 **Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması**
- 1994 **İnşaat Muhasebesi Vergilendirilmesi Mevzuatı ve
Ölçümleme**
- 1995 "Bankalara Trilyonluk Vergi Cezası Niye
Kesilmiyor?"
Ekonomik Bülten, 16-22 Ocak 1995
- KORKMAZ, Hasan Fehmi
1995 "Yıllara Yaygın İnşaat İşlerinde Elde Edilen Faizler ve
Kur Farklarının Vergilendirme Dönemi"
Vergi Dünyası, 166: 44-51
- KUNTALP, Erdem
1992 "Mevduat Kavramı"
Bankacılar, 8 : 40-42
- MAÇ, Mehmet
1994 "Repo Konusunda Son Düzenlemeler ve Repo
Kazançlarında Yeni Vergi Rejimi"
Yaklaşım, 21 : 76-88
- 1995 **Kurumlar Vergisi**

MALİYE BAKANLIĞI 1994	1995 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi
MUMCU, Yaşar Turgut 1992	Veraset İntikal Vergisi
NADAROĞLU, Halil 1989	Kamu Maliyesi Teorisi
OECD 1991	Taxing Profit in a Global Economy
1991	Bank Profitability Statistical Supplements of Banks 1983-89
ORHANER, Emine 1992	Kamu Maliyesi
ÖNCEL, Mualla 1967	Gider Vergileri
ÖNCEL, M., ÇAĞAN, N., KUMRULU, A., 1992	Vergi Hukuku
ÖRMECİ, Musa 1995	Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulama Esasları
ÖZDEMİR, Emin 1994	"3946 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikten Sonra Kurumlarda Yeni Vergi Sistemi" Yaklaşım , 18 : 32-46
ÖZDEMİR, İbrahim 1994	"Kurumlar Vergisi Mükelleflerince 1994 Yılında Kamu Menkul Kıymetlerinden Sağlanan Gelirlerin Vergileme Rejimi" Yaklaşım , 24 : 126-132
ÖZDİL, Mustafa 1992	"Vergi Usul Kanunu'nda Öngörülen Belge Düzeninin Uygulanması ve Karşılaşılan Sorunlar" Bankalarca Düzenlenen Belgelerin Vergi Kanunu Karşısındaki Durumu , Ankara: 22-34. (Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 170)
ÖZMEN, Tahsin 1992	"Varlık Senetlerinin Vergilendirilmesi" Cumhuriyet Gazetesi , 8.10.1992: 5
ÖZSARAÇ, Kenan 1985	Bankaların Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu ve Bankalarda Yapılacak Vergi İncelemelerinde İzlenecek Yöntem
ÖZTÜRK, Sedat 1992	Türk Ticaret Bankacılığında Kaynaklar ve Maliyetleri
PETEN, Tayyıp	

- 1994 "Repo ve Repoya İlişkin Yeni Vergileme Esasları"
Diyalog Dergisi, 1994/10 : 18-36
- PLATT, C.J.
1983 **Tax Systems of Western Europa**
- PRICE WATER HOUSE
1988 **Selected Financial Centres Summary of Banking and Tax Regulations**
- REİSOĞLU, Seza
1992 "Yeni Düzenlemeler Açısından Repo"
Bankacılar, 9 : 30-33
- RESMÎ GAZETE
3.10.1994 **1995 Yılı Geçiş Raporu**
- SEMERÇİGİL, Murat
1995 **Kurumlar Vergisi Kanunu ve Açıklamaları**
- SÖNMEZ, E., AYAZ, G.
1995 "Vergi Alacağı"
Vergi Dünyası, 164 : 77-91
- ŞENVER, Bülent
1995 "Bankalarımız Ne Zaman Kâr Edecek?"
Bankacılık, 9 : 34-35
- TURHAN, Salih
1977 **Vergi Teorisi**
- TUNCER, Selahattin
1995 "Vergi Mükelleflerine Uyarılar"
Dünya, 19.06.1995: 6
- TÜRK, İsmail
1989 **Maliye Politikası**
- TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ
1987 **Bankalarımız 1986**
1988 **Bankalarımız 1987**
1989 **Bankalarımız 1988**
1990 **Bankalarımız 1989**
1991 **Bankalarımız 1990**
1992 **Bankalarımız 1991**
1993 **Bankalarımız 1992**
1994 **Bankalarımız 1993**
1995 **Bankalarımız 1994**
- TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ
1992 **Vergi İhtisas Komisyonu Raporu**

- TÜRKMEN, Nedim
1994
"Halka Açık Anonim Şirket Kavramı ve Bunlara Tanınan Vergisel Avantajlar"
Yaklaşım, 19 : 46-53
- ULUATAM, Özhan
1987
Makro İktisat
1988
Kamu Maliyesi
1990
Türk Vergi Hukuku
- ULUTAN, Burhan
1958
Bankalar Hukuku
- ÜÇÜNCÜ, Ali Nihat
1943
Kazanç Vergisi Şerh ve İzahları
- YAKIŞIKLI, Ramazan
1995
"Vergi Alacağı Müessesesi"
Vergi Dünyası, 162 : 93-100
- YILDIZHAN, Lokman
1994
"Vergi Alacağı Sistemi ve Kâr Payı Elde Eden Gerçek Kişilerde Vergilendirme"
Yaklaşım, 23 : 99-104
- YILMAZ, Ayhan Nuri
1991
Avrupa Topluluğu'na Uyum Sürecinde Türk Bankalarının Karşılaşabileceği Sorunlar
- YUNAR, Mustafa
1992
Vergi Yüğü ve Türkiye'deki Gelişimi
- ZARAKOĞLU, Avni
1974
Cumhuriyetin 50.Yılında Memleketimizde Bankacılık